کتابِ مستطاب لاجواب - جوابِ سوالاتِ شاملہ موسوم بہ

فاللّٰہ خیر حافظا وھو ارحم الراحمین

عشرۂ کاملہ

المعروف بہ

تحفۃ الحافظی

از نتائجِ افکار برہانِ حق و نتیجۂ دلیلِ بالا بطل مجیب [illegible]
مبین الدقائق معارف آگاہ لطافت دستگاہ منبعِ فیوضاتِ
سبحانی مخزنِ رموزاتِ یزدانی قدوۂ ابرار و اخیار عمدۂ عرفائے
روزگار فخرِ فقرائے جہان - وسیم قبولِ مقبولانِ زمان مرشدِ کامل
ہادیِ اکمل و مکمل عظمۃ الملۃ والدین رازدانِ خفی و جلی حضرت
مخدومنا و مولٰنا محمد عظمت علی الصدیقی الصابری القادری
الاویسی دیوبندی ادام اللہ فیوضاتہم علینا وسلم اللہ ذکرہم بالخیر بیننا

بتصحیح خادم العلما والفقرا سید حسن عفی اللہ عنہ قریشی علوی
پنجابی کلیامی من مضافاتِ راولپنڈی

سنہ ۱۳۱۳ھ

در مطبع اکبری آگرہ باہتمام مجید الدین احمد طبع شد
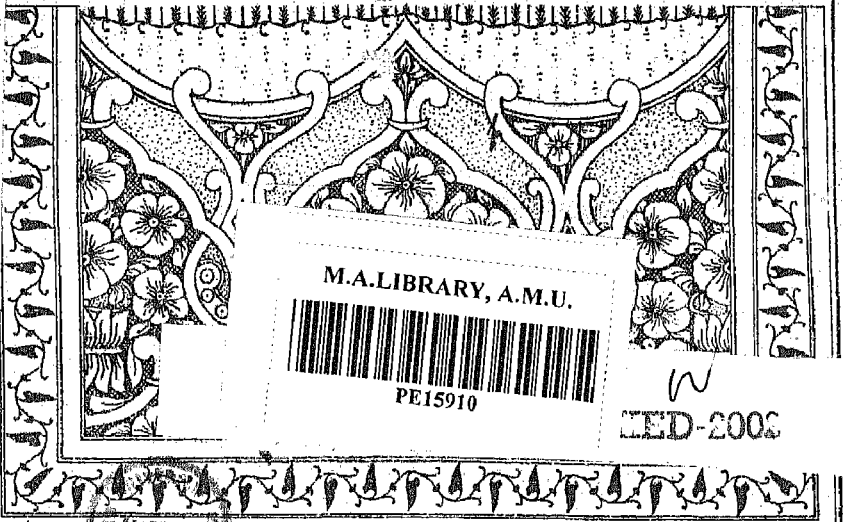
بسم اللہ الرحمن الرحیم

مخدوم مکرم بندہ جناب مولوی حاجی محمد عظمت علی صاحب دام عنایتہ

بعد تحیت و سلام علیک التماس خدمت عالی مین ہے - مدت سے بعض مسائل مین میری طبیعت کو خلجان تھا - اور حضور والا سے بسبب ناساز رہنے طبیعت کے خوفاً و ادباً عرض نہ کر سکا - اب جو دل کو زیادہ پریشان دیکھا تو دل مین یہ بات جمی اور اسی پر یقین کامل ہوا کہ تیرے بھائی ماشاء اللہ بہت لایق ہین اُن سے تحریری جوابات حاصل کر لے - جب کوئی خلجان پیدا ہوا اُنہین جوابون سے تسکین کر لیا کیجو کیونکہ یاد کا کچا ہون تحریری بات خوب ہوتی ہے جب چاہا دیکھ لی اور حضور والا سے اُنہین جوابون کی سند کرا لون گا یقینی امر ہو جاویگا لہذا آپ کی خدمت شریف مین سوالات مفصل ذیل ارسال کرتا ہون اور چند صاحبون کی

خدمت مین بھی ارسال کئے ہین۔ امید کہ شفقت برادرانہ فرما کر جوابات ان سوالون سے مشروحاً مشرف فرماوین تاکہ اطمینانِ قلبی حاصل ہو زیادہ خیریت ہے فقط

تفصیل سوالات

(سوال ۱) پیر کے خلاف ہوکر مرید فائدہ اٹھا سکتا ہے یا نہین۔

(سوال ۲) جو مرید آپ کو عقیدۃً ہمسر یا برتر پیر سے جانے اور حضورِ شیخ مین اُن افعال سے کہ جن سے اُس کا جاہ و جلال پیدا ہو خوش ہو یہ عقیدہ اور برتاوہ مستند ہے یا نہین۔

(سوال ۳) بلا بیعت وارادت و بدونِ اخذِ فیضان کوئی کسی کا مرید ہوسکتا ہے یا نہین۔

(سوال ۴) مرید قابلِ جانشینی کس وقت مین ہوتا ہے اور استرضاے برادرانِ طریقت جانشینی مین ضروری امر ہے یا نہین۔

(سوال ۵) مرید قابلِ فیضانِ پیر و پیرانِ سلسلہ بلا محبت و اخلاص پیر کے ہوسکتا ہے یا نہین۔

(سوال ۶) ہر مرید پر حقوقِ پیر و آدابِ پیر واجب ہین یا نہین۔

(سوال ۷) بندہ اپنے مولا کا مولا ہوسکتا ہے یا نہین۔

(سوال ۸) شیخ وارثِ مسندِ نبوت صاحبِ ارشاد کسی حالت مین مجبور یا کسی صورت مین فیضرسانیِ مریدون سے باز رہ سکتا ہے یا نہین۔

(سوال ۹) قدرتِ عطاے معطی و مختارِ مطلق بعد عطا ءباقی رہتی ہے یا نہین۔

(سوال ۱۰) اگر ارشادِ حقیقت اور ارشادِ پیرِ مجاز مین توافق نہ ہو تو واجب التعمیل کونسا ارشاد ہے فقط

عریضۂ نیاز فقیرزادہ ممتاز احمد گنگوہی حافظی الاویسی از مقام سکھروڈہ

غزل در مدح و عرض حال بجناب حضرت پیر دستگیر غوث الثقلین قدس سرہٗ

چہ حسنے شاہ جیلانی کہ آن محبوبِ جیلانی — بشوکت مرتضیٰ ثانی برفعت مصطفیٰ ثانی

بشیرِ بے نظیرِ حضرتِ بیچونِ سبحانی — حبیبِ سرورِ عالم کنوزِ فیضِ عرفانی

چہ روئے پاک نورانی نمونہ ذاتِ حقانی — چو دیدش ماہ کنعانی بگفتہ روئے رحمانی

زہے شوکت زہے رفعت کمالِ ہیبت و قدرت — کہ می لرزند شیران از سگانِ شاہ و شاہانی

بروشد ختم محبوبی کہ محبوبانِ بدین خوبی — بجائے تاج میدارند قدم شاہ جیلانی

ہمہ الطاف مولائیؑ بروبیش گشتہ شیدائی — خدارا نظر رحمانی بحالِ بیدل و جانی

خدارا اے شہِ قادر نگاہے برمنِ مسکین — لعنوانِ اویسی صرف کن فیضانِ روحانی

پریشان زار نالانم غلامِ شاہِ جیلانم — چو حافظ پیر پیرانم چہ باکم از پریشانی

دو عالم از درش یابند فیضِ نعمتِ یزدان
بنازاے عظمتِ مسکین کہ پیرِ تست لاثانی

در مدحت محبوبِ محبوبین مخدوم مخدومین صابرِ اصبر قادرِ اقدر پیرِ دستگیر حضرت سید مخدوم علاؤالدین علی احمدؒ صابر چشتی کلیری قدس سرہٗ

از جناب مولوی محمد عظمت شاہ صاحب سلمہ اللہ تعالیٰ

منبعِ سرِ نبوت ہم ولایت حیدری — آفتابِ چشتیان مخدوم صابر کلیری

اے بشانت کُنْتُ کَنْزاً لِی مَعَ اللّٰہِ دَائِماً — تاجدارِ مَنْ رَآنِی بادشاہِ دلبری

فخرِ جملہ خواجگان خاصِ فریدالدینؒ ولی — از جلالِ شمسِ تو تابان طریقِ صابری

مطلوبِ جانِ عاشقان محبوبِ رب العالمین — دریائے فیضانِ خدا ہم در خفی و ظاہری

سلطانِ جملہ صابرین برہانِ جملہ قادرین — بو دو وجودِ عارفین واللہ نداری ہمسری

صد ہزاران نازنین و مہ جبین آمد پدید — لیکن اندر حسن و خوبی تو عجب نادرتری

محی الدین

ماننِد تو اندر عیان پیدا نشد کس در جہان — وصفت نگنجد در بیان حقا عجائب مظہری
اے کج کلاہی بر سرت زیبد سریرِ سلطنت — اے کاف و نون فرمان برت بر حالِ زارم بنگری
ما عاشقانت بر درت با صد فغان نعرہ زنان — اے غیاثِ بیکسان ظلِ ہمایون گستری
اے بادشاہِ ذوالعطا بحرِ کرم کانِ سخا — جامے بدہ مستی نما از خود در دم تا بیکسری

مسکینِ عظمت بے نوا در عشق حافظ مبتلا
بہرِ خدا و بیم نما از لطفِ بندہ پروری

رباعی

یا محیّ الدین ترحمنا بلطفٍ واسعٍ — اَنتَ کافی کُلّ مقصودٍ باَنواعِ الکرم
دزدِ رہزن را بیکدم ساختی ابدالِ حق — اے شہِ دنیا و دین بر حالِ ما ہم کن کرم

رباعی

آن مہِ تابان زآلِ احمدؐ و نورِ علی — مہرِ برجِ معرفت جانِ محیّ الدین ولی
یا علاؤالدین صابر در عنایت کاملی — اَلمدد فی کُلّ حالٍ بالخفیّ و الجلی

رباعی

یا محیّ الدین قادر المدد — یا لطافت حافظِ ہر نیک و بد
یا علاؤالدین صابر دستگیر — زود بکشا مشکلاتِ لا تعد

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

حق حق حق

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِیْ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ لَهُ الْحَمْدُ فِی الْاُوْلٰی وَالْاٰخِرَةِ لَهُ الْحُکْمُ وَاِلَیْهِ تُرْجَعُوْنَ وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰی رَسُوْلِهٖ سَیِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّ اٰلِهٖ وَ اَصْحَابِهٖ خُصُوْصًا عَلٰی وَلَدِهِ الشَّرِیْفِ الْمَحْمُوْدِ غَوْثِ الثَّقَلَیْنِ قُطْبِ رَبَّانِیْ مَحْبُوْبِ سُبْحَانِیْ مِیْرَانْ مُحْیِ الدِّیْنِ اَبُوْ مُحَمَّدٍ شَیْخِ عَبْدِ الْقَادِرِ الْجِیْلَانِیْ رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ وَعَلٰی سِبْطِهِ الطَّاهِرِ الْاَطْهَرِ وَصَابِرِ الْاَصْبَرِ وَ قَادِرِ الْاَقْدَرِ اِمَامِ الْعَالَمِ وَالْعَالَمِیْنَ حَضْرَتِ خَوَاجَهْ سَیِّدِ مَخْدُوْمِ عَلَاؤُ الدِّیْنِ عَلِیْ اَحْمَدَ صَابِرِ چِشْتِیْ وَقَادِرِیِ الْاُوَیْسِیْ رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ وَاَرْضَاهُ اَجْمَعِیْنَ **بعد** حمد لا الہ الا اللہ و درودِ نا محدود حضرت محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم خاکسار ذرۂ بمقدار عاصی بمعاصی کردگار سیاہ روے و تباہ خوے **محمد عظمت علی** دیوبندی حافظی الاویسی عفی اللہ عنہ بخدمت فیضدرجت برادرِ والاشان جانباز وجہان تاز مقبولِ بارگاہِ احد عاشق اللہ الصمد حضرت پیرجی صاحب پیرجی ممتاز احمد گنگوہی حافظی الاویسی سلمہ اللہ تعالیٰ وزید عشقہ وعرفانہ باللہ عرض میدارد۔ والانامۂ اخوی بسبیلِ ڈاک بیومِ سہ شنبہ مورخہ بستم ماہ جمادی الاوّل

درسنِ یک ہزار سہ صد و شش ہجری النبوی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم مندرجۂ سوالات
بدریافتِ بعضے شکوک وشبہات ونیز بطلب مشروحاً جوابات کالوحی من السماء برین
فقیرِ بے تدبیر نزولِ اجلال فرمود خاطر بغایت منفرح گشت کہ چون آن برادر را
تحقیقِ راہِ اہلِ یقین دست دادہ است الحمد للہ علیٰ ذٰلک مبارک باد وہل من مزید
با وجندین یوم متحیر ماندم کہ تدبیر چون کنم چراکہ از ضعف ناتوانم واز علم ظاہر ہیچ بہرہ
ندارم واز خوفِ نازک مزاجیِ آن یارِ محرمِ راز و برادرِ ممتاز میخواہم کہ تعمیلِ ارشادِ عالی
از دل وجان بجا آرم چنانکہ برادرانِ این فقیر بتعمیلِ ارشادِ اخوی مصروف اند
موافقتِ یاران شرطِ راہ وسنتِ بارگاہ است وآن ہم بندہ را ضروری ست کہ
تا در شمار ماہم یکے از ایشان باشیم ونیز این امر سنتِ پیران ماست ومخصوص سنت
حضرتِ شیخی مولائی است رضی اللہ تعالیٰ عنہ برادرِ من اگرچہ بسببِ ضعف و
بیماری کہ لاحقِ حالِ این فقیر بود در نوشتنِ جواباتِ این اسولہ تاخیر گردیدہ
معاف فرمایند اکنون بفضل اللہ العظیم وبحمایتِ القوی العزیز کہ هُوَ رَبُّنَا اِنَّ
رَبِّي عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ حَفِيْظٌ شفا یافتم چنانچہ از مرآت شریف قوتِ حمایتِ آن بشنو
اَلْحِمَايَةُ حَكِيْمٌ يَشْفِيْ بِشَدَائِدِ الْاَمْرَاضِ وَالسُّدُوْدِ حَتّٰى يَعْتَدِلَ
بِنَظَرٍ فَلَا حَاجَةَ لَهٗ بِدَوَاءٍ لَقَدْ لِمَنْ حَامِيٌ قَوِيٌّ حِمَايَتُهٗ قَوِيٌّ
انشاء اللہ عنقریب بلطافت علی البیان کہ ہو رازقنا چنانچہ اللہ لطیف بعبادہ
یرزق من یشاء وهو القوی العزیز چنگ بدامنِ ہمت زنم کہ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ
مَعَالِيَ الْهِمَمِ وَيُبْغِضُ اَسَافِلَهَا چون مولاے من عالی ہمتان را دوست
میدارد ومعیتِ خویش باوے اظہار میفرماید کہ وَالَّذِيْنَ جَاهَدُوْا فِيْنَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ
سُبُلَنَا وَاِنَّ اللّٰهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِيْنَ پس چرا عالی ہمت نباشم کہ او خود با خود است
وہرگز دیگرے درمیان نیست کہ لَيْسَ فِي الدَّارَيْنِ اِلَّا هُوَ چنانچہ الہامِ مطلق

بشنو لا سائلَ وَ لا مسئولَ اِلّا ھُو ونیز السُّوالُ اِلیَّ وَ الجوابُ مِنّی ونیز السّائلُ وَ المجیبُ اَحدٌ فرد

وجودے ندارد کسے جز خداے	ہمو بود ہ باشد ہمیشہ بجاے

وَھُوَ الاوّلُ وَالاٰخِرُ وَالظَّاھِرُ وَالبَاطِنُ بیت

غیرتش غیر در جہان نہ گذاشت	لاجرم عینِ جملہ اشیا شد

وھو بکلِ شیٔ علیم کہ علم الاولین و الآخرین مراوراست کارِ خود خود می کند ودر پردہ من وتو بازیِ عشق خود می بازد و مرا و ترا می نوازد ذٰلِکَ فَضْلُ اللّٰہِ یُؤتِیْہِ مَنْ یَّشَآءُ وَاللّٰہُ ذُوالفَضْلِ العَظِیْم مثنوی

او بصنعت آذر است و من صنم	آلتِ کو سازد من آن شوم
ما چو مصنوعیم و صانع نیستیم	جز زبون و جز کہ قانع نیستیم
ما چو نائیم و نوا در ما ز تست	ما چو کوہیم و صدا در ما ز تست
ما کہ باشیم اے تو مارا جانِ جان	تا کہ ما باشیم با تو درمیان
خوش نشین اے قافیہ اندیشِ من	قافیہ دولت توئی درپیشِ من

یَفعلُ مَا یَشَآءُ وَیحکُمُ مَا یُرِیْدُ حَسبِیَ اللّٰہ نِعْمَ الوَکِیْلُ نِعْمَ المَولٰی وَ نِعْمَ النَّصِیْر انچہ از آستانہ بوسی وسُدّہ لیسی آستانۂ فیض آشیانہ بندگی حضرت پیر دستگیر ملک الاولیا سلطان الاصفیا پیشواے رندانِ آفاق سرحلقۂ قلندران وشطارانِ عشاق بخشندۂ ولایتِ احمدی ومحمدی ووارثِ اتم بوراثتِ علی و نبی پیرِ پیران مطاعِ مطیعان وجودِ واحد امام الاوسط محمد الزمان خلیفۂ دوران رفیق بے دلان شفیقِ بیکسان ماواے وملجاے طالبان فاتح ابوابِ افضال الٰہی مفتاح خزاین نامتناہی مرشد العالم والعالمین حافظِ احفظ صابرِ اصبر قادرِ اقدر افضل الاکملین سند الواصلین مظہرِ رحمت للعالمین شیخ الثقلین محبوب الاعظم محب الحق

خواجہ محمد محمود ابوالرحمۃ شیخی و مولائی بندگی حضرت حافظ شیخ محمد لطافت علی عثمانی دیوبندی قادری الصابری الاویسی رضی اللہ تعالے عنہ **غزل** از مولف

عشقش بلا تا رِ خدا حافظ خدارا یافتم — از ہمین صابر دلربا حافظ خدارا یافتم

دارم لطافت صابری ورثہ لطافت قادری — گلزار شد آتشکدا حافظ خدارا یافتم

نقش و نگارِ دلبران تا بند در بیگمان — گر دیدہ ام من پوصفا حافظ خدارا یافتم

محفوظ از حافظ منم نعرہ انا لحافظ زنم — محفوظ بے حافظ کجا حافظ خدارا یافتم

آن جانشینِ مصطفےٰ دُرِّ یتیم بے بہا — سلطانِ جملہ اولیا حافظ خدارا یافتم

ہم تاج بخشِ دلبران زینت دہِ ارض و سما — ہم بیدلان را پیشوا حافظ خدارا یافتم

لطف لطافت را نگر چون آن صابر آمدہ — صابر چو قادر آمدہ حافظ خدارا یافتم

حُسنِ ملیح آراستہ جانِ دو عالم خواستہ — غوغائے عشق انداختہ حافظ خدارا یافتم

اے عاشقان لے عاشقان من دلبرا یافتم — محبوب الاعظم دائما حافظ خدارا یافتم

او آن من من آنِ او واللہ ہمین است ہو بہو — بر آنِ او جانم فدا حافظ خدارا یافتم

من عظمتِ شاہِ خودم فخرِ غلامی می کنم — او قبلہ من قبلہ نما حافظ خدارا یافتم

نزدِ خود دارم کہ یَعلَمُہُ اللہ رمزے با اشارے از ان بخدمتِ اخوی عرض نمایم اگر بسمعِ قبولِ تو آید فہو المراد واللہ المُوَفِّقُ وَالھَادِیْ اِلیٰ سَبِیْلِ الرَّشَادِ اے برادر محرر ہذا **عشرہ کاملہ** کہ موسوم بہ **تحفۃ الحافظی** است اگرچہ نظام این آوارہ است ولیکن باللہ العظیم **بیت**

	ما خود شاہیم اوست حقیقت چو بنگری	عنقا بمکر آمدہ در صورتِ ذباب	
فرد	ناوک اندر کمانِ خود دارد	شاہدان را بہانہ در ابرو	
فرد	بے قراریِ عشق شور انگیز	شر و شورے فگندہ در عالم	

مثنوی

یارب این بخشش نہ حدِ کار ماست	لطفِ تو لطفِ خفی را خود سزاست
یا دوہ مارا سخنہاے دقیق	کاے ترا رحم آورد آن اے رفیق
جز تو پیش کہ برآرد بندہ دست	ہم دعا و ہم اجابت از تو ہست
ہم تو اوّل میدہی میلِ دعا	تو دہی آخر دعاہا را جزا
اوّل و آخر توئی ما درمیان	ہیچ ہیچ کہ نباشد در بیان

انی توکلت علی اللہ ربی و ربکم ما من دابۃ الا ھو اخذ بناصیتہا ان ربی علی صراط مستقیم عاقبت بخیر باد بالنبی و آلہ الامجاد فاللہ خیر حافظاً وہو ارحم الراحمین۔

تمہید

بدان وفقک اللہ تعالےٰ چون معلوم شد کہ جملہ اسولہ مبنی بر بناے شیخ اند لہذا واجب شد کہ اوّل تذکرہ بتذکرۂ حضرت شیخ می باید کرد تا بر ہر کسے منکشف گردد کہ شیخ کیست وچہ منزلت دارد ازین جہت در اوصاف حضرت شیخ مقدمہ می نویسم قل جاء الحق وزھق الباطل ان الباطل کان زھوقا و تنزل من القراٰن ما ھو شفاء و رحمۃ للمؤمنین ولا یزید الظالمین الا خسارا

مقدمہ

در باب شیخ

حق حق حق

الم ذلک الکتاب لا ریب فیہ ھدًی للمتقین یعنی وارثان وراثت محمدی صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم فی امتہ کتاب مبین کالنبیّن بودہ اند والی یوم الدین خواہند شد کہ الشیخ فی قومہ کالنبیّ فی امّتہ برہان اوست چنانچہ

الہام مطلق در شانِ اوست کہ اِنَّ الشَّیْخَ کِتَابُ اللّٰہِ فَتَتْلُوْہُ بِالْعَظَمَۃِ وَالْاَدَبِ بِالْعَشِیِّ وَالْاَبْکَارِ ونیز اَلشَّیْخُ مَنْبَعُ الْجُوْدِ جَوَادٌ کَرِیْمٌ اَوْعَیْنٌ جَارِیَۃٌ مُعْطِیٌ مُرَبِّیٌّ رَحِیْمٌ و در مرآت شریف التفسیر بیان اوست کہ مَنْ کَانَ عَاشِقًا وَرَاغِبًا وَتَابِعًا وَسَاجِدًا وَمُؤْمِنًا اِلَی الْحَقِیْقَۃِ الْمُحَمَّدِیَّۃِ صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ فَھُوَ مُحِبُّ اللّٰہِ وَعَبْدُ اللّٰہِ وَحَبِیْبُ اللّٰہِ اکنون بدان اے عزیز شیخ آنست کہ از شیخ شیخ گردد کہ تولید شیخ از شیخ است و بلا شیخ تولید شیخ محال است و کسیکہ دعوی شیخی کند و ویرا شیخ نباشد پس حال و کار او این است کہ مَنْ لَا شَیْخَ لَہٗ فَشَیْخُہُ الشَّیْطَانُ لَاحَوْلَ وَلَا قُوَّۃَ اِلَّا بِاللّٰہِ الْعَلِیِّ الْعَظِیْمِ پس برائے ہر راہ رو رہبرے واجب است کہ اَلرَّفِیْقُ ثُمَّ الطَّرِیْقُ چنانچہ بشنو بزرگے میفرماید **بیت**

پیش پیشت میرود آن نورِ پاک	می کند ہر رہزنے را چاک چاک

پس ظاہر است کہ شیخ صاحبِ ارشاد را گویند و صاحبِ ارشاد کسے را گویند کہ درحمایتِ شیخ مربّی خود تکمیلِ سیرِ سلوک نمودہ بدرجہ ولایت رسد و ہم از وے خرقۂ خلافت پوشیدہ بر مسند ارشاد نشیند چنانچہ این مسئلہ را حضرت شیخی و مولائی پیر دستگیر حافظِ دین متین دراست اوسط محمد الزمان امام العالم والعالمین بندگی حضرت حافظ شیخ محمد لطافت علی عثمانی دیوبندی قادری الصابری الاویسی رضی اللہ تعالے عنہ درجواب مکتوب مولوی احمد الدین بتفصیل بیان میفرمایند کہ محققان و عارفان جملہ دوگروہ اند یکے مجذوب مطلق کہ بعد سلوکِ این راہ بمنزل مقصود رسیدہ در موقف المواقف ایستادہ شوند و شب و روز محو و مستغرق جمالِ دوست بوند از ان عالم وازین عالم ہیچ خبرے واثرے ندارند ایشان مسلوب الحواس ومفقود العقل باشند چنانچہ بزرگے می فرماید **بیت**

که تا راز سلطان نه گویند باز		ستانی زبان از رقیبانِ راز

پس حوالهٔ تربیتِ ناقصان بایشان نه رفته و قول و فعلِ ایشان اقتدا را نشاید
و هر که مقلد و تبع بایشان گردد تباه و گمراه آید ایشان را اولیاء مستهلک گویند
اما گروه دوم که ایشان را مشائخ طبقات و اهلِ تمکین گویند هم تابعانِ نبوّت
و نیز مطیعانِ ولایت محمّدی باشند چون ایشان سیر سلوک نموده در موقف المواقف
ایستاده شوند و بمشاهدهٔ دوست رسند برای تربیتِ ناقصان و تکمیل ارشاد
طالبان باز درین عالم فرستاده شوند و اثباتِ بعد المحو یابند ذو العقل و الحواس
باشند خلافت و وراثتِ انبیا آنها را مسلّم آید ایشان در عینِ محویت و فناء و مشاهده
تعمیرِ دو جهان نمایند یعنی ظاهر با خلق و باطن با خالق و هوشیار و واضعِ اسرار بوند
قول و فعلِ ایشان موافق قول و فعلِ انبیاء علیهم السلام آید اقتدا را شاید
و ذرّه از دائرهٔ شریعت و طریقت و حقیقت بیرون نیایند ایشان را مقربانِ حق
و واصلانِ مطلق گویند عُلَمَاءُ اُمَّتِیْ كَاَنْبِيَاءِ بَنِیْ اِسْرَائِيْلَ وَالْعُلَمَاءُ
وَرَثَةُ الْاَنْبِيَاءِ طغرای وقتِ ایشان بود امتِ مرحومه بظاهر از ایشان
راهِ اسلام آموزند و طالبانِ حق بباطن از اینها بدرجهٔ ولایت رسند- پس هر که
بصفاتِ مذکوره موصوف گردد شیخ است چنانکه صاحبِ مصباح الهدایت رحمة الله علیه
می فرماید که بعد از نبوّت هیچ درجه فاضلتر از درجه نیابتِ نبوّت نیست در دعوتِ خلق
با حق تعالی بر طریق متابعت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم و مراد از شیخی نیابت است
پس درجهٔ شیخی و تربیت افضلِ درجات بود و مضمون این حدیثِ صحیح که وَالَّذِیْ
نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهٖ لَئِنْ شِئْتُمْ لَاُقْسِمَنَّ لَكُمْ اِنَّ اَحَبَّ عِبَادِ اللهِ
اِلَى اللهِ الَّذِيْنَ يُحَبِّبُوْنَ اللهَ اِلٰى عِبَادِهٖ وَيُحَبِّبُوْنَ عِبَادَ اللهِ اِلَى اللهِ
وَيَمْشُوْنَ بِالنَّصِيْحَةِ دلیل است بر علوِ مرتبهٔ شیخی چه این معنی وصفِ حالِ مشائخ

متصوف است پس توصیف شیخ در تحریر و تقریر نگنجد چنانچہ بزرگے می فرماید مثنوی

گر بگویم تا قیامت نعت او	ہیچ آن را غایت و مقطع مجو
کیست کافر غافل از ایمانِ شیخ	کیست مردہ بیخبر از جانِ شیخ
آنکہ بے وزر است شیخ است ای جوان	در قبولِ حق چو کفے اندر کمان
ہر نبی و ہر ولی را مسلکے است	لیک تا حق می برد جملہ یکیست

الغرض ہمہ کس شیخ را شیخ می گویند و میدانند ولیکن نمی بینند اِلَّا لِمَنْ شَاءَ اللهُ کہ شیخ کیست و چہ منزلت دارد کہ مَنْ لَمْ يَتَّبِعِ الرَّبَّ الْاَدْنٰى لَمْ يَصِلْ اِلَى الرَّبِّ الْاَعْلٰى چنانچہ بطور شرط و جزا خود فرمودہ است کہ قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّوْنَ اللهَ فَاتَّبِعُوْنِيْ يُحْبِبْكُمُ اللهُ ونیز مَنْ يُّطِعِ الرَّسُوْلَ فَقَدْ اَطَاعَ اللهَ متحقق است۔

و مولوی عبد العلی بحر العلوم در اوائل شرحِ مثنوی شریف می فرماید کہ جملہ نسبات و اضافات کہ از کلام اللہ و از احادیث رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم و از اقوال بزرگانِ دین و پیشوایانِ اہل یقین کہ منسوب بذات اند ہمہ راجع بسوے انسانِ کامل می شوند کہ مظہرِ اتم و خلیفۃ اللہ اوست چنانچہ خلق آدم علیٰ صورتہ وَاِنِّيْ جَاعِلٌ فِي الْاَرْضِ خَلِيْفَةً اشتہار اوست کہ تَخَلَّقُ الْخَلْقِ فِي الْخَلْقِ اسرار اوست وَتَخَلَّقُوْا بِاَخْلَاقِ اللهِ کار اوست وَاِنَّ الَّذِيْنَ يُبَايِعُوْنَكَ اِنَّمَا يُبَايِعُوْنَ اللهَ يَدُ اللهِ فَوْقَ اَيْدِيْهِمْ اظہار اوست وَمَنْ يَّهْدِ اللهُ فَلَا مُضِلَّ لَهٗ وَمَنْ يُّضْلِلْهُ فَلَا هَادِيَ لَهٗ اقرار و انکار اوست۔ الغرض تا کجا نویسم بشنو کہ بزرگے می فرماید فرد

گر بگویم تا قیامت زین کلام	صد قیامت بگذرد وین ناتمام

پس باید دانست کہ شیخ وارث وراثتِ احمدی ست صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم

ونائب نبوت محمدیست صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ اَلشَّیْخُ فِیْ قَوْمِہٖ کَالنَّبِیِّ فِیْ اُمَّتِہٖ
برہان اوست چراکہ وجود شیخ درمیان مریدان چون وجود نبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم است
چنانچہ در مصباح الہدایت مذکوراست کہ شرط است ترک اعتراض بر شیخ خود از قول و
فعل وحال وشرط است کہ بداند کہ نیست ہیچ یکے از مشائخ وقت او کہ برساند و یرا
بسوے جناب خداوند تعالےٰ جز شیخ او۔ واگرچہ باشد ہریکے از مشائخ موصوف بدین
خاصیت مذکور واگر خطور کند بدلِ مرید کہ درعالم است شیخے کہ برساند ویرا بسوے
جناب خداوند تعالیٰ جز پیرِ خُے پس تصرّف کند درو ے شیطان و بلغزاند و ے را
چنانچہ بزرگے می فرماید **فرد**

گر نباشد سایۂ پیر اے فضول		پس ترا سرگشتہ دارد بانگِ غول

فَمَنْ یَّکْفُرْ بِالطَّاغُوْتِ وَیُؤْمِنْ بِاللّٰہِ فَقَدِ اسْتَمْسَکَ بِالْعُرْوَۃِ الْوُثْقٰی
لَا انْفِصَامَ لَہَا وَاللّٰہُ سَمِیْعٌ عَلِیْمٌ پس جوابات این اسولہ بحق انچنین شیخ اند
کہ مذکور شد لا لغیرہ باز بشنو قال اللہ تعالے وَاِنْ مِّنْ اُمَّۃٍ اِلَّا خَلَا فِیْہَا
نَذِیْرٌ یعنی نیست ہیچ امت کہ درو ے شیخ نباشد و گروہ مشائخان والاشان نیز
امت است چنانچہ قَالَ اللّٰہُ تَعَالیٰ وَمِمَّنْ خَلَقْنَآ اُمَّۃٌ یَّہْدُوْنَ بِالْحَقِّ
ونیز این امر مسلم است کہ ہیچ امت بلا شیخ نیست پس در گروہِ مشائخان والاشان ہم
شیخ الثقلین شیخ ایشان است وجملہ مشائخان درظلِّ عاطفت او یند واگرچہ ہمہ
مشائخان کنفس واحد اند ولیکن فَضَّلْنَا بَعْضَہُمْ عَلٰی بَعْضٍ وشیخ الثقلین چون
غوث الثقلین مر رسول الثقلین را وارث اتم وجانشین مطلق است چون جملہ
لغماے احمدی ومحمدی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بسندِ صحیح ویرا رسید ہر طریق و
ہر فریق را شیخ گردید امت محمدی چون محمد صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بدست اوست چنانچہ
حضرت پیران پیر دستگیر غوث الثقلین قطب ربانی محبوب سبحانی رضی اللہ عنہ وارضاہ

درقصیدہ روحی خودمی فرمایند مصرع اَنَا عَبْدُ الْقَادِرِ شَیْخُ کُلِّ طَرِیْقَتِیْ
پس اینچنین شیخ را شیخ الثقلین می نامند و مخصوص این حدیث شریف درشان اوست
یَکُوْنُ فِیْ اُمَّتِیْ رِجَالٌ مَنْزِلَتُهُمْ کَمَنْزِلَتِیْ چنانچہ بزرگے می فرماید **مثنوی**

گفت پیغمبر کہ ہست از امتم	کہ بود ہم گوہر وہم ہمتم
مرمرا زان نور بیند جانِ شان	کہ من ایشان را ہمی بینم عیان
بے صحیحین و احادیث و روات	بلکہ اندر مشرب آبِ حیات
پس امام حق و قائم آن ولی ست	خواہ از نسلِ عمر خواہ از علی ست
مہدی و ہادی ویست اے راہ جو	ہم نہان و ہم نشستہ رو برو

الحمد للہ کہ درین زمانِنا مصداق این حدیث نبوی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم مرد میدان صفا چون مظہر العجائب والغرائب اسد اللہ فی سبیل اللہ مقصود طالبان حق ومبارزان درگاہ مطلق شمس الضحیٰ بدر الدجیٰ امام الہدیٰ بہ نبوت محمدن المصطفیٰ و بولایت علی المرتضیٰ کرم اللہ وجہہ آن ولیّ العالمین خلیفۃ اللہ فی الارض ومن اکرمہ اکرمہ اللہ ومن اہانہ اہانہ اللہ مجدد الزمان لطافت السبحان علیّ البیان امام الاوسط شیخ الثقلین کریم بن الکریم شیخی ومولائی حضرت پیر دستگیر بندگی حضرت حافظ شیخ محمد لطافت علی دیوبندی قادری الصابری الاویسی اند رضی اللہ تعالیٰ عنہ ازان قادری الصابری اند کہ فیضان صابری وغیرہم مجاز اَبرو سے سلاسل بتمامہ از حضرت شاہ محمد نظام پانی پتی صابری قادری سجادہ نشین حضرت مخدوم شیخ جلال الدین کبیر الاولیا پانی پتی صابری رحمۃ اللہ علیہما بحضرت شیخی ومولائی رسید وفیضان قادری وغیرہم مجاز اَبرو سے سلاسل بکمالہ از حضرت مولنا محمد یعقوب بدخشانی ابدال ہند قادری وصابری رحمۃ اللہ علیہ نیز بحضرت شیخی ومولائی رسید ونیز ہر دو فیضان صابری وقادری لعنوان اویسیت بتمامہ وکمالہ از حضرت مخدوم دوجہان امام العالم والعالمین حضرت خواجہ

سید مخدوم علاؤ الدین علی احمد صابر چشتی و قادری الاویسی رضی اللہ عنہ وارضاہ بہم
باہم بحضرت شیخی مولائی رسیدند چنانچہ خلافت اویسی از حضرت مخدوم الثقلین امام العالم
والعالمین حضرت خواجہ سید مخدوم علاؤ الدین علی احمد صابر رضی اللہ عنہ در سن یکہزار
دو صد و شصت و سنہ ہجری النبوی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم حضرت شیخی و مولائی رضی اللہ
عنہ یافتہ شیخ العالم والعالمین گردیدہ ہمین سن مذکور الصدر خلافت اویسی قادری الصابری
از مرآت شریف والہام مطلق ہویدا اند چنانچہ **بیت**

صابریہ لطافت است مائل		معراج لطافتی صحیح شد	

پس آن ہردو فیضان کہ مجاز اَبروے سلاسل از ہردو صاحبین صابری و قادری
رحمۃ اللہ علیہما کہ یکجان دو جسم بودند رسیدہ بودند آن ہردو فیضان در اویسی
معتدل آمیختہ معتدل صابری القادری و قادری الصابری گردیدند چنانچہ
الہام مطلق بشنو اَلْفَیْضَانُ الْقَادِرِیَّۃُ یَرْجِعُ اِلَی النُّبُوَّۃِ وَالْفَیْضَانُ
الصَّابِرِیَّۃُ یَرْجِعُ اِلَی اللّٰہِ وَالْفَیْضَانُ الْاُوَیْسِیَّۃُ مُعْتَدِلٌ بَیْنَہُمَا
چنانچہ ہردو فیضان قادری و صابری دران فیضان اویسی کہ معتدل است چون
شیر و شکر باہم آمیختہ معتدل گردیدہ قادری الصابری نام یافت اکنون براے
ظہور و اظہار خویش قادری الصابری الحافظی الاویسی معروف گردیدہ شہرت گرفت
چنانچہ تصدیق این بیان از مرآت شریف نیز بشنو **قطعہ**

شکر شیر ست فیضانیکہ از قادر مع الصابر	بہ حافظ جاے خود کردہ چو شرح صدر قرآنی
ہمین قادر ہمین صابر بلا تاویل حافظ شد	باین صورت کہ می بینی باین سیرت کہ می دانی

فرد	ز قادر تا بصابر ہیچ فرقے نیست اے حافظ	ز صابر تا لطافت نیست گنجائش بیکموے

بیت

اخص مخصوص حق دارند گرہادر شعاع شان	ہمہ فیضان سرّ حق نہ مثل جنس بازاری

	بیت	
سرائر سینوی رااثبت کردن کارِ من باشد		منم حافظ کلامِ خود نہ بگشایم ورائے خود
	شعر	
مثالِ شہد با شیرے شدہ مخلوط با حافظ		جنابِ قادر و صابر چو شمس الدین علاؤ الدین

قُلْ فَلِلّٰہِ الْحُجَّۃُ الْبَالِغَۃُ وَلَوْ شَآءَ لَھَدٰىکُمْ اَجْمَعِیْنَ غزل از مولف

	خفی	
اے مطلعِ جودِ اتم مفتاح کنزِ دلبری		صاحب طریقہ نادری کان قادری الصابری
ہر دو طریقہ کاملی باہم یکے این نادری		ہم قادری الصابری حافظ کہ اورا مصدری
کنزِ حقائق معنوی از تو ظہور وہم قوی		وارث وراثت کاملی ہمچون ولایتِ حیدری
اے حیّ و قیوم جہان از تو حیاتِ جاودان		پابند این کون و مکان خلقِ خدا را رہبری
از تو خیالِ برتری باشد جنون وابتری		او مشرکِ بدتر بود با تو کہ جوید ہمسری
مولائے عالم ہم توئی در وسطِ دورِ احمدی		در ملکِ صابر قادری زیبد ترا این داوری
از صبرِ صابر مظہری و زقدرِ قادر دلبری		با شان و رفعت حیدری دورِ امامت گستری
دلدادۂ یا دلبری می میرپیشِ مرشدی		چون حافظِ مولائے ما در پیشِ پیرِ کلیری
عظمت بگوید الصلا کاے مومنان و کافران		برگزیدہ ام دینِ خدا از کفر و ایمان برتری

وَصَلَّی اللّٰہُ تَعَالٰی عَلٰی خَیْرِ خَلْقِہٖ سَیِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّاٰلِہٖ وَاَصْحَابِہٖ اَجْمَعِیْنَ

بِرَحْمَتِکَ یَآ اَرْحَمَ الرّٰحِمِیْنَ

سوال - پیر کے خلاف ہو کر مرید فائدہ اُٹھا سکتا ہے یا نہیں -

الجواب حق حق حق جواب مرآت شریف می فرماید مَنْ کَانَ مُذَبْذِبًا عَنِ الْاِخْلَاصِ وَمُنَافِقًا بِالْاَفْعَالِ وَخَاطِیًا وَّبَاغِیًا عَنْ اَمْرِ الشَّیْخِ لَاعَلَیْنَا حِسَابُہٗ وَلَعَلَّہٗ یُخْرِجُہٗ مِنْ سِلْسِلَتِہِ الشَّرِیْفَۃِ اے عزیز بشنو کہ خداوندِ عالم بتعجب می فرماید کَیْفَ تَکْفُرُوْنَ بِاللّٰہِ وَکُنْتُمْ

اَمْوَاتًا فَاَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيْتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيْكُمْ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ
وخلاف از کسیکہ اَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيْفُ الْخَبِيْرُ ۵ چنانچہ
از تامل بشنو وغور فرما کہ بزرگے می فرماید بیت

چون خلافِ تو اگر گوید کسے		کینہ ہا خیزد ترا با او بسے	

پس شیخ کہ وارثِ اتم وجا نشینِ مطلق نبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم است
خلاف او چون روا بود خلافِ او خیر خذلان وخسران ہرگز دیگر بار نیارد چنانچہ از قرآن شریف
بشنو وَمَنْ يَّبْتَغِ غَيْرَ الْاِسْلَامِ دِيْنًا فَلَنْ يُّقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي
الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِيْنَ پس ہرگز خلافِ شیخ از کسے مقبول نہ گردد چرا کہ ہر آنچہ
کہ نزدِ شیخ مکروہ است آن عند اللہ نیز مکروہ است چنانچہ الہام مطلق بشنو اِنْ كَانَ
الْفِعْلُ مَكْرُوْهًا عِنْدَ الْمَحْبُوْبِ الْاَعْظَمِ فَهُوَ مَكْرُوْهٌ عِنْدَ اللّٰهِ وَمخصوص
این چنین شیخے کہ شیخ الثقلین محبوب الاعظم شیخ من است خلافِ او ہرگز کسے را روا
نبود اگر شیخے خلافِ او نماید از شیخی بیفتد چنانچہ توصیفِ حضرت شیخی مولائی رضی اللہ
تعالےٰ عنہ از الہام مطلق بشنو اَلْمَحْبُوْبُ الْاَعْظَمُ عَاشِقٌ سَتَّارٌ وَشَطَّارٌ
بَالِغٌ كَامِلٌ اَكْمَلُ مُجِيْبٌ مَحْبُوْبٌ وَاحِدٌ مُوَحِّدٌ وَالْاَحَدُ مِنَ الْاَوَّلِ
وَاللّٰهِ اَلْاٰنَ كَمَا كَانَ اے عزیز انکارِ ہر شیخ انکارِ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ
وسلم است چنانچہ الہامِ مطلق بشنو تَقْلِيْدُ الشَّيْخِ تَقْلِيْدُ الرَّسُوْلِ
اِطَاعَةُ الشَّيْخِ اِطَاعَةُ الرَّسُوْلِ كَلَامُ الشَّيْخِ كَلَامُ الرَّسُوْلِ
سُنَّةُ الشَّيْخِ سُنَّةُ الرَّسُوْلِ مَحَبَّةُ الشَّيْخِ مَحَبَّةُ الرَّسُوْلِ
عِشْقُ الشَّيْخِ عِشْقُ الرَّسُوْلِ لِقَاءُ الشَّيْخِ لِقَاءُ الرَّسُوْلِ
مُشَاهَدَةُ الشَّيْخِ مُشَاهَدَةُ الرَّسُوْلِ نُوْرُ الشَّيْخِ نُوْرُ الرَّسُوْلِ
شِكَايَةُ الشَّيْخِ شِكَايَةُ الرَّسُوْلِ اَذِيَّةُ الشَّيْخِ اَذِيَّةُ الرَّسُوْلِ

تَوْهِيْنُ الشَّيْخِ تَوْهِيْنُ الرَّسُوْلِ غِيْبَةُ الشَّيْخِ غِيْبَةُ الرَّسُوْلِ
تَحْقِيْرُ الشَّيْخِ تَحْقِيْرُ الرَّسُوْلِ اِنْكَارُ الشَّيْخِ اِنْكَارُ الرَّسُوْلِ
چراکہ محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم حبیب اللہ است پس حَبِیْبُہٗ
حَبِیْبُ اللّٰہِ وَعَدُوُّہٗ عَدُوُّ اللّٰہِ چنانچہ الہام مطلق بشنو رَفِیْقُ الْحَبِیْبِ
حَبِیْبٌ عَدُوُّ الْحَبِیْبِ عَدُوٌّ چنانچہ اگر کسے لا الٰہ الا اللہ گوید و محمد رسول اللہ
نہ گوید کافراست چراکہ محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بین الخلق و بین اللہ
برائے فیضان عالم واسطہ اکمل است چنانچہ بزرگے می فرماید **مثنوی**

می ستاند فیض از حق بر دوام	می کند قسمت بقدرِ ہر کدام
از ہمان فیضان اشیا زندہ اند	زان محمد ربّ و ایشان بندہ اند

وہرکہ از واسطہ خلاف کند ہرگز مستفیض نہ گردد چراکہ بطور شرط و جزا خود فرمودہ است
کہ قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّوْنَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُوْنِیْ یُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ وَمَنْ
یُّطِعِ الرَّسُوْلَ فَقَدْ اَطَاعَ اللّٰهَ پس ایچنین شیخ وقت بین العبد و بین اللہ
واسطۂ کامل و مکمل برائے فیضان عالم است کہ نائب اوست چنانچہ الہام مطلق
بشنو اَلشَّیْخُ لِلْعَبْدِ وَاسِطَۃٌ فِی الْمَجَازِ بَیْنَہٗ وَبَیْنَ اللّٰہِ وبلا واسطہ
ہرگز فیضان ممکن نیست چراکہ ذات وحدہٗ لاشریک لہٗ چنان لطیف است
لَا تُدْرِكُهُ الْاَبْصَارُ وَهُوَ یُدْرِكُ الْاَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِیْفُ الْخَبِیْرُ
یعنی ہویت محض از ادراک و افہام دیگرے منزہ است چنانچہ از مرآت شریف بشنو
اَلْهُوِیَّةُ الْمَحْضُ مُنَزَّهَةٌ عَنِ الْاَفْهَامِ وَالْاِدْرَاكِ فَلَا تُدْرِكُهُ
الْاَبْصَارُ و مخلوق الٰہی برعکس آن۔ پس کاملے باید کہ برمرکز تنزّ تا رابطہ میانِ
ہر دو پدید آید پس لَا رَیْبَ فِیْهِ تا وقتیکہ ما بینِ لطیف و کثیف مظہرِ ذوجہتین
مختارِ مطلق بصفتِ اَرْوَاحُنَا اَجْسَادُنَا وَاَجْسَادُنَا اَرْوَاحُنَا

یعنی ہم بصورت وہم بسیرت محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اگر واسطہ نباشد فیضان محال محال است پس شیخ مختار مطلق کہ برزخ جامع صورت و سیرت است بلاشک چون محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم براے فیضانِ عالم واسطہ کامل و مکمل است کہ وارثِ اتم و خلیفۃ اللہ اوست ازین جہت تکمیلِ مریدان بدست اوست ہر کرا خواہد بہ خدا رساند و ہر کرا خواہد براند یَفْعَلُ مَا یَشَآءُ وَیَحْکُمُ مَا یُرِیْدُ چراکہ شیخ مختار مطلق مدبرات الامر قائم مقامِ نبوت بر مسندِ وراثت است ہر چہ فرماید بجا است بیشک حکمِ او حکمِ خدا است کہ ہرگز ہیچ کلام وے خالی از الہام وارشاد نیست چنانچہ از قرآن شریف بشنو مَا یَنْطِقُ عَنِ الْهَوٰی اِنْ هُوَ اِلَّا وَحْیٌ یُّوْحٰی چنانچہ بزرگے می فرماید **بیت**

مطلق آن آواز خود از شہ بود	گرچہ از حلقوم عبد اللہ بود

چنانچہ از الہام مطلق بشنو خیالاتُ الشَّیْخِ مُدَبِّرَاتُ الْاَمْرِ قَدْ خَیَالَهٗ صَحِیْحٌ مِّنَ اللّٰهِ ہرگز خلافِ شیخ از کسے مقبول نہ گردد بلکہ خذلان در خذلان و خسران در خسران است چنانچہ آیت کریمہ بشنو اِنَّ الَّذِیْنَ کَفَرُوْا بَعْدَ اِیْمَانِهِمْ ثُمَّ ازْدَادُوْا کُفْرًا لَّنْ تُقْبَلَ تَوْبَتُهُمْ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الضَّآلُّوْنَ چنانچہ الہام مطلق نیز بشنو اَلْعَمَلُ مُخِلَافُ اِرْشَادِ الشَّیْخِ یُلْقِیْ فِی الْخَسَارَةِ چنانچہ از مثنوی شریف نیز بشنو **مثنوی**

گفت پیغمبر کہ اے طالب جری	ہان مکن با ہیچ مطلوبے مری
در تو نمرودی است در آتش مرو	رفت خواہی اوّل ابراہیم شو
چونکہ سبّاح سنے دریائی	در میفگن خویش از خود رائی
او ز قعر بحر گوہر آورد	وز زیان ہا سود بر سر آورد
کاملے گر خاک گیرد زر شود	ناقص ار زر برد خاکستر شود

چون قبولِ حق بود آن مرد راست	دستِ او در کارہا دستِ خداست
جہل آید پیش او دانش شود	جہل شد علمے کہ در ناقص رود
دستِ ناقص دستِ شیطان است و دیو	زانکہ اندر دامِ تکلیف است و ریو
ہرچہ گیرد علّتی علّت شود	کفر گیرد کاملے ملّت شود
اے مری کردہ پیادہ با سوار	سر نخواہی برد اکنون پائدار

اے عزیز خلافِ شیخ ہرگز از مرید در وجود نیاید تا وقتیکہ خفّت حضرتِ شیخ در دلِ او بناشد و خفّتِ شیخ آن را چنان بر اندازد کہ تا ابد الآباد ہرگز بر نخیزد چنانچہ این حدیث شریف بشنو۔ مَنِ اسْتَخَفَّ اُسْتَادَهٗ اَبْتَلَاهُ اللّٰهُ بِثَلٰثَةِ بَلِيَّاتٍ نَسِيَ مَا حَفِظَ وَافْتَقَرَ فِيْ اٰخِرِ عُمْرِهٖ وَخَرَجَ مِنَ الدُّنْيَا بِغَيْرِ اِيْمَانٍ باز بشنو کہ بزرگے می فرماید **قطعہ**

شنیدم کہ مردانِ راہِ خدا	دلِ دشمنان ہم نہ کردند تنگ
ترا کے میسر شود این مقام	کہ با دوستان ہم خلاف است و جنگ
بیت خلافِ پیمبر کسے رہ گزید	کہ ہرگز بہ منزل نہ خواہد رسید

مثنوی

ہر کہ گستاخی کند اندر طریق	گردد اندر وادیِ حیرت غریق
ابلہان تعظیمِ مسجد می کنند	در جفائے اہلِ دل جدّ می کنند
آن مجاز است این حقیقت اے خران	نیست مسجد جز درونِ سروران
مسجدِ کو اندرونِ اولیاست	سجدہ گاہِ جملہ است آنجا خداست
گفت پیغمبر کہ حق فرمودہ است	من نہ گنجم ہیچ در بالا و پست
در زمین و آسمان و عرش نیز	من نہ گنجم تو یقین دان اے عزیز
در دلِ مومن بگنجم اے عجب	گر تو میجوئی دران دلہا طلب

حیلہ آموزان جگرہا سوختہ	فعلہا و مکرہا بر دوختہ
صبر و ایثار و سخائے نفس وجود	باز دادہ کان بود اکسیر سود
روبہانِ زیرکِ آخر زمان	برفزودہ خویش بر پیشینیان
روبہانِ زیرکِ اصحابِ قال	برفزودہ خویش بر اصحابِ حال
قصدِ جنگِ انبیا میداشتند	جسم دیدند آدمی پنداشتند
در تو ہست اخلاقِ آن پیشینیان	چون نمی ترسی کہ تو باشی ازان
عادتِ آن ناسپاسان در تو ہست	تا بیدت ہر بار دلو از چاہ دُرست
آن نشانیہا ہمہ چون در تو ہست	چون تو زیشانی کجا خواہی برست
تا دلِ مردِ خدا نامد بدرد	ہیچ قومے را خدا غارت نہ کرد

پس ہیچ شک نیست کہ خلافِ شیخ خَسِرَ الدُّنْیَا وَالْاٰخِرَۃَ بار آورد چنانچہ الہامِ مطلق می فرماید مَنْ یَّرْتَدَّ وَلَمْ یَقْبَلْ کَلَامَ الْمَحْبُوْبِ الْاَعْظَمِ فَھُوَ فِی الْخَسَارَۃِ وَحَسْرَۃٌ عَلَیْہِ ونیز از قرآن شریف بشنو کَیْفَ یَھْدِی اللّٰہُ قَوْمًا کَفَرُوْا بَعْدَ اِیْمَانِھِمْ وَشَھِدُوْا اَنَّ الرَّسُوْلَ حَقٌّ وَّجَاءَھُمُ الْبَیِّنٰتُ وَاللّٰہُ لَا یَھْدِی الْقَوْمَ الظّٰلِمِیْنَ نَعُوْذُ بِاللّٰہِ مِنْھَا اَعُوْذُ بِاللّٰہِ مِنَ الشَّیْطٰنِ الرَّجِیْمِ فَاللّٰہُ خَیْرٌ حَافِظًا وَّ

ھُوَ اَرْحَمُ الرّٰحِمِیْنَ

سوال دوم ۔ جو مرید آپ کو عقیدۃً ہمسر یا برتر پیر سے جانے اور حضورِ شیخ مین اُن افعال سے کہ جن سے اُس کا جاہ و جلال پیدا ہو خوش ہو یہ عقیدہ اور برتاو مستند ہے یا نہین ۔

الجواب حق حق جواب الہام مطلق می فرماید اِذَا تَرَ الْمُرِیْدَ دَاعِیَ الدَّرَجَاتِ وَالْمَنْزِلَۃَ الْمَجَازِیَّۃَ وَمَعَ ذٰلِکَ یَقُوْلُ

وَجُوْدِیْ وَمِثْلِیْ کَمِثْلِ الشَّیْخِ فَقُلْ عَلَیْہِ سَلَامًا بَیْنَکَ وَ
ھٰذَا فِرَاقُ بَیْنِیْ وَبَیْنِکَ اے عزیز بشنو مریدیکہ خود را از روے عقیدت
ہمسر یا برتر از شیخ داند و طریقہ و روش چنان اختیار نماید کہ در حضور شیخ مثل شیخ
پنداشتہ کارہاے بزرگانہ و ہمسرانہ چون شیخ بکند پس لاریب فیہ آن مدعی مشرک
و ظالم است و نتیجہ آن جز خذلان و خسران دیگر نیست کہ اِنَّ الشِّرْکَ لَظُلْمٌ
عَظِیْمٌ چنانچہ اِنَّ اللّٰہَ لَا یَغْفِرُ اَنْ یُّشْرَکَ بِہٖ وَیَغْفِرُ مَا دُوْنَ ذٰلِکَ
لِمَنْ یَّشَآءُ اے عزیز ہرگز دو خدا روانہ بوند چنانچہ آیت کریمہ بشنو لَوْ کَانَ
فِیْہِمَآ اٰلِہَۃٌ اِلَّا اللّٰہُ لَفَسَدَتَا فَسُبْحَانَ اللّٰہِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا
یَصِفُوْنَ و اگر کسے از بندگان مولا دعوی خدائی پیش خداوند عالم کند پس جزاء او
جہنم است چنانچہ آیت کریمہ بشنو وَمَنْ یَّقُلْ مِنْہُمْ اِنِّیْۤ اِلٰہٌ مِّنْ دُوْنِہٖ
فَذٰلِکَ نَجْزِیْہِ جَہَنَّمَ کَذٰلِکَ نَجْزِی الظّٰلِمِیْنَ اَعُوْذُ بِاللّٰہِ مِنَ
اللّٰہِ الْاِثْنَیْنِ چنانچہ الہام مطلق بشنو اَللّٰہُ اَحَدٌ وَالْاَحْمَدُ اَحَدٌ وَّ
الْقُرْاٰنُ اَحَدٌ وَّالشَّیْخُ اَحَدٌ وَّالْاَبُ اَحَدٌ وَّالْاُمُّ اَحَدٌ
فَمَنْ یَّنْظُرُ سِوَاءَ الْاَحَدِ فَہُوَ اَحْمَقُ اگرچہ آن مرید بسے از محبوبیت خویش
از حق سبحانہ تعالیٰ بشارت یابد اما ہرچند کہ او را بشارت است و لیکن ہرگز وے را
لایق نیست کہ خود را ہمسر شیخ داند چرا کہ ظہور ہیچ ولد بلا والد نیست و درین عالم
مجاز والد و مولود یکے نیست پس والد بجائے خود والد است و مولود بجاے خود
مولود چنانچہ الہام مطلق بشنو اَلشَّیْخُ وَالْمُرِیْدُ لَنْ یَّکُوْنَا اَلسَّوَاءَ
فِی الْمَجَازِ و مریدیکہ خود را از شیخ برتر داند کہ اینچنین خیال محال جز ضلال و وبال
دیگر بار نیارد چرا کہ ممکن او لا یمکن است چنانچہ بزرگے می فرماید بیت

نازنینی تو و لے در حد خویش		اللہ اللہ پا منہ ز اندازہ بیش

وهنیز الهام مطلق بشنو اِسْتَقِمْ بِجِدِّكَ وَلَا تَخْرُجْ عَنْ دَائِرَةِ الْعَبْدِيَّةِ قَبْلَ الشَّيْخِ اے عزیز الموجودُ موجودٌ دائماً وَالمعدومُ معدومٌ دائماً چراکه ممتنع خود ممتنع وممکن ممکن و واجب واجب است پس باللہ العظیم ہرگز باوے ہمسر یا ازوے برتر کسے نیست شعر

از تو خیالِ برتری باشد جنونِ ابتری	آن مشرکِ بدتر بود با تو که جوید ہمسری

چنانچہ الہام مطلق بشنو مَنْ يَحْسَبُ مَنْزِلَتِي كَمَنْزِلَةِ الشَّيْخِ فَاسْقِي عَلَيْهِ وَاللهِ ثُمَّ بِاللهِ اِنَّ جُزْوٌ وَكُلٌّ وَاحِدُ الذَّاتِ وَوَاحِدُ الصِّفَاتِ وَوَاحِدُ الْاَفْعَالِ است فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهٖ مَلَكُوْتُ كُلِّ شَيْءٍ وَّاِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ وَلَهُ الْكِبْرِيَاءُ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ چنانچہ بزرگے میفرماید ابیات

شش جہت عالم ہمہ اکرام اوست	ہر طرف کہ بنگری اعلام اوست
او جہانِ کامل است وسفر داست	نسخۂ کلّ وجود اورا بدست

چنانچہ الہام مطلق بشنو اَلْمَحْبُوْبُ الْاَعْظَمُ بِذَاتِهٖ وَاحِدٌ وَبِصِفَاتِهٖ وَاحِدٌ وَبِاَفْعَالِهٖ وَاحِدٌ وَبِتَصَرُّفَاتِهٖ وَاحِدٌ وَبِشُيُوْنِهٖ وَاحِدٌ فَلَا شَرِيْكَ بِهٖ وَمَنْ يُشْرِكْ فَرَدَدْنَاهُ وِعَاءَهُ اِنَّ الْمُشْرِكِيْنَ نَجَسٌ بنگر کہ ہرگز کسے را درحکم واحکام شیخ چون وچرا ومجالِ چون وچرا نیست وَحْدَهٗ لَا شَرِيْكَ لَهٗ درمیانِ مریدانِ خود است يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ وَيَحْكُمُ مَا يُرِيْدُ چنانچہ الہام مطلق بشنو اَلشَّيْخُ مُخْتَارٌ قَوِيٌّ قَادِرٌ غَالِبٌ عَلَى الْمُرِيْدِ وَمَثَلُهٗ كَالْمَوْلَاءِ وَالْعَبْدِ فَلَهٗ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ وَيَحْكُمُ مَا يُرِيْدُ ومریدیکہ خود را ویا دیگر کسے را از شیخ خود بہتر وبرتر داند پس ہیچ شک نیست کہ آن مرید مشرک است واین آیت کریمہ بسوے مومنان چنان باعلان می فرماید کہ يَا اَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا اِنَّمَا الْمُشْرِكُوْنَ

نجس فذ یقرب المسجد پس **مثنوی**

مسجدے کو اندرونِ اولیاءاست	سجدہ گاہِ جملہ است آنجا خداست
آن دلے کز عرش و کرسی برترست	آن دلِ ابدال یا پیغمبرست

پس چون محبّتِ وے بغیر است لہذا در نصیبِ او خیر نباشد چنانچہ حالِ او از الہامِ مطلق بشنو مَنْ يَحْسِبُ مَنْزِلَةَ الْغَيْرِ كَمَنْزِلَةِ الشَّيْخِ فَمَا لَهُ الْخَيْرُ افسوس صد افسوس بجاے خدا پرستی خود پرستی و بجاے پیر پرستی ہمسری و برتری چنانچہ بزرگے می فرماید **مثنوی**

نحس شاگردے کہ با استادِ خویش	ہمسری آغازد و آید بہ پیش
باکدام استادِ استادِ جہان	پیشِ او یکسان ہویدا و نہان
چشمِ او بنظر بنور اللہ شدہ	پردہاے جہل را خارق شدہ
مومنے او مومنی تو بیگمان	درمیان تان ہر دو فرقِ بیکران
او اگر زہرے خورد شہدے شود	تو اگر شہدے خوری زہرے شود
صاحبِ دل را نباشد این زیان	گر خورد او زہرِ قاتل را عیان
نزدِ عاشق درد و غم حلوا بود	لیک حلوا بر خسان بلوا بود
صبر باشد مشتہاے زیرکان	ہست حلوا آرزوے کودکان
ہر کہ صبر آرد زگردون برشود	ہر کہ حلوا خورد واپستر شود

غرض آنکہ شرکت با شیخ روا نبود چنانچہ الہامِ مطلق می فرماید لَا يُشْرِكُ بِمَنْزِلَةِ الشَّيْخِ اَحَدٌ چنانچہ در فتوح الغیب فِي الْمَقَالَةِ الثَّالِثَةِ وَالسِّتُّوْنَ حضرت غوث الثقلین محبوب سبحانی رضی اللہ عنہ وارضاہ می فرمایند قال رضی اللہ عنہ وارضاہ رَاَيْتُ فِي الْمَنَامِ كَاَنِّيْ اَقُوْلُ دیدم در خواب گویا کہ من میگویم يَا مُشْرِكًا بِرَبِّهٖ فِيْ بَاطِنِهٖ بِنَفْسِهٖ اے شرک آرندہ بہ پروردگارِ خود در درونِ خود بنفسِ خود

بدعوی ہستی و انانیت و نسبتِ افعالِ خود بطریقِ استبداد و استقلال وَفِی ظَاهِرِهٖ بِخَلْقِهٖ
و شرک آرندہ بپروردگار در بیرونِ خود بخلق وے باضافت ضرر و نفع و خیر و شر ایشان و خوف و
رجا از ایشان وَفِی عَمَلِهٖ بِاِرَادَتِهٖ و شرک آرندہ در عملِ خود بخواستِ خود چنین کنم و
چنان کنم و چنین شود و چنان شود فَقَالَ رَجُلٌ اِلٰی جَنْبِیْ مَا هٰذَا الْکَلَامُ پس گفت
مردے کہ در پہلوئے من است چیست این سخن و چہ معنی دارد فَقُلْتُ هٰذَا نَوْعٌ مِّنَ الْمَعْرِفَةِ
پس گفتم من این نوع از شناختِ حق است چہ مدارِ شناخت بر سلوک و تحصیلِ فنا و موت
ارادیست۔ پس بدان اے عزیز کہ شرک چیست و چہ معنی دارد نعوذ باللہ منہا کہ اِنَّ اللّٰهَ
لَا يَغْفِرُ اَنْ يُّشْرَكَ بِهٖ وَيَغْفِرُ مَا دُوْنَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَّشَآءُ پس اے عزیز
چہ گروہ آید کہ دریں زمانا چنین مریدان پیدا آمدند کہ از اوہام خویش کہ اَلْوَهْمُ خَلَّاقٌ
نیز گفتہ اند خود را صاحبِ قوت و قدرت و صاحبِ حصول و وصول ماورای شیخ از احدیت
بلا واسطہ پندارند و عجیب تر آنست کہ خود را صاحبِ تصرف دانستہ از قدرت و قوت
و حصول و وصولِ او ہا میہ بر شیخ تصرف می نمایند کہ آن محض خیال و وبال بر ایشان است
چنانچہ الہامِ مطلق بیانِ حالِ ایشان می فرماید مَنْ يُّصَرِّفُ قُدْرَتَهٗ وَقُوَّتَهٗ وَ
عَظَمَتَهٗ وَمَنْزِلَتَهٗ عَلَى الشَّيْخِ فَهُوَ يَهْبِطُ اِلَى الْاَسْفَلِ گویا کہ این چنین
مریدان دانستہ بہر طوریکہ توانند بہ شیخ ایذا میرسانند چنانچہ از قرآن شریف نیز حالِ ایشان
بشنو کہ اِنَّ الَّذِيْنَ يُؤْذُوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ فِى الدُّنْيَا
وَالْاٰخِرَةِ وَاَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا و نیز قال النبی صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم
اِنَّهٗ قَالَ خَصْلَتَانِ لَا شَيْءَ اَفْضَلُ مِنْهُمَا اَلْاِيْمَانُ بِاللّٰهِ وَالنَّفْعُ لِلْمُسْلِمِيْنَ وَ
خَصْلَتَانِ لَا شَيْءَ اَخْبَثُ مِنْهُمَا اَلشِّرْكُ بِاللّٰهِ وَالضَّرُّ لِلْمُسْلِمِيْنَ پس بنگر کہ
جناب سید المرسلین صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم در حق صحابۂ کرام رضی اللہ عنہم چندان فضل و رحمت فرمود کہ از
احاطتِ تحریر و تقریر و از حدِ قیاس بیرون است و مخصوص در حقِ خلفائے راشدین رضی اللہ عنہم

چندان فضل و رحمت فرمود کہ بر خاص و عام امت مرحومہ اظہر است کہ آن را بر مسندِ وراثتِ خود نشانید و امتِ مرحومہ را با علان فرمود کہ عَلَیْکُمْ بِسُنَّتِیْ وَ سُنَّتِ خُلَفَآءِ الرَّاشِدِیْنَ ونیز این امر مسلّم است کہ بمقام محمدؐ رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم نہ رسید مگر محمدؐ رسول اللہ صلّی اللہ علیہ و آلہ وسلم یعنی بر مسندِ شریفِ وے صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم ہرگز کسے دیگر نہ نشیند الا محمدؐ چنانچہ از قرآن و احادیث چندان یکتائیِ ہر چہار یاران محمد صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم ثابت است کہ فوق تر درجہ ازان نیست حتی کہ ہر چہار جاے نشینانِ وے صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم شدند لیکن محمد بن عبد اللہ یکے نشد ونیز اکثر اوقات جناب رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم در جماعتِ اصحابِ اصفہ رضی اللہ عنہم با یاران خود رونق افروز گشتے و می فرمودے اَعِیْنُوْنِیْ یَا عِبَادَ اللّٰہِ ایشان رضی اللہ عنہم بکمالِ ادب دست بستہ عرض نمودہ لَبَّیْکَ یَا رَسُوْلَ اللّٰہِ اگرچہ این ہمہ براے انتظام بود ولیکن در صورتِ ظاہر چنان می نمود گویا کہ خواست از رسول صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم است اما در حقیقت چنین نبود کہ نمودآرے براے افضال و اکرام ایشان یکے صورت اختیار فرمود اگرچہ سراپا بلندی بود ولیکن پستی ظاہر فرمود کہ آنجا پستی بلندی و بلندی پستی بود و در حقیقت پستی و بلندی در آنجا ہیچ نبود ولیکن ہر دو می نمود چنانکہ والد ماجد براے پرورشِ اولادِ خویش ہزاران ہزار دقّت و مصیبت اختیار می فرماید چنانچہ آن شیر خوارہ را گاہے بر دوش و گاہے بر پہلو سوار می کند و گاہے چنین می کند و گاہے چنان و رفتہ رفتہ دستِ آن گرفتہ بر زمین می راند و بجاے شیر طعمہ میخوراند حتی کہ از محمول حامل گرداند پس ہر چند کہ چنین است مگر والد بجاے خود والد است و مولود بجاے خود مولود است و بس۔ چنانچہ حضرتِ یعقوب علیہ السّلام مع اہلیہ و فرزندانِ خود مر حضرتِ یوسف علیہ السلام پسرِ خود را ساجد گردید مگر طورے کہ

قبل از سجدہ بود بعد سجدہ ہمان طور نیز ہماند در وے ہیچ تبدّل و تغیّر واقع نشد ہر یکے بجاسے خود بر حیثیتِ خود قائم و باقی ماند۔ اسے برادر این مسئلہ را از غور و تامل باید فہمید کہ وجودِ یوسف علیہ السلام درین عالمِ مجاز بلا وجودِ حضرت یعقوب علیہ السلام نبود و حضرت یعقوب علیہ السلام مثل جملہ انبیاء علیہم السّلام تعلیم و تلقین اولاد و اُمّتِ خود فرسود چنانچہ در غنیۃ الطالبین حضرت غوث الثقلین محبوب سبحانی رضی اللہ عنہ بتفصیل ذکر تعلیم و تلقین جملہ انبیاء می فرمایند چنانچہ حضرت یوسف علیہ السّلام نیز پسر بود مگر محبوب بود اگرچہ محبوب بود و لیکن مثلِ دیگر فرزندانِ خود حضرت یعقوب علیہ السّلام ویرا نیز تعلیم و تلقین فرمود و سجدۂ یعقوب علیہ السلام ہرگز براے یوسف علیہ السلام نبود و این سجدہ شکریہ و تعظیمیہ بود کہ شکر براے حقیقت و تعظیم بے مجاز بود و این براے آن بود کہ بروے لازم و واجب بود کہ پسرِ ویرا پیغمبری و بادشاہی عنایت فرمود چنانچہ بزرگے می فرماید بیت

کہ گلے سجدہ کند در پیشِ خار	سکے پسند د عدل و لطفِ کردگار

اسے عزیز درینجا سِرّیست کہ در قلم نمی آید مگر در اولادِ حضرت یوسف علیہ السلام ہیچ نبی نشد پس اسے عزیز اگرچہ این ہر دو پدر و پسر نبی بودند کہ لَا نُفَرِّقُ بَیْنَ اَحَدٍ مِّنْ رُّسُلِہٖ لیکن تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ نیز وارد است کہ یوسف علیہ السّلام پسر و شاگرد بود و یعقوب علیہ السّلام پدر و اُستاد چنانچہ از مرآت شریف نیز بشنو اَلْیَعْقُوْبُ وَالِدٌ وَالْیُوْسُفُ مَوْلُوْدٌ لَا شَكَّ بِلَا تَوَلُّدِ الْیَعْقُوْبِ وِلَادَۃُ الْیُوْسُفِ مُحَالٌ وَ اِنْ كَانَ تَجْعَلِ الْیُوْسُفَ بِلَا یَعْقُوْبَ فَعَلَیْكَ اٰفَاتٌ كَثِیْرَۃٌ وَمِنْ بَعْدِہٖ اَمِیْرٌ و نیز حضرتِ شیخ مر مریدانِ خود را بسیار از محنت و مشقت پرورش می فرماید گاہے با طالب الف با تا میخواند گاہے ویرا بگریاند و گاہے ویرا

بخنداند گاہے از ناز و گاہے از نیاز وے را پرورش می فرماید پس ہر چند کہ چنین است ولیکن شیخ بجاے خود شیخ است و مرید بجاے خود مرید۔ اگرچہ آن مرید محبوب و مطلوب باشد چنانچہ بخدمت حضرت سلطان المشائخ سلطان نظام الدین محبوب الٰہی بداؤنی رحمۃ اللہ علیہ مر حضرت امیر خسرو رحمۃ اللہ علیہ را چندان نیاز و رسوخ بود کہ فوق تر درجہ از وے نیست کہ حضرت موصوف خود در صفت آن برگزیدۂ الٰہی چنان می فرمایند اگر در روز قیامت خداوند عالم از من بہ پرسد کہ اے نظام الدین براے ما چہ تحفہ آوردی فرمود عرض نمایم الٰہی این تُرک را براے تو آوردہ ام پس ازین سخن صاف ظاہر است کہ در دلِ حضرت محبوب الٰہی چون امیرِ موصوف دیگر کسے ہرگز نہ بود الحق کہ با امیرِ موصوف عشق بود کہ با وجود چنین یکتائی و قرب و رسوخ مر حضرتِ امیر موصوف را بخدمت حضرت سلطان المشائخ رحمۃ اللہ علیہ بنگر کہ چندان نیاز و پیر پرستی بود کہ دلیل المتاخرین گردید و نیز ہمہ پیرانِ عظام رضی اللہ عنہم مریدانِ خود را چنان از فضل و رحمت پرورش می فرمودند کہ بعضے عوام مردمان مرید را پیر و پیر را مرید دانستہ در غلطی اُفتادہ اند و آن غلطی سدِّ راہ ایشان گردید چنانچہ بزرگے می فرماید

مثنوی

چون رود خواجہ بجاے ناشناس	مر غلامِ خویش پوشاند لباس
خود بپوشد جامہاے آن غلام	مر غلامِ خویش را سازد امام
در پئش چون بندگان در رہ شود	تا نباید زو کسے آگہ شود
گوید اے بندہ تو رو در صدر نشین	من بگیرم کفش چون بندہ کمین
تو درشتی کن مرا دشنام دہ	مر مرا تو ہیچ توقیرے منہ
ترکِ خدمت خدمتِ تو داشتم	تا بغربت تخمِ حیلت کاشتم
خواجگان این بندگیہا کردہ اند	تا گمان آید کہ ایشان بندہ اند

چشم پُر بودند سیر از خواجگی	کار ہا را کردہ اند آمادگی
وین غلامان ہوا بر عکس آن	خویشتن بنمودہ میر عقل و جان
آید از خواجہ رہِ افگندگی	ناید از بندہ بغیر از بندگی

پس اے عزیز بنگر کہ از اقوال و افعال و احوالِ بزرگانِ دین کہ طالبانِ حق بودہ اند وازخدمتِ پیرانِ عظام بشیخی وپیری فائز گردیدہ اند جز نیاز مندی و پیر پرستی چیزے دیگر نیست وکسیکہ برعکس ایشان است جواب سوال اوّل متعلق بہ اوست ونیز الہام مطلق بران افسوس میفرماید تَاَسُّفًا عَلَی الَّذِیْ مَا کَانَ بِہٖ سَبَّ الشَّیْخِ اے عزیز طالبانِ مولا ہر چہ یافتند از نیاز مندی وپیر پرستی یافتند چنانچہ جناب سید المرسلین صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فخر بہ براے ہدایتِ امتِ مرحومہ عبدیتِ خود را چنان اظہار می فرمایند کہ اِنِّیْ عَبْدُ اللّٰہِ وَعَبْدُہٗ وَرَسُوْلُہٗ ونیز حضرت پیرانِ پیر دستگیر غوث الثقلین قطبِ ربّانی محبوبِ سبحانی میران محی الدین شیخ سید عبد القادر جیلانی رضی اللہ عنہ وارضاہ عبدیتِ خود را چنان اظہار می فرمایند

وَکُلُّ وَلِیٍّ لَہٗ قَدَمٌ وَّاِنِّیْ	عَلٰی قَدَمِ النَّبِیِّ بَدْرِ الْکَمَالِ

ونیز حضرت مولانا جلال الدین رومی رحمۃ اللہ علیہ عبدیتِ خود را چنان بیان میفرمایند **مثنوی**

شمس در خارج اگرچہ ہست فرد	مثلِ او ہم می توان تصویر کرد
لیک آن شمسے کہ شد مستش اثیر	نبودش در ذہن و در خارج نظیر
در تصوّرِ ذاتِ او را گنج کو	تا در آید در تصوّر مثلِ او

فرد	مولوی ہرگز نشد مولاے روم	تا غلامِ شمس تبریزی نہ شد

اے عزیز لَئِنْ شَکَرْتُمْ لَاَزِیْدَنَّکُمْ وَلَئِنْ کَفَرْتُمْ اِنَّ عَذَابِیْ لَشَدِیْدٌ چنانچہ الہام مطلق بشنو مَنْ دَخَلَ فِی الْمَقَامِ الرَّفِیْعِ فَلَا بُدَّ عَلَیْہِ لِفَہْمِ مَنْزِلَتِہٖ مِنْ حِمَایَۃِ الشَّیْخِ وَلَوْلَا فَہِمَ فَدَخَلَ فِی الْاَسْفَلِ

چنانچہ در عہد مبارک رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کاتبِ وحی شاگرد شد بلکہ همسری کردہ کافر شد چنانچہ بزرگے فرماید **مثنوی**

کاتبہ می گوید رسولِ مستنیر — در مراہست آن حقیقت در ضمیر
پرتوِ اندیشہ اش زد بر رسول — قہرِ حق آورد بر جانش نزول
پرتوِ آن ناگہان بر دل بتافت — در درونِ خویشتن حرفے نیافت
ہم زگستاخی برآمد ہم زدین — شد عدوّ مصطفٰی از روے کین
مصطفٰی فرمود کاے گبرِ عنود — چون سیہ گشتی اگر نور از تو بود
گر توینبوعِ الٰہی بودۂ — این چنین آبِ سیہ نکشودۂ
اندرون می سوختش ہم زین سبب — توبہ کردن می نیارست اے عجب
تاکہ ناموسش بہ پیشِ این و آن — نشکند بربست از توبہ دہان

نعوذ باللہ غرض نتیجہ ہمسری و برتری آنست کہ نصیبِ کاتبِ وحی گردید و نتیجہ نیازمندی و پیر پرستی آنست کہ طالبانِ حق و مبارزانِ درگاہ مطلق یافتہ اند و تا یوم قیامت خواہند یافت انشاء اللہ تعالےٰ پس ہر مریدیکہ خویش را با حضرتِ شیخ کہ مربی اوست ہمسر یا برتر داند و در حضورِ شیخ چنین افعال نماید کہ از روے جاہ و جلالِ آن درمیان برادران و یا دیگر ہچشمان پدید آید و او بران خوش گردیدہ می ناز و بنگر کہ در حق او مرآت شریف چہ می فرماید لَوْ رَأَيْتَ نُوْرًا الْجَمِيْلِ بِوَجْهِ الْخَيْرِ اِلَّا اَصْبِرُ عَلٰى اَصْلِيَّتِكَ وَعَبْدِيَّتِكَ وَلَا تَخْرُجْ عَنْ دَائِرَةِ الْعَبْدِيَّةِ اِنَّهَا هُوَ دَائِرَةُ الْاَمْنِ بِحِفَاظَةِ الْحَافِظِ وَالْحِصَارُ الْخَيْرُ وَالْحَصِيْنُ الْمُحْكَمُ لِلْعِبَادِ پس اے عزیز باللہ العظیم این عقیدہ و روش و طریقہ ہرگز خالی از کفر و شرک نیست بلکہ محض کفر و شرک است نعوذ باللہ منہا۔ ہان اگر آن مرید طفل نابالغ و نارسیدہ است کہ تاہنوز ہیبت و عظمتِ شیخ در دلِ او

چون یک ذرّہ نیست عجب ندارد چون از فضل الٰہی نوبت آن بہ بلاغت خواہد رسید
بیشک ہمان وقت از حرکاتِ بیہودہ ولغو کہ پیش ازین میکرد از وے نادم و شرمندہ
گردیدہ تائب خواہد شد چراکہ چون عظمت وہیبتِ شیخ در دلِ او نشیند و قرار گیرد
از ہیبت وعظمتِ شیخ لرزان وترسان خواہد ماند کہ اِنَّمَا یَخْشَی اللّٰہَ مِنْ
عِبَادِہِ الْعُلَمَآءُ نشانِ اوست باید کہ آن مرید از حرکاتِ بیہودہ ولغو مستغفر شدہ
باادب گردد وتجدید بیعت نماید چنانچہ الہام مطلق می فرماید مَنْ یَّخْرُجُ عَنْ اِحَاطَۃِ
اَدَبِ الشَّیْخِ فَھُوَ یَخْرُجُ عَنْ اِحَاطَۃِ الْبَیْعَۃِ وَبِالضَّرُوْرَۃِ عَلَیْہِ
تَجْدِیْدُ الْبَیْعَۃِ وَاجِبٌ چنانچہ اَلْحَقُّ یَعْلُوْا وَلَا یُعْلٰی ○ فَاللّٰہُ خَیْرٌ
حَافِظًا وَّھُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِیْنَ

سوال سوم۔ بلا بیعت وارادت وبدونِ اخذِ فیضان کوئی
کسی کا مرید ہوسکتا ہے یا نہیں۔

الجواب حق حق حق جواب الہام مطلق می فرماید مَنْ کَانَ عَاشِقًا
وَّطَالِبًا بِجَمَالِ عَدَمِ الصِّرْفِ جَلَّشَانُہٗ بِلَا وَاسِطَۃِ الْاَحْمَدِ
وَاٰیَاتِہٖ فَھُوَ یَجْمَعُ الْھَوَآءَ بِقَبْضَتِہٖ اے عزیز از مرآت شریف بشنو کہ
شیخ چیست و مرید کیست چنانچہ اَلشَّیْخُ بِجِلْبَابِ الْاِنْسَانِ لِمَنَافِعِ النَّاسِ
وَبِاِصْلَاحِ الْمُرِیْدِیْنَ ○ وَالْمُرِیْدُ بِجِلْبَابِ الْاِنْسَانِ لِمَنَافِعِ
الْمُسْلِمِیْنَ وَالْمُسْلِمَاتِ بِوَجْہِ اَدَبِ الشَّیْخِ اے برادر طالبانِ مولا
ہر دولت کہ یافتند از آدابِ پیران یافتند چنانچہ اَلتَّصَوُّفُ کُلُّہٗ اَدَبٌ وادب
تمام تر آن است کہ مرید خود نبود واین کار کارِ عشق است چنانچہ بزرگے میفرماید بیت

اگر یاری از خویشتن دم مزن	کہ شرک است با یار و با خویشتن

واین جز عاشق از دیگرے در وجود نیاید چنانچہ الہام مطلق میفرماید اَلْاَدَبُ

بِالْعَاشِقِ وَالْعَاشِقُ مِنَ الْاَدَبِ لَا مُؤَدِّبَ اِلَّا هُوَ ۔ اَلْعَاشِقُ مُؤَدِّبٌ وَالْعَاشِقُ مَعْشُوْقٌ وَالْعَاشِقُ صَابِرٌ وَالْعَاشِقُ حَافِظٌ پس اے عزیز چون تعریفِ شیخ و مرید بشنیدی اکنون احوالِ بیعت از الہامِ مطلق نیز بشنو اَلْبَیْعَۃُ مِنَ الشَّیْخِ اِرَادَۃُ وِصَالِ الْمَحْبُوْبِ وَاتِّبَاعُہٗ رِحْلَۃٌ اِلٰی مَدِیْنَۃِ الْمَقْصُوْدَۃِ وَالْعَمَلُ بِقَوْلِہٖ صِرَاطٌ مُّسْتَقِیْمٌ بِمِصْرِہٖ وَاِخْلَاصُہٗ زَادُ السَّفَرِ لِمَقَامَاتِہٖ وَعِشْقُہٗ وَحُبُّہٗ مَرْکَبَۃٌ کَالْبُرَاقِ الْاَبْلَقِ وَفَنَاءُہٗ مَعَ غَیْرِہٖ جِسْرُ الْبَحْرِ الْاَعْظَمِ مَا وَقَعَ بَیْنَ الْعَبْدِ وَالرَّبِّ وَمَنْ بَعْدِہٖ صِرْفٌ وَصَلَ یُوْصِلُ وَصْلًا فَھُوَ وَاصِلٌ اے عزیز پیری و مریدی ہر دو بلا سندِ مجاز معتبر و مستند نیستند و سندِ مجاز درین عالمِ وجود نبوّت و نیابت و سلاسلِ پیرانِ عظام و کتاب اللہ و احادیثِ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم و تصانیفِ اہل اللہ براے شرفِ مجاز و امتیاز ہر یکے از انہا چون محک و میزان و آئینہ است چنانچہ کسیکہ در عہدِ مبارک جناب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ایمان نیاوردند و میگفتند فَقَالُوْٓا اَبَشَرٌ یَّھْدُوْنَنَا فَکَفَرُوْا و کسیکہ از پیری و مریدی منکر اند کہ با وجودِ حکمِ خداوند تعالیٰ بیعت از شیخ وقت کہ از آیاتِ الٰہی است نمی کنند چنانچہ یٰٓاَیُّھَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰہَ وَابْتَغُوْٓا اِلَیْہِ الْوَسِیْلَۃَ وَجَاھِدُوْا فِیْ سَبِیْلِہٖ لَعَلَّکُمْ تُفْلِحُوْنَ و نیز یٰٓاَیُّھَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰہَ وَکُوْنُوْا مَعَ الصّٰدِقِیْنَ پس حال و کارِ آن منکرانِ بارگاہِ حافظِ حقیقی نیز از قرآن شریف بشنو کہ اِنَّ الَّذِیْنَ لَا یُؤْمِنُوْنَ بِاٰیٰتِ اللّٰہِ لَا یَھْدِیْھِمُ اللّٰہُ وَلَھُمْ عَذَابٌ اَلِیْمٌ و نیز وَالَّذِیْنَ کَفَرُوْا بِاٰیٰتِ اللّٰہِ لَھُمْ عَذَابٌ شَدِیْدٌ و آن عذابِ شدید چیست کہ

مَنْ لَا شَیْخَ لَہٗ فَشَیْخُہُ الشَّیْطَانُ وچیست عذابِ شدید محرومیت
از درجۂ عرفان اے عزیز چہ کردہ آید وَمَا یُؤْمِنُ اَکْثَرُھُمْ بِاللّٰہِ اِلَّا
وَھُمْ مُشْرِکُوْنَ پس اگرچہ این منکران در عذابِ سخت گرفتار اند کہ از عرفان
خداوندی دور وبے بہرہ اند ولیکن از کج فہمی وکور باطنی خود بر علم وفضلِ خویش
می نازند کہ آن محض قیل وقال بے بال ووبال برائے ایشان است چنانچہ از قرآن
شریف شکایت از حالِ ایشان بشنو کَمَثَلِ الْحِمَارِ یَحْمِلُ اَسْفَارًا آگے
ونیز بزرگے می فرماید مثنوی

نسخۂ حیض ونفاس آموختی	دفترِ الہامِ حق را سوختی
عاشقان را شد مدرّس حسنِ دوست	دفتر ودرس سبق شان روئے اوست
خامشند ونعرۂ تکرارِ شان	سیرو تا عرش تختِ یارِ شان
صد ہزاران فضل داند از علوم	جانِ خود را می نداند از ظلوم
داند او خاصیتِ ہر جوہری	در بیانِ قیمتِ خود چون خری
جانِ جملہ علمہا اینست واین	کہ بدانی من کیم در یومِ دین

پس چون ایشان شیخ یعنی وارث کامل نہ دارند ہرگز بوراثتِ کامل نمیرسند چنانچہ
الہامِ مطلق بشنو اَلرِّجَالُ بِلَا شَیْخٍ کَالنِّسَاءِ بِلَا وَارِثٍ وکسیکہ
دعوی نیابت وولایت میکند وحالانکہ اورا در ظاہر یا در باطن شیخ نبود آن مدعی
کاذب وفضول است چراکہ اخذِ فیضانِ محمدی واحمدی صلی اللّٰہ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم
خواہ از ظاہر بوسیلہ بیعت وخواہ از باطن بعنوانِ اویسیت در ہر دو حال بلا شیخ محال است
کہ اِنْ زَعَمْتُمْ اَنَّکُمْ اَوْلِیَاءُ لِلّٰہِ مِنْ دُوْنِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ
یعنی پیش از مردن بمیرید کہ مُوْتُوْا قَبْلَ اَنْ تَمُوْتُوْا نیز بدان اشارت است
یعنی پیش آنکس کہ یَدُ اللّٰہِ فَوْقَ اَیْدِیْھِمْ شان اوست تفویض وتسلیم شوید

اِنْ کُنْتُمْ صَادِقِیْنَ حَقّاً ثُمَّ حَقّاً بلا وساطتِ شیخ کسے بخدا نرسیدہ است ونخواہد رسید چنانچہ بزرگے می فرماید **مثنوی**

بے عنایاتِ حق و خاصانِ حق	گر ملک باشد سیاہستش ورق
ہر کہ تنہا نادر این راہ را برید	ہم بعونِ ہمتِ پیران رسید

چنانچہ الہام مطلق بشنوا مَنْتُ عَلَيْهِ لَنْ يُوْجِدَ اللهَ اَحَدٌ بِلَا وَسِيلَةِ الشَّيْخِ چراکہ ہویّتِ محض از وہم و فہم دیگرے منزّہ است و کسیکہ بیعت بدستِ شیخ است و تاہنوز تاج وَمِمَّنْ خَلَقْنَآ اُمَّةٌ يَّهْدُوْنَ بِالْحَقِّ برسرِ وے نیست کہ عبارت از نیابت و خلافتِ شیخ است کہ اِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَآءُ وَاللهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيْمِ امّا این کس اگرچہ در طلبِ حق مخلص و صادق است ولے بیعت از وے جائز نیست و اگر بلا اجازتِ شیخ کسے را مرید گیرد مرتد است کہ وے را ہنوز خلافت از شیخ نیست المختصر ہر کہ علیٰ نبیّنا محمد صلی اللہ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم ایمان آورد مسلمان است و ہر کہ از شیخ بیعت کرد مرید است و آنکہ اجازت و خلافت از شیخ یافت او شیخ و پیر است چنانچہ اَلْخَلِيْفَةُ كَالْمُسْتَخْلِفِ سندِ خلافتِ اوست و کسیکہ در جستجوے شیخِ وقت است انشاء اللہ تعالیٰ مَنْ طَلَبَ وَجَدَ وَجَدَّ چون این فقیر محمد عظمت دیوبندی حافظی الاویسی عفی اللہ عنہ خواہد یافت کہ آن امام الزمان و حافظ کون و مکان امام الاوسط پیر دستگیر حافظ شیخ محمد لطافت علی عرف محمد محمود دیوبندی قادری الصابری الاویسی رضی اللہ عنہ را مطلوب خود یافتہ است بحرمت النبی و آلہ الامجاد ہر کسیکہ بہ نیتِ اخلاص و طلب حق بجوید شیخ چون من بیابد کہ شیخ من باللہ العظیم لا مثل لہ و لا مثال چراکہ فیضانِ شیخ من مخصوص است واللہ ہر کہ داند و آن مخصوص از خصوصیتِ خویش چندان عام است کہ در عمومیتِ خویش حدّے و نہایتے ندارد و چنانچہ الہام مطلق می فرماید یا مَحْبُوْبَ الْاَعْظَمِ فَيْضُكَ عَامٌ

عَامٌ عَامٌ ثُمَّ عَامٌ عَامٌ عَامٌ لَا یَنْحَصِرُ عَلٰی اَحَدٍ بلیت

هیچکس بخویشتن ره نبرد بسوے او	بلکه بپاے او رود هر که رود بکوے او

واز شیخ جز شیخ هیچ نخواهد چنانچه بزرگے می فرماید بلیت

خلاف طریقت بود کاولیا	تمنا کند از خدا جز خدا

آمین یارب العالمین ولیکن جستجوے شرط است چنانچه الهام مطلق می فرماید
مَنْ وَجَدَ الشَّیْخَ بِاِرَادَةِ الْحَقِّ وَبِنِیَّةِ الْاِخْلَاصِ فَهُوَ یَعْرِفُهٗ
پس اے عزیز چون شیخ را یافتی هم خدا و رسول را یافتی چنانچه الهام مطلق بشنو
مَنْ وَّجَدَ الشَّیْخَ فَوَجَدَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ پس تفویض و تسلیم وے شو که
اُفَوِّضُ اَمْرِیْ اِلَی اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ بَصِیْرٌ بِالْعِبَادِ چنانچه بزرگے میفرماید مثنوی

چون گزیدی پیر هین تسلیم شو	همچو موسےٰ زیر حکم خضر رو
صبر کن بر کار خضر اے بے نفاق	تا نه گوید خضر رو هذا فراق
گرچه کشتی بشکند تو دم مزن	گرچه طفلے را کشد تو مو مکن
دست او را حق چو دست خویش خواند	تا یَدُ اللّٰهِ فَوْقَ اَیْدِیْهِمْ براند
چون گزیدی پیر نازک دل مباش	سست ریزنده چو آب و گل مباش

اے عزیز ع نازکان را سفر عشق حرام است و حرام ٭ چنانچه اَلدُّنْیَا حَرَامٌ
عَلٰی اَهْلِ الْاٰخِرَةِ وَالْاٰخِرَةُ حَرَامٌ عَلٰی اَهْلِ الدُّنْیَا وَهُمَا حَرَامَاتٌ
عَلٰی اَهْلِ اللّٰهِ وزنهار زنهار چنان نه کنی که بر بعض قول و فعل وے ایمان آری
و بر بعض نیاری که اَفَتُؤْمِنُوْنَ بِبَعْضِ الْکِتَابِ وَتَکْفُرُوْنَ بِبَعْضٍ
که هرگز از جماعت صادقین نباشی که صادقین فانی فی اللّٰه و باقی باللّٰه را میگویند
که از خود مرده و با شیخ خود زنده می باشند چنانچه مَا یَمْشِیْ عَلٰی وَجْهِ الْاَرْضِ
اَبُوْ بَکْرٍ اِلَّا مُحَمَّدٌ همین است پس فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ اِنْ کُنْتُمْ صَادِقِیْنَ

چنانچہ از مرآتِ شریف اوصاف صادقین نیز بشنو مَنْ خَافَ مِنْ خَشْیَۃِ الْمَحْبُوْبِ
الْاَعْظَمِ وَیُفَوِّضُ نَفْسَہٗ بِیَدِہٖ وَاعْتَصَمَ بِالْاِخْلَاصِ عَلَیْہِ
وَفَہِمَ قَوْلَہٗ حَقَّ الْیَقِیْنِ کَلَّا بَلْ عَیْنَ الْیَقِیْنِ اِنَّہٗ مِنَ الصَّادِقِیْنَ
پس اے عزیز بشنو کہ پیری و مریدی ہر دو خواب و خیال نیستند بلکہ این قصہ مجازی منحصر
بر سندِ مجاز ست و بس چنانچہ ہر کہ با پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم پیوست
مرتبہ صحابی یافت و ہر کہ با اصحاب رضی اللہ عنہم پیوست مرتبۂ تابعینان یافت و
ہر کہ با تابعینان پیوست مرتبہ تبع تابعینان یافت و علی ہذا القیاس فَضَّلْنَا بَعْضَہُمْ
عَلٰی بَعْضٍ چنانچہ خَیْرُ الْقُرُوْنِ قَرْنِیْ ثُمَّ الَّذِیْنَ یَلُوْنَہُمْ ثُمَّ الَّذِیْنَ
یَلُوْنَہُمْ بنگر کہ از حدیثِ نبوی صلی اللہ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم جملہ فرقِ مراتب
وتمیزِ ہر یکے علیحدہ علیحدہ پیدا ست چنانچہ حضرت قطب العالم شیخ عبد القدوس
گنگوہی صابری رحمۃ اللہ علیہ در مکتوب ہشتاد و نہم می فرمایند لِہٰذَا لَا یَبْلُغُ
وَلِیٌّ مَرْتَبَۃَ الصَّحَابِیِّ وَلَا یَجِدُ فَضْلَہٗ قَطُّ وَاِنْ کَانَ یَتَرَقّٰی
مِنَ الْکَوْنِ وَالْمَکَانِ وَبَلَغَ حَضْرَتَ السُّبْحَانِ وَانْتَشَرَ
وَلَایَتُہٗ وَکَرَامَتُہٗ وَکَمَالَاتُہٗ وَجَمَالَاتُہٗ فِیْ اَطْرَافِ الْعَالَمِ
ونیز در بیعتِ رضوان جناب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم جملہ اصحاب رضی اللہ عنہم را
کہ حاضرِ خدمتِ شریف بودند از بیعتِ رضوان مشرف فرمود مگر حضرت عثمان رضی اللہ عنہ
در آن وقت حاضرِ خدمتِ والا نبودند آنجناب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم
بہ یدینِ شریفین خود اشارت نمودہ فرمود کہ ہٰذَا یَدُ عُثْمَانَ وَہٰذَا یَدُ
مُحَمَّدٍ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم باین طور بیعتِ حضرت عثمان رضی اللہ عنہ اظہار نمود
اگرچہ حضرت عثمان رضی اللہ عنہ بظاہر حاضرِ خدمتِ والا نبودند ولیکن آنجناب
صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم چون حاضران دیرا از بیعتِ رضوان اشرف فرمود و ابواب

فضل و رحمت براَتِ مرحومہ کشود وازینجاست کہ بزرگے می فرماید **مثنوی**

دستِ پیر از غائبان کوتاہ نیست		دستِ او جز قبضۂ اللہ نیست

اے برادر ہمی دانم کہ حاضر چیست و غائب کیست ولیکن این قدر بشنو کہ لَا بُعْدَ فِی الْمَحَبَّۃِ چنانچہ اَلْمَرْءُ مَعَ مَنْ اَحَبَّ چراکہ اِنَّ اللّٰہَ لَا یَنْظُرُ اِلٰی صُوَرِکُمْ وَلَا اِلٰی اَعْمَالِکُمْ وَلٰکِنْ یَّنْظُرُ اِلٰی قُلُوْبِکُمْ وَنِیَّاتِکُمْ چنانچہ ازمراٰت شریف بشنو مَنْ کَانَ فِی الْمَجَازِ عِنْدَ الشَّیْخِ وَمَا لَہٗ حُبَّہٗ فَھُوَ بَعِیْدٌ بَعِیْدٌ۔ وَمَنْ کَانَ فِی الْبَاطِنِ قَرِیْبٌ وَبِالظَّاہِرِ بَعِیْدٌ مِنَ الشَّیْخِ فَھُوَ قَرِیْبٌ قَرِیْبٌ پس اینجا حاضر غائب و غائب حاضر آمد و ہمین کہ الہام مطلق میفرماید بَعْضُ الْمَھْجُوْرِ طَیِّبٌ مِنَ الْحَاضِرِ پس اگرچہ ہمچنین است اما باز حاضری بہتر است چنانچہ بزرگے می فرماید **مثنوی**

غائبان را چون نوالہ مید ہد		پیش مہمان تا چہ نعمتہا نہد
یک زمانی صحبتِ با اولیاء		بہتر از صد سال بودن در تقاء

ونیز ازمراٰت شریف باز بشنو قُرْبَۃٌ لِلشَّیْخِ لِلسَّاعَۃِ مَعَ الْحُبِّ فَوْقٌ مِنْ مَمْلَکَۃِ الدَّادَیْنِ اے عزیز ہرگز پیری و مریدی ہر دو بلا سندِ مجاز معتبر و مستند نیستند حتی کہ براے سندِ مجاز مروّج و مستند است یعنی براے بیعتِ آن معذوران کہ از حاضریِ خدمتِ شیخ معذور و مجبور اند بر پارچہ نشان ازیداللہ کہ یدِ شیخ است میکنند پس بلا تکلف بیعتِ آن معذوران برآن پنجۂ شریف کہ نشانِ یداللہ است جائز و مستند مروّج است وبس فَاللّٰہُ خَیْرٌ حَافِظًا وَّھُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِیْنَ

سوال چہارم۔ مرید قابل جائے نشینی کس وقت مین ہوتا ہو اور استرضائے برادرانِ طریقت جائے نشینی مین ضروری امر ہی یا نہین۔

الجواب حق حق جواب الہام مطلق می فرماید اَرْبَعُ شَانٍ فِی

شَانِ الْمَحْبُوْبِ الْاَعْظَمِ مَنْ یَّبْصُرْ کُلَّ شَانٍ بِشَانِہٖ فَلَہٗ اَرْبَعُ نُقْطَۃٍ

اے عزیز بشنو کہ جائے نشینی یکے از قسمِ خلافت است و درحیات جائے نشینِ سابق آن جائے نشینِ ثانی را خلیفہ گویند و نیز جائے نشینِ مطلق را خلیفۃ اللہ و عبد اللہ نیز گویند چنانچہ از الہامِ مطلق نیز بشنو کہ جائے نشینِ مطلق را بلفظِ خلیفہ یاد میفرمایند لَا شَکَّ فِیْہِ خَلِیْفَتِیْ کَالسُّلْطَانِ وَحُکْمِیْ کَالْاَعْلَامِ وَالْمُغْنِیْ دَرَجَتُہٗ وَمَنْزِلَتُہٗ وَبَرَکَاتُہٗ وَکَرَامَاتُہٗ وَالطَّبْلُ ھَیْبَتُہٗ وَالْغِنَاءُ رَحْمَتُہٗ وَدَعْوَۃُ الْاِسْلَامِ کَانَ دَعْوَۃَ الْعِرْفَانِ عَلٰی عِبَادِ الرَّحْمٰنِ فَانْتَشِرُوْا فِی الْاَرْضِ وَابْتَغُوْا مِنْ فَضْلِ اللّٰہِ مَا تَشَاءُوْنَ لَعَلَّکُمْ تَشْکُرُوْنَ و نیز جائے نشینی یکے از امامتِ قوم واست چنانچہ سَیِّدُ الْقَوْمِ خَادِمُھُمْ و نیز طلبِ ہر دو مذموم و قبیح است چراکہ طالب را طلبِ آنہا از مقصودِ اصلی باز دارد و مقصودِ اصلی بلاغت است و آن ہرگز بلا فناءِ فی الشیخ طالب را حاصل نمی شود کہ جز شیخ ہیچ نہ بیند و ہیچ نداند چنانچہ الہامِ مطلق می فرماید مَنْ لَّمْ یَبْصُرْ وَرَآءَ الشَّیْخِ فَھُوَ بَالِغٌ ہان مگر ہر دو بلا طلب مرید را از عطائے شیخ اگر روزی شود و نصیب گردد سبحان اللہ بسے محمود و احسن است ذٰلِکَ الْفَضْلُ مِنَ اللّٰہِ وَکَفٰی بِاللّٰہِ عَلِیْمًا اکنون احوالِ خلافت و جائے نشینی از الہامِ مطلق نیز بشنو **بیت**

فرد	مسند نشین و جائے نشین است حافظا		غیر از علاؤ الدین ہمہ ہیچ است ہیچ ہیچ
	عرشِ خدا است مسندِ من والضحیٰ ضحی		جائے نشین حضرتِ بیچونِ احمد یست

رباعی

حق است آن خلیفہ کہ مولا علی کند	مولا علی احمدِ صابر غنی کند
احمد صابر غنی و حافظ مولا ولی کند	حق سیکند خدا کہ زدستِ علی کند

فرد

حق چیست خاص کردہ خدا آنچہ کرد دوست	میدانی دوست را کہ محمدؐ حبیبِ اوست

غزل

می کند مخلوق مارا صبح و شام	السّلام والسّلام والسّلام
لیک می بینم قلوبِ حاضرین	اُنس را انسان سازم والسّلام
باقیان را حسبِ استعدادِ شان	سید ہم ہان سید ہم با صد نظام
این چنین وادم خلیفہ خویش را	شمسِ دین است لا کلام ولا کلام
طاقتِ من خود ازو ظاہر شود	نامِ او وِرد است بہرِ خاص و عام
لافتا اِلّا علی را کن اداء	ہمبرین تزئینِ او با احتشام
کُنتُ کنزاً مخفیا را فاش کرد	وا محمد وا محمدؐ المرام

بے محابا می چکد از جانِ من
ابرِ نیسان لؤلؤِ دار السّلام

مخصوص ذکرِ خلیفہ کہ جائے نشینِ مطلق است نیز از مرآت شریف بشنو وَاذْكُرْ فِي الْمِرْآتِ شَمْسُ الْأَعْظَمِ تَكْشِفُ صَدْرَهُ فَسَتَغْلِبُوهُ فِي مُنْكَرِ الْأَيَّامِ وَمَنْ رَآهُ مُجْتَبًى بِقَدْرِهِ فَدَخَلَ فِي زُمْرَةِ الْمَحْبُوبِ الْأَعْظَمِ إِنَّهُ كَالْيَدِ فِي الْجِسْمِ وَكَالنُّطْقِ فِي اللِّسَانِ شعر

جَمَالُ الشَّيْخِ فِي قَلْبِي إِذَا جَاءَ	فَنُورٌ أَبْيَضُ يُشْرِقُ إِلَيْنَا

پس اے عزیز بشنو کہ ہر مرید قابلِ قابلیتِ تام میخواہد و قابلیتِ تام بلا رضائے تام ورضائے تام بلا عبدیتِ تام وعبدیتِ تام بلا فنائے تام ہرگز ممکن نیست و اگر کسے را بفضلِ اللہ تعالیٰ حاصل شود پس قابلیتِ تام قبولیتِ تام حقیقی و مجازی میخواہد کہ آن ہر دو چون جسم و جان یکے اند کہ بلا جان جسم را ہیچ حرکت نباشد

کما قال اللہ تعالیٰ اِنَّ اللّٰہَ وَمَلٰٓئِکَتَہٗ یُصَلُّوْنَ عَلَی النَّبِیِّ یٰٓاَیُّھَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا صَلُّوْا عَلَیْہِ وَسَلِّمُوْا تَسْلِیْمًا۔ و قبولیتِ تامِ حقیقی و مجازی میخواہد جائے نشینی تامِ مریدرا و جائے نشینی تامِ مرید میخواہد وقتِ حیات و وقتِ ممات جائے نشینِ سابق را پس ازین سوال معلوم شد کہ بنائے جائے نشینی ہشت صفات اند و بنائے خلافت شش۔ و آن ہمہ حق و راست اند چنانچہ بتفصیل نوشتہ می شوند فنائے تام و عبدیتِ تام و رضائے تام و قابلیّتِ تام۔ مخصوص این چہار صفت مذکور مثلِ جائے نشینِ سابق و رجائے نشینِ ثانی اگر یافتہ نمی شوند پس بلاشک جائے نشینِ ثانی را قبولیّتِ تامِ حقیقی و مجازی ہرگز حاصل نخواہد شد چنانچہ الہامِ مطلق بشنو اَلْعَدَدُ الرَّابِعُ اُمُّ الْمَوْجُوْدَاتِ وَلِغَیْرِہٖ یُقَامُ یَوْمَ الْقِیَامَۃِ و قبولیتِ تامِ حقیقی آنکہ قبول و منظور فرمودنِ شیخِ مریدِ خود را برائے جائے نشینیِ خویشتن و قبولیتِ تامِ مجازی اینکہ قبول و منظور فرمودنِ برادرانِ طریقت مر برادرِ مقبولِ شیخ را برائے جائے نشینیِ شیخ و پیرِ خود چراکہ برادرانِ طریقت وجودِ مطلق و مجاز برحقِ آن وجودِ واحد یعنی جائے نشینِ سابق اند پس امرِ برادرانِ طریقت باسترضائے باہم بلاشک آن وجودِ مطلق و مجازِ برحق کہ جائے نشینِ سابق است پس واضح شد کہ امرِ برادرانِ طریقت باسترضائے باہم در جائے نشینی ضروری است و جائے نشینیِ تامِ مرید میخواہد وقتِ حیات و وقتِ ممات جائے نشینِ سابق را۔ وقتِ حیات را برائے مکمّل کردنِ تکمیلِ جائے نشینیِ خود را۔ کہ مذکور الصدر است کہ در حیاتِ جائے نشینِ سابق حصولِ آن تکمیل فرض است و بعدہٗ ہرگز ممکن نیست کہ بنائے جائے نشینی برانست و اگر کسے بلاحصولِ آن دعویِ جائے نشینی کند ہرگز مستند نیست و نیز وقتِ ممات را برائے جائے نشینیِ خویشتن و آن صدرِ نشینی تا حیاتِ جائے نشینِ سابق ممکن نیست بلکہ محال است چراکہ دو بادشاہ بیکدم بر یک تخت و دو شمشیر در یک نیام بیکدم نگنجند۔ چنانچہ الہامِ مطلق بشنو لَا اِمَامَیْنِ فِی الْحَرْبِ وَلَا فِی الصَّلٰوۃِ۔ وَلَنْ

تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْدِیْلًا اے عزیز از حضرت شیخی و مولائی رضی اللہ تعالیٰ عنہ
شنیدہ یاد دارم کہ روزے باین احقر فرمودند کہ از مطاع مطیع بہتر است اے وائے
بران مریدے کہ در عینِ حینِ حیات شیخ خود خود را بیقینِ خویش مطاع می پندارد
وحالانکہ این امر مسلم است کہ درمیانِ مریدان مطاع جز حضرت شیخ دیگرے نیست و نیز
در است ہم مطاع جز یکے نبود کہ آن امام وقت است پس لاریب فیہ مطاعیت برائے
شیخِ وقت است کہ آن جائے نشینِ مطلق و برحقِ احمدی و محمدیست صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
پس جز حضرتِ شیخ جملہ مطیع اند چنانچہ الہام مطلق بشنو اَلْعَرْشُ مُقَامُ الْمَحْبُوْبِ الْاَعْظَمِ
مَنْ یُجَالِسُ عَلَى الْعَرْشِ مِنْ دُوْنِهٖ فَهُوَ مُشْرِكٌ اِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ
عَظِيْمٌ نیز واضح باد کہ اصولِ خلافت و جائے نشینی بر فقر و مسکنت و تقوی است
چنانچہ اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰكُمْ و دوام استقامت بر شرعِ شریف و
اتباعِ پیر و پیرانِ سلف خلف را واجب و فرض است چراکہ بر خلافِ شرعِ شریف ہرگز
وارث نبود چنانچہ الہام مطلق میفرماید مَنْ كَانَ مَحْرُوْمًا مِّنَ الشَّرِيْعَةِ
فَلَمْ يُوْجَدْ نَصِيْبًا مِّنَ الْوِرَاثَةِ ونیز مَنْ يَّكُوْنُ اِمَامَ الزَّمَانِ
فَقَدْ بَيَّنَ عَلَيْهِ رُسُوْمُ الْعَبْدِيَّةِ لِصَلَاحِ النَّاسِ۔ ونیز مَنْ كَانَ
مَامُوْرًا بِاَمْرِ الْمَوْلٰى فَهُوَ مَعْرُوْفٌ فِى الدَّارَيْنِ چنانچہ این امر مسلم است
چندانکہ کسے متبعِ جنابِ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم است ہمان قدر حصول اوست
چنانچہ اتباعِ حضرتِ پیرانِ پیر دستگیر غوث الثقلین محبوبِ سبحانی رضی اللہ عنہ وارضاہ
بر ہمہ خاص و عام است مرحومہ اظہر است کہ خود می فرمایند

وَكُلُّ وَلِيٍّ لَّهٗ قَدَمٌ وَّاِنِّیْ ۔۔۔ عَلٰى قَدَمِ النَّبِىِّ بَدْرِ الْكَمَالِ

ونہ ہرگز کسے را این چنین مرتبۂ اعلیٰ نصیب شد کہ محبوبِ سبحانی است پس ہر کہ متبعِ پیر
و پیران نباشد آن کس متبعِ جنابِ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہم نیست چراکہ

صاحب ہر دو منصب یعنی نبوّت و ولایت خود جناب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم است
پس ہر کہ منکرِ ایشان است بنگر کہ انکارِ او از کجا تا بکجا رسد گویا کہ متّبعِ ایشان متّبع
و منکرِ ایشان منکرِ جناب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم است چرا کہ ایشان
نائب و وارثِ کاملِ جناب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اند و ہر وارث بحکم
مورثِ خود می باشد کہ اَلْخَلِیْفَةُ کَالْمُسْتَخْلِفِ سندِ وراثتِ اوست و ہرگز
ہیچ گردن نیست کہ زیرِ این ارشاد نیست کہ عَلَیْکُمْ بِسُنَّتِیْ وَسُنَّةِ خُلَفَاءِ
الرَّاشِدِیْنَ و نیز اظہر است کہ این امّتِ مرحومہ تا یوم قیامت از خلفاے راشدین
خالی نخواہد ماند پس ہر کہ متّبعِ ایشان است بیشک آنکس متّبع جنابِ سیّد المرسلین
و خاتم النبیّین صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم است و ہر کہ متّبع جناب سیّد المرسلین صلی اللہ
علیہ وآلہ وسلم است پس بلاشک خلعتِ خلافت و جاے نشینی بر قدرِ عناے او
موزون و خوش زیباست چنانچہ در مرآت شریف بنگر مَنْ کَانَ عَاشِقًا وَّرَاغِبًا
وَّتَابِعًا وَّسَاجِدًا وَّمُؤْمِنًا اِلٰی حَقِیْقَةِ الْمُحَمَّدِیَّةِ صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ
وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ فَھُوَ مُحِبُّ اللّٰہِ وَعَبْدُ اللّٰہِ وَحَبِیْبُ اللّٰہِ چنانچہ از الہامِ مطلق
نیز بشنو مَنْ کَانَ عَبْدَ الْمُرَاھِقِ فَیَکُوْنُ حُرًّا قَدْ کِتَابُہٗ حُرًّا وَّحِسَابُہٗ
حُرًّا وَّاَسْبَابُہٗ حُرًّا وَّاَحْبَابُہٗ حُرًّا وَّاَصْحَابُہٗ حُرًّا اے عزیز باللہ العظیم
اگرچہ ہمچنین است ولیکن عبدیت از بندہ ہیچ گاہے منفک نمی شود چنانچہ الہامِ مطلق
می فرماید مَنْ یَبْلُغْ بِالْبَلَاغَةِ بِرَحْمَةِ الشَّیْخِ وَجَعَلَ مَوْلَاہُ
نَائِبَہٗ فَلَا یَنْفَکُّ بِکُلِّ حَالَةٍ عَبْدِیَّتُہٗ چنانچہ حضرت غوث الثقلین محبوب
سبحانی رضی اللہ عنہ وارضاہ در فتوح الغیب فی المقالة الخامسة والسبعون آن
صاحب مسندِ وراثتِ محمدی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم را وصیت می فرمایند قَالَ
رَضِیَ اللّٰہُ عَنْہُ وَاَرْضَاہُ اُوْصِیْکَ بِتَقْوَی اللّٰہِ وَطَاعَتِہٖ وصیت

میکنم ترا بہ پرہیز کردن از خدا و فرمان برداری کردنِ وے وَلُزُوْمِ ظَاهِرِ الشَّرْعِ
و لازم بودن و جدا نشدن از احکامِ شریعت وَسَلَامَةِ الصَّدْرِ و بے گزندی
و رہائی سینہ از آفتِ غل و غش و حسد و کینہ و مانندِ آن وَسَخَا النَّفْسِ و جوانمردی
نفس وَبَشَاشَةِ الْوَجْهِ و تازہ روئی و خندان روئی و کشادہ روئی وَبَذْلِ
النَّدٰی و در باختن و نہ نگاہ داشتنِ چیزے کہ شان او عطا کردن است وَ
كَفِّ الْاَذٰی و باز داشتنِ آزار و ایذاء نہ کردن خلق را وَحَمْلِ الْاَذٰی
و بر داشتنِ آزارِ خلق و تحمل کردن از ایشان وَالْفَقْرِ و درویشی وَحِفْظِ
حُرُمَاتِ الْمَشَائِخِ و نگہداشتنِ حرمتِ پیران وَحُسْنِ الْعِشْرَةِ مَعَ
الْاِخْوَانِ و خوب کردن آمیزش و صحبت با برادران وَالنَّصِيْحَةِ لِلْاَصَاغِرِ
و اندرز کردن برخورداران را وَتَرْكِ الْخُصُوْمَةِ فِي الْاَرْفَاقِ و گذاشتن
پیکار از رفیقان وَمُلَازَمَةِ الْاِيْثَارِ و لازم گرفتنِ ایثار و برگزیدن دیگرے را
برخود در حق یعنی حقِ خود را واپس انداختن و حقِ برادرِ مسلمان را مقدم داشتن
وَمُجَانَبَةِ الْاِدِّخَارِ وصیت می کنم ترا بیک سو شدن و برکرانہ بودن از
ذخیرہ کردنِ مال وَتَرْكِ صُحْبَةِ مَنْ لَيْسَ فِي طَبَقَتِهِمْ و ترک دادنِ
یاریِ کسے کہ نیست در گروہِ سالکانِ راہ و طالبانِ درگاہِ حق وَالْمُعَاوَنَةِ
فِي اَمْرِ الدِّيْنِ وَالدُّنْيَا و یاری کردنِ مسلمانان را در کارِ دین و دنیا بشرطیکہ
حرام نباشد و زیادتی در دین نیارد وَحَقِيْقَةُ الْفَقْرِ اَنْ لَّا تَفْتَقِرَ اِلٰى
مَنْ هُوَ مِثْلُكَ و حقیقتِ فقر آنست کہ محتاج نشوی بسوے کسے کہ
آنکس مانندِ تست از آدمیان کہ محتاج بخدا اند فقرِ حقیقی کہ فخر بدان توان کردن
فقر الی اللہ است وَحَقِيْقَةُ الْغِنٰى اَنْ تَسْتَغْنِيَ عَمَّا هُوَ مِثْلُكَ وَ
حقیقتِ توانگری بے نیاز شدن است از خلق بجہتِ نیازمندی بخدا پس

حقیقتِ غنا غنا باللہ است وَالتَّصَوُّفُ مَا اُخِذَ مِنَ الْقِیْلِ وَالْقَالِ
وتصوّف عبارت است از تہذیبِ اخلاق وتزکیۂ نفس وترکِ التفات بماسوی اللہ
وتقربِ بارگاہِ مولا ووصول بحضرتِ وے تعالیٰ وتقدّس وگرفتہ نشدہ است
از گفت وگوے وَلٰکِنْ اُخِذَ عَنِ الْجُوْعِ لیکن گرفتہ شدہ است از گرسنگی
وریاضتِ نفس درتناولِ طعام کہ یکے از ارکانِ طریقت است وعمدہ است
درقلع وقمع شہوات ولذّات وَقَطْعِ الْمَأْلُوْفَاتِ وَالْمُسْتَحْسَنَاتِ وبریدن
ودور افگندنِ چیزہائے کہ الفت گرفتہ است نفس وطبیعت بہ آن ونیک می پندارند
آنرا طبائعِ خلق بحسبِ عُرف وعادت وَلَا تَبْتَدِءِ الْفَقِیْرَ بِالْعِلْمِ وابتدا مکن
فقیر راکہ بطلب آمدہ است بعلم ومواخذہ ومطالبہ مکن اورا با حکامِ مقتضاے آن
ورعایتِ آداب وحقوق وتنگ مگیر بروے کار را وَابْتَدَاْ بِالرِّفْقِ وابتدا کن
اورا بہ نرمی ومہربانی وآسانی ومباسطت واغماض ومسامحت فَاِنَّ الْعِلْمَ
یُوْحِشُہٗ زیرا کہ مطالبہ با حکامِ علم در ابتداءِ صحبت در وحشت ونفرت می اندازد
وَالرِّفْقُ یُؤَنِّسُہٗ ونرمی کردن الفت می آرد وَالتَّصَوُّفُ مَبْنِیٌّ عَلٰی
ثَمَانِ خِصَالٍ اَلسَّخَا لِاِبْرَاهِیْمَؑ وَالرِّضَاءُ لِاِسْحَاقَؑ وَالصَّبْرُ
لِاَیُّوْبَؑ وَالْاِشَارَۃُ لِزَکَرِیَّاؑ وَالْغُرْبَۃُ لِیَحْیٰیؑ وَلُبْسُ الصُّوْفِ
لِمُوْسٰیؑ وَالسِّیَاحَۃُ لِعِیْسٰیؑ وَالْفَقْرُ لِمُحَمَّدٍ صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ
وَسَلَّمَ اَجْمَعِیْنَ درویشی ودر گذشتن از ماسوی اللہ مر بادشاہِ عالم قدس را
کہ محمّد است صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ **فرد**

زہے سلطانِ درویشانِ عالم	بسلطانی ودرویشی مسلّم

بیت

محمدِ عربی شاہِ کشورِ لولاک	بفقر فخر بفر سود با وجودِ سالاری

فَاللّٰہُ خَیْرٌ حَافِظًا وَّهُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِیْنَ ○

سوال پنجم مرید قابلِ فیضانِ پیر و پیرانِ سلسلہ بلا محبّت و اخلاصِ پیر ہو سکتا ہے یا نہیں۔

الجواب حق حق حق جواب الہامِ مطلق می فرماید مَنْ یُحِبُّ وَرَآءَ الشَّیْخِ لَوْ مَحْبُوْبُہٗ ذَاتُ الصَّمَدِ فَقَدْ حُبُّہٗ بِمَا سِوَی اللّٰہِ اے عزیز بشنو کہ مرید قابلِ فیضانِ پیر و پیرانِ سلسلہ بلا محبّت و اخلاصِ پیرِ مجاز کہ باوے بیعت کردہ است ہرگز نمی تواند شد زیراکہ قابلیتِ مرید در اتباعِ پیرِ مجاز است کہ شیخِ اوست و اتباعِ شیخ مرید را بلا محبّت و اخلاص ہرگز ممکن نگردد ازین جہت محبّت و اخلاصِ شیخ بر جملہ مریدان فرض است کہ شرطِ راہ و سنّتِ بارگاہ است وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّۃِ اللّٰہِ تَبْدِیْلًا چنانچہ قَالَ اللّٰہُ تَعَالٰی قُلْ اِنْ کُنْتُمْ تُحِبُّوْنَ اللّٰہَ فَاتَّبِعُوْنِیْ یُحْبِبْکُمُ اللّٰہُ وقَالَ النَّبِیُّ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم صِدْقُ الْمَحَبَّۃِ فِیْ ثَلٰثِ خِصَالٍ اَنْ یَّخْتَارَ کَلَامَ حَبِیْبِہٖ عَلٰی کَلَامِ غَیْرِہٖ وَ یَخْتَارَ مُجَالَسَۃَ حَبِیْبِہٖ عَلٰی مُجَالَسَۃِ غَیْرِہٖ وَیَخْتَارَ رِضَاءَ حَبِیْبِہٖ عَلٰی رِضَاءِ غَیْرِہٖ و از مرآت شریف بشنو فَوَاجِبٌ کَلَّا بَلْ فُرِضَ عَلَیْکُمُ الْعَقِیْدَۃُ وَالْاِخْلَاصُ وَالْاَدَبُ وَحُبُّ الشَّیْخِ لِاَنَّ حُبَّہٗ وَاللّٰہِ ثُمَّ بِاللّٰہِ کَحُبِّ الْاَحْمَدِ صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ فَاِنَّ حُبَّہٗ کَحُبِّ اللّٰہِ لَا شَکَّ فِیْہِ حُبُّ الشَّیْخِ کَحُبِّ الْاَحْمَدِ وَحُبُّ الْاَحْمَدِ کَحُبِّ اللّٰہِ ونیز الہامِ مطلق بشنو حُبُّ الشَّیْخِ عَلَی الْمُرِیْدِ فَرْضٌ بِلَا حُبِّہٖ لَا فَلَاحَ وَلَا صَلَاحَ وَلَا صَلٰوۃَ وَلَا حَیَاۃَ و باز الہامِ مطلق بشنو اَلْاِخْلَاصُ جَوْہَرُ الْعِبَادَاتِ وَالرِّیَاضَاتِ وَالْمُجَاہَدَاتِ وَالْاَشْغَالِ وَالْاَذْکَار پس واضح شد کہ قابلیتِ مرید در اتباعِ شیخِ مجاز است کہ پیرِ اوست حتی کہ در متبوعِ خویش فانی گردد چندانکہ فانی از خویش گردد ہمچنان قابلیت در وے پدید آید کہ اَلْبَقَاءُ

عَلیٰ قَدَرِ الفَنَاءِ چون ثابت شد کہ قابلیت بلا اتباع و اتّباع بلا عبدیت و عبدیت بلا فنا و فنا بلا عشق و عشق بلا محبت و اخلاص نیست پس معلوم شد کہ اصلِ جملہ محبّت و اخلاصِ حضرتِ شیخ است چون مرید را رابطۂ محبّت و اخلاص با حضرتِ شیخ مستحکم آید لابد عشق بوے روے نماید و در طرفۃ العین او را از و ربا ید وَ ذَالِکَ فَضْلُ اللّٰہِ یُؤْتِیْہِ مَنْ یَّشَآءُ شعر

بطاعت کوش اگر عشق بلا انگیز خواہی		متاعے جمع کن شاید کہ غارت گر شود پیدا

وَاللّٰہِ ثُمَّ بِاللّٰہِ حقیقتِ شیخ را بلا عشق شیخ ہرگز کسے در نیابد چنانچہ الہام مطلق سیفر باید لَا شَکَّ فِیْہِ لَنْ یُّوْجِدَ حَقِیْقَۃَ الشَّیْخِ اَحَدٌ بِلَا وَسِیْلَۃِ الْعِشْقِ وَھُوَ مُنْحَصِرٌ بِفَضْلِ اللّٰہِ تَعَالیٰ اِنَّ فَضْلَ اللّٰہِ مُنْحَصِرٌ عَلَی الْاِطَاعَۃِ وَحُبِّ اِمَامِ الزَّمَانِ یعنی عَلَی الْحُبِّ وَالْاِطَاعَۃِ آن امام الزمان شہنشاہِ دو جہان حافظِ بیکسان حضرتِ شیخی مولائی رضی اللہ تعالےٰ عنہ چون بفضلہ ناگاہ حضرت سلطان العشق در دلِ وے تجلّی فرماید کہ اَلْعِشْقُ نَارٌ اِذَا وَقَعَ فِی الْقَلْبِ یُحْرِقُ مَا سِوَی الْمَحْبُوْبِ او را پیش آید چنانچہ بزرگے سیفر ماید بیت

عشق آن شعلہ است کو چون برفروخت		ہر کہ جز معشوق بود آن جملہ سوخت

جملہ مُلک و افلاک او را سوختہ خاکستر گرداند و بحکم اِنَّ الْمُلُوْکَ اِذَا دَخَلُوْا قَرْیَۃً اَفْسَدُوْھَا یعنی ہستی وے را زیر و زبر سازد و در بحرِ فنا اندازد در نیوقت عبدیت را شاید و قابلیت با تباعِ کامل او را روے نماید فھو المراد و لیکن اے عزیز بشنو باز بشنو بیت

غیر مردن ہیچ فرہنگے دگر		می نگیرد با خداے داد گر

کما قال اللہ تعالےٰ اِنْ زَعَمْتُمْ اَنَّکُمْ اَوْلِیَآءُ لِلّٰہِ مِنْ دُوْنِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ اِنْ کُنْتُمْ صَادِقِیْنَ و نیز قال النبی صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم

اَلْمَحَبَّةُ اَسَاسُ الْمَعْرِفَةِ وَالْعِفَّةُ اَسَاسُ الْيَقِيْنِ وَرَاْسُ الْيَقِيْنِ التَّقْوٰى بِتَقْدِيْرِ اللّٰهِ تَعَالٰی و درمرآت شریف بنگر مَنْ رَاٰی كَلْبَ الشَّيْخِ بِالْاِخْلَاصِ فَكَانَ مِنَ الْمَرْحُوْمِيْنَ واز الہام مطلق نیز بشنو تُحْصَرُ مَعْرِفَةُ الْحَقِّ فِی السِّلْسِلَةِ الشَّرِيْفَةِ عَلٰی حُبِّ الشَّيْخِ اے عزیز محبت واخلاصِ حضرتِ شیخ عجائب وغرائب ثمر دارد ودر آخر بمقصودِ اصلی کہ فناء فی الشیخ است برساند وبسے حکایات درباب محبت واخلاصِ مریدان بخدمتِ حضراتِ پیرانِ عظام رضی اللہ عنہم در ملفوظات ایشان موجود اند واین فقیر نیز از زبانِ الہام بیان حضرت شیخی ومولائی رضی اللہ عنہ شنیدہ است وبسے بخدمتِ شریف دیدہ است کہ یکے از انہا دربیان می آرم چنانچہ بیش ازین برادرم جناب مولوی محمد محمود شاہ صاحب دیوبندی صابری الحافظی رحمۃ اللہ علیہ مرید وخلیفۂ اعظم حضرتِ شیخی ومولائی رضی اللہ تعالےٰ عنہ بودند و بسے تقرب ورسوخ بخدمتِ شریف حضرتِ شیخ میداشتند کہ فوق تر درجہ ازان نیست ودر موضعِ شیخ پورہ شریف اقامت ورزیدہ شغلِ درس وتدریس می فرمودند چنانچہ دران موضعِ شریف مریدان وشاگردانِ آنجنابِ موصوف بسیار اند وباین ہیچکارہ چندان محبت وموانست از عنایاتِ بیغایاتِ خود مبذول داشتند کہ ہیچ درجہ فوقتر ازان نیست چنانچہ این بندۂ مسکین وضعیف بوسیلہ ووساطت آن ولی اللہ مجنون وار بخدمتِ شریف حضرتِ شیخی ومولائی رضی اللہ عنہ پیوستہ بشرفِ بیعت مشرف گردید الحمد للہ علیٰ ذٰلک۔ واین فقیر از یوم بیعت تا الآن کہ عرصہ زائد از بست و پنج ۲۵ سال گردیدہ است مثلِ وے مردِ پیر پرست عاشق جانباز وجہانتاز محب تر ومخلص تر از وے کسے را بخدمتِ حضرتِ شیخی ومولائی رضی اللہ عنہ ندیدہ است ودر سن یکہزار دو صد نود ویک ۱۲۹۱ھ ہجری النبوی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم در شہر ربیع الاول

بتاریخ یازدہم ماہِ مذکور آن رحمۃ اللہ علیہ ازین دار الفناء بدار البقاء رحلت نمود چنانچہ
این شعر حسبِ حالِ این فقیر و آنجنابِ موصوف است شعر

باد مجنون ہم سبق بودیم در دیوانِ عشق		او بصحرا رفت و ما در کوچہ ہا رسوا شدیم

وقتِ رحلت حاضران از وے پرسیدند کہ گورِ عزیزت کجا کنیم فرمود آنجا کہ جاے سگ است
باز حاضران عرض نمودند یا مولانا جاے سگ کجاست فرمود آستانۂ مولا است
حاضران فہمیدند و بوصیتِ آنجنابِ موصوف ہمچنان عمل نمودند چنانچہ دران موضع
شریف در محلۂ تیل پورہ کہ دران محلہ سکونت گاہِ او بود در باغیچہ شہنشاہِ دوجہان
پیش آستانۂ عرش آشیانہ خانقاہِ شریف کہ بیت العظیم حضرت شیخی و مولائی است
رضی اللہ تعالےٰ عنہ آنجنابِ موصوف آسودہ اند و از مزارِ مقدس وے رحمۃ اللہ علیہ
بسیار خوارقِ عادات و تصرفات تا الحال جاری اند و ثمرۂ محبت و اخلاصِ آن
برگزیدۂ بارگاہِ حضرتِ شیخ یعنی آنجنابِ موصوف برادرم مولوی محمد محمود شاہ صاحب
دیوبندی صابری الحافظی رحمۃ اللہ تعالےٰ علیہ آنچہ کہ بچشمِ خود معائنہ نمودم
و آن این است کہ اظہر من الشمس بر خاص و عامِ موضعِ مذکور و نیز خاص و عامِ دیوبند
شریف است کہ حضرتِ شیخی و مولائی رضی اللہ عنہ کوشش و سعیِ آنجنابِ موصوف را
کہ براے رونق افروزیِ موضعِ شیخپورہ شریف بخدمتِ والا عرض رسانیدہ بود
پس ببرکتِ محبت و اخلاصِ وے رحمۃ اللہ علیہ حضرتِ شیخی و مولائی رضی اللہ عنہ
عرضِ آنجنابِ موصوف را قبول و منظور فرمودہ تشریفِ مبارک در موضعِ مذکور
آوردہ قیام فرمودند و خانقاہیکہ از الہاماتِ الٰہی موسومہ بہ بیت العظیم است
و واقع در محلۂ تیل پورہ است کہ آن بیت العظیم را آنجنابِ موصوف بمشورۂ این فقیر
سراپا تقصیر محمد عظمت صدیقی دیوبندی و جنابِ برادرِ والاشان جنابِ پیرجی
محمد حسن صاحب ساکنِ موضعِ مذکور و محلۂ مذکور تیار کنانیدہ بودند از سن

یکہزار دو صد ہشتاد و ہفت ہجری تا سن یکہزار سہ صد و دوازدہ ہجری النبوی (۱۲۸۷ – ۱۳۱۲ھ)
صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم حضرت شیخی ومولائی ومرشدی رونق افروزی فرمودہ بتاریخ
دوازدہم ماہِ شعبان المعظم روز جمعہ بوقتِ صبح ازین دار فناء بعالمِ بقا خرامیدند
چنانچہ مرقدِ مبارک حضرت شیخی ومولائی در آن بیت العظیم کہ امروز سجدہ گاہِ عالم است
برائے تسکینِ عاشقانِ بے تسکین موجود است وآداب آن بیت العظیم در مرآت شریف
والہامِ مطلق بسیار موجود اند و یکے از الہامِ مطلق اینجا ہم نوشتہ می شود لَا تَدْخُلُوْا
فِی الْبَیْتِ الْعَظِیْمِ بِلَا طَهَارَةِ الظَّاهِرَةِ وَالْبَاطِنَةِ اے عزیز باللہ العظیم
ہرگز کسے بلا محبت واخلاصِ کامل حضرتِ شیخ قابلِ فیضانِ پیر و پیرانِ سلسلہ گاہے
نہ گردیدہ است ونیز تا یومِ قیامت نخواہد شد اما قابلیتِ عارضی برائے مرید
بلا محبت واخلاص ممکن است ولیکن آن ہمچو سبزہ گولخن عارضی است کہ در وے
آبِ محبت واخلاصِ شیخ نیست لاجرم قائم نخواہد ماند ہان اگر ابتدائے مرید را رابطہ
محبت واخلاص با پیرِ خود نبود یا قدرے بود چون آن مرید مبتدیست عجب نباشد
در اوسط نیز خواہد شد وحضرتِ پیرِ دستگیر کہ مختارِ مطلق است اگر خواہد برمریدِ خویش
فیضانِ ظاہری وباطنی اجرائے فرماید و یا عالمِ مثال وغیرہ برائے ازدیادِ محبت و
اخلاص برمرید کشف فرماید و یا فیضانِ اویسیت از خود و یا از پیرانِ خود کہ حقیقتِ اویسیہ
اجرائے فرماید کہ تا ویرا محبت واخلاص بیفزاید وعشق او در او روے نماید کما قال اللہ
تعالےٰ یٰٓاَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْٓا اٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ یعنی مکرر برائے
آوردنِ ایمان مرایمان داران را میفرماید کہ اے مومنان ایمانِ خاص وخالص
برخدا و رسولِ او بیارید کہ آن ایمان جانبازی وجانثاری برائے مردان است
کہ قٰتَلُوْا وَقُتِلُوْا فِیْ سَبِیْلِ اللّٰهِ صفتِ ایشان است ونیز برائے دیگران
دینِ پیرزنان است کہ عَلَیْکُمْ بِدِیْنِ الْعَجَائِزِ ونیز وَلَا تُلْقُوْا بِاَیْدِیْکُمْ

اِلَی التَّهْلُکَةِ کہ چون از عشق بہرہ ندارید خود را بہلاکت میندازید و نیز در صفت مردان جَاهِدُوْا فِي اللّٰهِ حَقَّ جِهَادِهٖ میفرماید کہ مردان از ہستیِ خود گذشتہ اند و با پیر پرستی پیوستہ اند و در پیر پرستی خدا پرستی کردہ اند ہم اینجا است کہ مرید پیر پرست بہ از خدا پرست است چنانچہ روزے حضرت عمر رضی اللہ عنہ را رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم پرسید یا عمرؓ مرا دوست میداری عمرؓ گفت آرے یا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ترا دوست میدارم باز رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم پرسید از جان مرا دوست میداری حضرتِ عمر رضی اللہ تعالے عنہ صادق بود از سر صدق از مقام خود عرض نمود یا رسول اللہ ترا از جان دوست نمی دارم کہ جان از ہمہ عزیز است۔ باز رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فرمود یا عمر تا تو مرا از جان دوست نمیداری ایمان نداری کہ تا جان نبازی و خود را از میان نیندازی دستِ تو بدامنِ کبریا و ایمان نرسد کہ ایمان در خود پرستی نبود کہ خدا پرستی در پیر پرستی است ورنہ پیر پرستی در خدا پرستی است عمر رضی اللہ عنہ فی الفور از خویشتن برخاست و با پیر پرستی بساخت پس چون مرید مثلِ حضرت عمر رضی اللہ عنہ جانباز و جہانباز نبود ہرگز آن مرید را از شیخ ایمانِ کامل نصیب نخواہد شد یعنی تا مرید جملہ جاہ و جلال خود را در راہِ دوست فدا نسازد کہ آن را از جان و مال و از اولادِ خود بہتر و برتر می پندارد باللہ العظیم ہرگز آن مرید در زمرۂ مردانِ خدا فائز نہ گردد کما قال اللہ تعالیٰ لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّٰی تُنْفِقُوْا مِمَّا تُحِبُّوْنَ چنانچہ بزرگے میفرماید **بیت**

تا تو نشوی رسوا آن سر نشود پیدا	کان جام نیا شامد جز عاشقِ شیدائی

پس این ظاہر است کہ محبت و اخلاص با حضرتِ شیخ ابتداءً اکثر مریدان را کامل نمی باشد چنانچہ مکرر ارشاد فرمودن مر ایمانداران را برائے آوردنِ ایمان بر خدا و رسولِ او برین برہان صریح است و نیز استفسار فرمودن از عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ

ہمیں دلیل قوی است کہ در ابتداء اکثر مریدان را بر حضرت شیخ ایمان کامل نمی باشد
ولیکن مرید صادق چون حضرت صدیق اکبر رضی اللہ عنہ می باید بود کہ تا خود را او در پیر
بپوشد چون وے رضی اللہ عنہ خود را در محمد صلی اللہ علیہ وسلم پوشیدہ بود کہ بہ شب
نعرہا می زد و صباح می گفت مَا الْإِیْمَانُ یَا رَسُوْلَ اللّٰہِ چنانچہ بزرگے میفرماید بیت

زانکہ او مغز است واین دو رنگ و پوست	کفر و ایمان نیست آنجائیکہ اوست

چنانچہ حضرت قطب العالم شیخ عبد القدوس گنگوہی صابری رحمۃ اللہ علیہ در مکتوب
ہشتاد و چہارم می فرمایند کہ درین مقام صدیق اکبر رضی اللہ چنان بلند رفت کہ دست
ہیچ ولی از ابتداءِ عالم تا انتہا گرد دامنِ اعلیٰ او نہ گشت کہ صورت او بہ صورت
محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم در صحرا دل پدید گشت کہ شَیْئٌ وُقِرَ
فِیْ قَلْبِہٖ اشارت بدان است لَوْ کُنْتُ مُتَّخِذًا خَلِیْلًا بیان آنست کہ
وے از صورت خود گذشتہ بود بصورت پیر خود خود را الودہ بود و با پیر خود یکے
گشتہ بود محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم در قاب قوسین او ادنیٰ و او با و
یک صورت و یک معنی لاجرم اتحاد و خلت بصورت حاجت نیامد کہ در صورت ہر دو
یک معنی آمد فَکَفٰی خُلَّتُ اللّٰہِ لِمُحَمَّدٍ صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ
وَاَبُوْبَکْرٍ ھُوَ لَا ھُوَ اِلَّا ھُوَ فَھُوَ ھُوَ فَذٰلِکَ مَعْنَی الْفَنَاءِ فِی الشَّیْخِ
وَالْبَقَاءِ بِہٖ چنانچہ الہام مطلق شنو طُوْبٰی لِمَنْ رَاٰہُ اللّٰہُ بِنَظْرِ الشَّیْخِ
پس اے عزیز مریدیکہ خود را در شیخ بپوشد آن مرید مراد شیخ است و بس چنانچہ
بزرگے می فرماید بیت

چیست ظاہر مظہر کلِ ظہور نور خور	کفر احمد چیست در شمس احد مخفی شدن

وگرنہ ہمچون سبزۂ گولخن و پرتو عارضی است لاجرم قائم نخواہد ماند فَاللّٰہُ خَیْرٌ
حَافِظًا وَّھُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِیْنَ

سوال ششم ہر مرید پر حقوق پیر و آداب پیر واجب ہین یا نہین

الجواب حق حق حق جواب الہام مطلق می فرماید لَمْ یُوْصِلْ اَحَدٌ مِنْ تَرْكِ الْخِدْمَةِ اِلَى الْمَقْصُوْدِ پس اے عزیز بشنو لاشک فیہ آداب و حقوقِ شیخ بر جملہ مریدان واجب بلکہ فرض اند کما قال اللہ تعالی مَنْ يُّطِعِ الرَّسُوْلَ فَقَدْ اَطَاعَ اللّٰهَ ونیز اِتَّقُوْا مِنْ فِرَاسَةِ الْمُؤْمِنِ فَاِنَّهٗ يَنْظُرُ بِنُوْرِ اللّٰهِ ونیز از مرآت شریف بشنو فو اجب کلاّ بل فرض علیکم العقیدة والاخلاص والادب وحب الشیخ لقد حبہ والله ثم بالله کحب الاحمد صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فان حبہ کحب الله لا شک فیہ حب الشیخ کحب الاحمد وحب الاحمد کحب الله ونیز از الہام مطلق بشنو من یادب عن الشیخ فهو یبلغ بالمطلوب اے عزیز اینجا بعضے مریدان غلطی خوردہ اند و بسے خود را در وہم پیچیدہ اند کہ از آداب و حقوقِ شیخ خود را معاف دانستہ روے بمساواتِ شیخ آوردہ اند بلکہ خود را برتر از شیخ دانستہ ترکِ آداب و حقوقِ شیخ می نمودند افسوس صد افسوس هَلْ جَزَآءُ الْاِحْسَانِ اِلَّا الْاِحْسَانُ ہمین است و حالانکہ وَاٰتٰىكُمْ مِّنْ كُلِّ مَا سَاَلْتُمُوْهُ وَاِنْ تَعُدُّوْا نِعْمَةَ اللّٰهِ لَا تُحْصُوْهَا اگرچہ حضرتِ شیخ کسے را گاہے از مصلحت و حکمت حقوق و آدابِ خویش معاف فرماید اما لایقِ آن مرید نیست کہ او از کج فہمی خود بران خوش گردیدہ می نازد و بے محابا تارکِ آداب و حقوقِ شیخ گردد چنانچہ از الہام مطلق ثابت است کہ لَمْ یُوْصِلْ اَحَدٌ مِنْ تَرْكِ الْخِدْمَةِ اِلَى الْمَقْصُوْدِ اے عزیز در فرمودنِ اینچنین امثال شرافتِ مرید است کہ آنرا از بندگانِ عام خاص نمود و نہ برائے ہمسری و مساواتِ خود فرمود پس اینچنین اقوال مرید صادق را بسیار فروتر و فانی تر میگرداند

وحلقۂ بندگی را در گردنِ او مستحکم تر گرداند چنانچہ بزرگے می فرماید **ابیات**

بندہ آزادی طمع دارد بجد		عاشق آزادی نخواہد تا ابد	
بندہ دائم خلعتِ وادار جوست		خلعتِ عاشق ہمہ دیدار اوست	

الغرض آداب وحقوقِ شیخ احدے رامعاف نیستند چراکہ بے ادب محروم است وشرطِ ادب دراوّل قدم است تا درآخر محبوب شود چنانچہ الہامِ مطلق می فرماید اَلشَّرِیْعَةُ اَدَبٌ وَالطَّرِیْقَةُ حُبٌّ وَالْحَقِیْقَةُ مُحِبٌّ وَالْمَعْرِفَةُ مَحْبُوْبٌ پس آداب وحقوقِ شیخ کسے رامعاف نیستند اگر کسے رامعاف بودے پس قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّوْنَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُوْنِیْ یُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ چون امر فرمودے باید کہ آن مرید برحالِ زارِ خود بگرید وبرگذشتہ دستِ افسوس مالیدہ مستغفر شود وعفوِ تقصیر ازحضرتِ شیخ بخواہد کہ تا دولتِ خدمت ازدستِ وے نرود کہ آنرا لائقِ خدمتِ خود نیافتہ بنوعے از خدمت باز داشت کہ آن حرمان عظیم است معاذ اللہ منہا **شعر**

غیرِ مردن ہیچ فرہنگے دگر		می نگیرد با خدائے داد گر	

وحصولِ این دولتِ عظیم درآدابِ شیخ نہادہ اند ہرکراہست مبارک باد چنانچہ الہامِ مطلق میفرماید اَدَبُ الشَّیْخِ بِخَشْیَةٍ بَاعِثُ عُلُوِّ الدَّرَجَاتِ اے عزیز ہرچہ ہست بیچارہ مریدرا از آدابِ شیخ است وبلا آدابِ شیخ ہیچ نیست وآدابِ شیخ حدّے ونہایتے ندارد حتّٰی کہ مرید خودرا بجوید شیخ رابیابد تا بجائے رسد کہ خدائے راطلب شیخ رایابد چنانچہ الہامِ مطلق میفرماید اَلْمُشَاهَدَةُ بِصُوْرَةِ الشَّیْخِ خَیْرٌ وَّوَرَاءَہٗ شَرٌّ اے عزیز **ع**

	دردستِ دیگر یست خزان وبہارِ ما	

وَذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ یُؤْتِیْهِ مَنْ یَّشَآءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِیْمِ

چنانچہ ذکر آداب نبوی صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم از قرآن شریف اینجا بشنو کہ
یَا اَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا لَا تَقُوْلُوْا رَاعِنَا وَقُوْلُوا انْظُرْنَا وَاسْمَعُوْا
وَلِلْکَافِرِیْنَ عَذَابٌ اَلِیْمٌ اے مومنان مگوئید نبی صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم را
رَاعِنَا و بگوئید حافظنا و نیز یَا اَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا لَا تَرْفَعُوْا اَصْوَاتَکُمْ
فَوْقَ صَوْتِ النَّبِیِّ وَلَا تَجْهَرُوْا لَهٗ بِالْقَوْلِ کَجَهْرِ بَعْضِکُمْ لِبَعْضٍ
اَنْ تَحْبَطَ اَعْمَالُکُمْ وَاَنْتُمْ لَا تَشْعُرُوْنَ یعنی ہمہ تن آداب نبوت را
از گوش ہوش دارید کہ ہمین آداب نبوت براے نیابت نبوت صلی اللہ علیہ وآلہٖ
وسلم اند کہ وارث اتم و جاے نشین مطلق و برحق اوست چنانچہ آداب حضرت
محبوب الاعظم محب الحق خواجہ محمد محمود ابو الرحمت حافظ شیخ بل شیخ الثقلین دین محمد
بلطافت علی احمد کہ قادرٌ بِذَاتِهٖ وَصَابِرٌ بِصِفَاتِهٖ وَحَافِظٌ بِاَفْعَالِهٖ
حضرت شیخی مولائی رضی اللہ عنہ از مرآت شریف نیز بشنو مَنْ کَلَّمَ بِصَوْتِ الرَّفِیْعِ
وَیُبَلِّغُ حَدِیْثَ الْغُرَبَاءِ الْخَارِجِ الزُّمْرَةِ بِحُضُوْرِ الشَّیْخِ فَهُوَ
مِنَ الْمُرِیْدِیْنَ الْعَوَامِ وَمَنْ قَالَ حَدِیْثَ الْکِذْبِ وَالْکِذْبَ
بِحُضُوْرِ الْمَحْبُوْبِ الْاَعْظَمِ فَهُوَ جَافِیٌ وَخَاطِیٌ فِی الْاِخْوَانِ
وَمَنْ دَخَلَ بِالْاِخْلَاصِ فِی الْبَیْتِ الْعَظِیْمِ وَاَجْلَسَ بِحُضُوْرِ الشَّیْخِ
الثَّقَلَیْنِ فَقَدْ نَجَا - وَلَوْ دَخَلَ بِالنِّفَاقِ فَقَدْ حَرَقَ فِی نَارِ الْغَضَبِ
اَوْ غَرَقَ فِی بِئْرِ الْقَهْرِ لِاَنَّهٗ بِکُلِّ شَیْءٍ خَبِیْرٌ چنانچہ قال اللہ تعالیٰ
اِنَّ اللّٰهَ لَا یَخْفٰی عَلَیْهِ شَیْءٌ فِی الْاَرْضِ وَلَا فِی السَّمَاءِ الغرض حاضری
خدمت شیخ با ادب تمام میباید کہ آن درحق مرید بہتر است اگرچہ قلیل باشد
چنانچہ از مرآت شریف بشنو قِیَامُ الْقَلِیْلِ بِرَبِّ مَعَ الْاَدَبِ خَیْرٌ مِنْ
قِیَامِ الْکَثِیْرِ پس اے عزیز حاضری خدمت شیخ بر جملہ مریدان واجب و

فرض است چراکہ صحبتِ شیخ خاصیتِ اکسیر دارد کہ درجۂ آن فوق از درجۂ علم است
چنانچہ وَفَوْقَ كُلِّ ذِيْ عِلْمٍ عَلِيْمٌ ومریدیکہ از حاضریِ خدمتِ شیخ عار دارد
بے ادب است وبے ادب از فضلِ رب محروم است چنانچہ الہامِ مطلق برائے استفسار
آداب واخلاصِ شیخ از شیخ مر مریدانِ شیخ را تعلیم می فرماید اِذْ تَحْضُرُوْا عِنْدَ
الشَّيْخِ فَاسْتَفْسِرُوْا طَرِيْقَ الْاَدَبِ وَالْاِخْلَاصِ پس بنگر کسے کہ
حاضرِ خدمتِ والا نشود چگونہ مؤدّب بود اے عزیز اگر آداب وحقوقِ شیخ کسے را
معاف بودے باز این امر را چون ارشاد فرمودے کہ قُلْ لَّا اَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ
اَجْرًا اِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبٰى یعنی بگوا ے محمد صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم مر امتانِ
خود را کہ من از این دعوت کہ بشما میکنم وشمارا راہِ حق وصراطِ مستقیم می نمایم از ان ہیچ
اجرے نمی خواہم مگر آنکہ دوست دارید فرزندان وقرابتیانِ مارا ازین آیت کریمہ
چنان معلوم شد کہ آداب وحقوقِ شیخ احدے را معاف نیستند چراکہ ہیچ فرع بلا اصل
وہیچ اصل بلا فرع درین عالم نیست چنانچہ این آیۂ کریمہ آداب وحقوقِ فروعاتِ
شیخ را بیان می فرماید کہ آداب وحقوقِ فرزندان وقرابتیان وخادمان وہر انچہ
کہ از شیخ باشد بر جملہ مریدانِ آن شیخ ثابت شد کہ واجب وفرض اند اما درین زمانہ
بسیار مریدان این چنین اند کہ در حضورِ شیخ محبت باشیاءِ شیخ می کنند تا حضرتِ شیخ
محب خود پندارد ودر غیر حضورِ شیخ آن جملہ را چون اشیاءِ دشمنان می نگرند واصلاً
ومطلقاً محبت بایشان ندارند چنانچہ الہامِ مطلق بیانِ حالِ ایشان می فرماید
يُحِبُّوْنَ مِنْ اَشْيَاءِ الشَّيْخِ بِحُضُوْرِهٖ وَمِنْ بَعْدِهٖ يُبْصِرُوْنَهُمْ
كَاَشْيَاءِ الْاَعْدَاءِ فَاِنَّمَا لَا تُؤْمِنُوْا عَلَى الرَّسُوْلِ وَخُلَفَاءِهٖ
وباز الہامِ مطلق بتعلیمِ اصلاحِ ایشان می فرماید لَا تَتَنَفَّرُ مِنْ اَمْلَاكِ الشَّيْخِ
كُلُّ مَمْلُوْكِهٖ وَاجِبُ التَّعْظِيْمِ حَتّٰى اِنْ كَانَ مِنْهُمُ الْكِلَابُ پس

چون آداب وحقوقِ فروعاتِ شیخ یعنی جملہ کہ از شیخ باشد بخوبی از کلام اللہ و از احادیثِ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم و از اقوال و افعال و احوالِ بزرگانِ دین و پیشوایانِ اہلِ یقین ثابت است کہ بر جملہ مریدان واجب و فرض اند و آداب وحقوقِ فروعاتِ شیخ بر بنائے اصلِ خود اند ہمچنانکہ اصلِ اوست و ہمچنین آداب وحقوقِ شیخ بر بنائے اصلِ خود اند ہمچنانکہ اصلِ اوست چنانچہ اصلِ شیخ نیابت وخلافت و وراثتِ نبوت است پس چون شیخ خلیفۃ اللہ و نائبِ محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم است لاجرم آداب وحقوقِ شیخ بر جملہ مریدانِ آن شیخ چون آداب وحقوقِ نبوی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بر امت است کہ اَلشَّیْخُ فِیْ قَوْمِہٖ کَالنَّبِیِّ فِیْ اُمَّتِہٖ برہانِ اوست اے عزیز اگر امروز آدابِ پدر بجا آری فردا آدابِ ترا فرزندانِ تو نیز بجا آرند چنانچہ مرآت شریف نیز ہمین تعلیم می فرماید مَنْ کَانَ مُؤَدِّبًا مِنْ اٰبَآئِہٖ فَبَنُوْہُ بِہٖ یَتَاَدَّبُوْنَ و ادب آنست کہ موافقِ مرضیِ شیخ باشد و ہر آنچہ خلافِ مرضیِ شیخ باشد ہرگز آن ادب ادب نیست بلکہ کمال بے ادبی است چنانچہ الہامِ مطلق بشنو سُوْءُ الْاَدَبِ الَّذِیْ مَا کَانَ عِنْدَ الشَّیْخِ مَکْرُوْہًا خِلَافُ الْاَدَبِ الغرض این دولتِ آداب وحقوقِ شیخ برائے مریدان است واے بران مرید کہ قدرِ این دولتِ عظیم داند و نداند کہ حق سبحانہ تعالیٰ وے را این دولتِ خدمتِ شیخ عطا فرماید و وے قدرِ آن دولتِ عظیم کہ عطائے حق است نمی داند و اگر داند جبراً وقہراً آنرا اختیار نماید فَاَسَفٰی عَلَیْہِ وَاللّٰہِ ثُمَّ بِاللّٰہِ فَالْحَقُّ غَنِیٌّ کہ اِنَّ اللّٰہَ لَغَنِیٌّ عَنِ الْعٰلَمِیْنَ بشنو کہ الہامِ مطلق از فضل و رحمت مریدگانِ شیخ را چہ تعلیم می فرماید تَفْعَلُوْا عَمَلَ الَّذِیْ مَا کَانَ بِہٖ رِضَآءُ الشَّیْخِ بِصُوْرَۃِ التَّفْرِیْحِ فَیَنْصُرُ حُکْمُ اللّٰہِ بِرَحْمَتِہٖ وکسیکہ با حضرتِ شیخ مکر نماید و چون مکاران در حضرتِ شیخ پیش می آید بشنو کہ الہامِ مطلق بیانِ حالِ او می فرماید مَنْ یَمْکُرُ بِالشَّیْخِ فَیَمْکُرُ اللّٰہُ بِہٖ اے عزیز آداب وحقوقِ شیخ از احدے کما حقہ ادا نگردیدہ

دنخواہد شد بلکہ بندہ بوسیلۂ آن دولت فناء فی الشیخ را بقدر فناءِ خویش در یابد
چرا کہ ہر آدابے و ہر خدمتے کہ آنرا مرید بجاے می آرد پیشِ تقدیس و لطافتِ شیخ ہیچ
و ہدر است ہان ہر آنچہ کہ از فضل و کرم خود از بندہ قبول و پسند فرماید بجا است
چنانچہ اٰدَابُ الْمُسْتَمِعِیْنَ وَالْمُرِیْدِیْنَ عِنْدَ فَیْضِ الْحِکْمَةِ مِنْ لِّسَانِ
الشَّیْخِ بشنو مثنوی

بر ملولان این مکرر کردن است	نزدِ من عمرے مکرر بردن است
شمع از برقِ مکرر بر شود	خاک از تابِ مکرر زر شود
گر ہزاران طالبند و یک ملول	از رسالت باز می ماند رسول
این رسولانِ ضمیرِ راز گوے	مستمع خواہند اسرافیل خوے
نخوتے دارند و کبرے چون شہان	چاکرے خواہند از اہلِ جہان
تا ادبہا شان بجا کہ ناوری	از رسالت شان چگونہ برخوری
کے رسانند آن امانت را بتو	تا نباشی پیشِ شان راکع دوتو
ہر ادب شان کے ہمین آید پسند	کامدند ایشان ز ایوانِ بلند
نے گدایانند کز ہر خدمتے	از تو دارند اے مزوّر منتے
لیک با بے رغبتی ہائے ضمیر	صدقہ سلطان بیفشان وا مگیر

اے برادر ہر دم از تضرّع می گوے بیت

اسپِ خود را اے رسولِ آسمان	در ملولان منگر و اندر جہان

اے عزیز طالبانِ مولیٰ در خدمتِ پیران خود را گم ساختہ آداب و حقوقِ پیران چنان
بجا آوردہ اند کہ بوسیلۂ آن فضلِ خدا بجد رسیدہ اند چنانچہ در مکتوب صد و پنجم
حضرتِ قطب العالم شیخ عبد القدوس گنگوہی صابری رحمۃ اللہ علیہ می فرمایند۔ یعنی
از برکتِ شیخ مرشد کہ رفیقِ وقت است بر حکم وَمِمَّنْ خَلَقْنَا اُمَّةٌ یَّهْدُوْنَ بِالْحَقِّ

ترقی پدید آید و جمالِ شیخ بدان جمال و کمال کہ او را دران حضرت است در آئینۂ دلِ او
بہ تجلّی رُخے نماید و از ہمہ عقبات در گذراند و مرید عاشقِ جمالِ شیخ گردد یک ساعت
و یک لمحہ حجاب از وے بر خود روا ندارد و جان و جہان را در زیرِ قدمِ شیخ نثار آرد
و ہمیشہ مشتاقِ جمالِ شیخ بود کمالِ سعادتِ مرید ازین اشتیاق است اینجا
صدیقِ اکبر رضی اللہ عنہ قدم بکمال رسانید و در غار یارِ غار شد و گفت من خدا تعالیٰ را
در جانِ محمد صلّی اللہ علیہ و آلہٖ وسلم دیدم سبحان اللہ قدرِ پیران مریدان دانند کہ
گفتہ اند ہر کہ ایشان را شناخت خداے تعالیٰ را یافت و ہر کہ خداے تعالیٰ را
یافت ایشان را شناخت و آن قدر کہ ایشان را شناسند ہمان قدر بیچارہ مریدان
شناسند کہ جان و جہان می بازند و سر را در زیرِ قدمِ پیران می آرند و با دوست
می سازند **فرد**

	زیر اگذشتۂ بسرِ خاک آن دیار		بگذار تا بدیدہ کشم خاکپاے تو	

آرے مریدانِ صادق و طالبانِ مخلص در خدمتِ پیران رنج کشند و بدین جمال و
کمال رسند و شیخ گردند۔ می آرند کہ حضرتِ خواجہ معین الدین حسن سنجری قدس اللہ سرہٗ
در خدمتِ پیرِ خود خواجۂ عثمان قدس سرہٗ بیست سال در سفر بود ہر وقت کہ حضرتِ
خواجۂ عثمان را در شب یا در روز در سحر یا در بر نانِ گندم یا آبِ گرم و جز آن ہر چہ
حاجت بودے ہمان زمان رسانیدے و آن قدر استعداد جملہ با خود داشتے و آن قدر
بارِ چندمن بر سر بردے چون بست سال بر آمد بدین گنج رسید کہ خواجۂ عثمان حضرت
خواجۂ معین الدین را در مدینہ رسول علیہ السّلام برد و بزیارتِ روضۂ رسول علیہ السّلام
مشرف گردانیدہ فرمود اے فرزند رسول اللہ صلّی اللہ علیہ و آلہٖ وسلم را سلام کن
حضرتِ خواجہ رسول علیہ السّلام را سلام کرد و گفت السّلام علیک یا رسول اللہ از
روضۂ رسول علیہ السّلام جواب آمد علیکم السّلام یا قطب المشائخ و یا صاحبِ ولایت الہند

اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ عَلٰی ذٰلِکَ می آرند کہ حضرت خواجہ معین الدین قدس سرہ چون از جہانِ فانی سفرِ جہانِ باقی کردند بر جبینِ مبارکِ ایشان نبشتہ پدید آمد حَبِیْبُ اللّٰہِ مَاتَ فِیْ حُبِّ اللّٰہِ سبحان اللہ این چہ کمال است و این چہ جمال کرا مجال کہ گرد بیانِ این کمال گردد و این درویشِ دلریش سالہا رنج این راہ و ذلِ این درگاہ چندان کشید کہ بیان احاطۂ آن ندارد و گوش طاقتِ سمعِ آن نیارد و سالہا در آتش گرسنگی و تشنگی سوختہ و چہل سال در آتشِ فقر در ہوائے این دیگ پختہ بتجرید معائنہ و مشاہدہ این بیت شدہ **بیت**

تا نسوزی بر نیاید بوئے عود		پختہ داند این سخن بر خام نیست	

عیال داشت و بہیچ حبّہ از دنیا گرد نداشت و ہیچ سوال ننمود و در للّٰہ کہنہ سالہا گذرانید و در مسکنِ ماران و موشان مسکن داشتے و در خدمت سالہا ذلِ گل کشی و ہیزم تراشی و جاروب زنی و جز آن بسر بردے اے عزیز عالم از چنین مردانِ خدا سر سبز و شاداب است و تا روزِ قیامت از چنین مردانِ خدا سر سبز و شاداب خواہد ماند انشاء اللہ تعالےٰ اے عزیز بنگر ہر دولت کہ ایشان یافتند از خدمت و آدابِ پیران یافتند چنانچہ اَلتَّصَوُّفُ کُلُّہٗ اَدَبٌ چنانچہ بزرگے می فرماید **بیت**

بے ادب تنہا نہ خود را داشت بد		بلکہ آتش در ہمہ آفاق زد	

و چندانکہ طالبانِ مولیٰ آداب و حقوقِ پیران نگاہ داشتند ہمان قدر از عشق بہرہ یافتند و چندانکہ در میدانِ مَنْ کَانَ لِلّٰہِ کَانَ اللّٰہُ لَہٗ۔ وَمَنْ لَہُ الْمَوْلٰی فَلَہُ الْکُلُّ خود را دریافتند فِیْ مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِیْکٍ مُّقْتَدِرٍ استقرار یافتند و نیز وصیّت فرمودنِ رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم مر حضرتِ علی کرم اللہ وجہہ را برائے متابعتِ شیخ دلیلِ قطعی است کہ احدے را حقوق و آدابِ شیخ معاف نیستند اگرچہ از اولادِ حضراتِ پیرانِ عظام باشد چنانچہ قصۂ شیخ بوسعید گنگوہی صابری

رحمۃ اللہ علیہ بسے معروف ومشہور است کہ در خدمتِ شیخ نظام الدین بلخی صابری رحمۃ اللہ علیہ چہار چہار رنج وصعوبت در راہ طلبِ خدائے تعالیٰ برداشتہ بعد مدتِ مدید بمقصود رسید پس اگر آداب وحقوق کسے را معاف بودے لابد مر حضرتِ علی المرتضیٰ کرم اللہ وجہہ را بلا تاویل معاف فرمودے ونیز برعکس آن امر بوصیت ہرگز نہ فرمودے چنانچہ ترجمہ حدیث مولنا روم می فرمایند **مثنوی**

گفت پیغمبر علی را کاے علی — شیرِ حقی پہلوانِ پردلی
لیک بر شیری مکن ہم اعتمید — اندر آ در سایۂ نخلِ امید
ہر کسے گر طاعتے پیش آورند — بہر قربِ حضرتِ بے چون وچند
تو تقرب جو بعقل وسرِ خویش — نے چو ایشان بر کمالِ برِ خویش
اندر آ در سایۂ آن عاقلے — کش نتاند برد از رہ ناقلے
پس تقرب جو بدو سوئے الٰہ — سر مپیچ از طاعتِ او ہیچگاہ
زانکہ او ہر خار را گلشن کند — دیدۂ ہر کور را روشن کند
ظلِ او اندر زمین چون کوہ قاف — روحِ او سیمرغ بس عالی طواف
دست گیرد بندۂ خاصِ الٰہ — طالبان را می برد تا پیشگاہ
گر بگویم تا قیامت نعتِ او — ہیچ آن را غایت ومقطع مجو
آفتابِ روح نے آنِ فلک — کہ ز نورش زندہ اند انس وملک
در بشر روپوش گشت است آفتاب — فہم کن واللہ اعلم بالصواب
یا علی از جملۂ طاعاتِ راہ — برگزین تو سایۂ خاصِ الٰہ
ہر کسے در طاعتے بگریختند — خویشتن را مخلصی انگیختند
تو برو در سایۂ عاقل گریز — تا رہی زان دشمنِ پنہان ستیز
از ہمہ طاعات اینت لائق است — سبق یابی بر ہران کو سابق است

چون گرفتی پیر ہین تسلیم شو	ہمچو موسیٰ زیرِ حکمِ خضر رو
صبر کن بر کارِ خضرلے بے نفاق	تا نگوید خضر رو ہٰذا فِراق
گرچہ کشتی بشکند تو دم مزن	گرچہ طفلے را کشد تو مو مکن
دستِ او را حق چو دستِ خویش خواند	تا یَدُ اللہ فَوْقَ اَیْدِیْہِم براند

چنانچہ در وقتِ مبارکِ جنابِ رسول اللہ صلّی اللہ علیہ وآلہ وسلم دیگر کسے شیخ و پیر نبود کہ براے متابعتِ وے وصیّت می فرمود شک نیست کہ وصیّت فرمودنِ جناب براے آداب وحقوقِ خویش بود پس جاے غور وتفکّر است کہ باوجود چنین یکتائی کہ فوق تر درجہ ازان نیست وہرگز چنین نخواہد بود ونیز چنین قرابت وقربت کہ بیشتر ازان نزاکت نیست امّا دربارۂ آداب وحقوقِ خویش الحق فرض بود کہ وصیّت می فرمود پس از غور فکر می باید کرد وانصاف باید نمود کہ دیگر کسے را آداب وحقوقِ شیخ چگونہ معاف شوند بلکہ آداب وحقوقِ شیخ علی قدرِ مراتبِ مریدان است چندانکہ اقرب تر آداب وحقوقِ شیخ بروے بیشتر وچندانکہ آداب وحقوقِ شیخ برکسے بیشتر ہمچنان وے در شیخ فانی تر ہمین بود احوالِ ہر چہار جانشینان ونیز جملہ اصحابِ رسول اللہ صلّی اللہ علیہ وآلہ وسلم رضوان اللہ تعالیٰ علیہم اجمعین وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللہِ تَبْدِیْلًا وَذٰلِکَ فَضْلُ اللہِ یُؤْتِیْہِ مَنْ یَّشَآءُ وَاللہُ ذُوالْفَضْلِ الْعَظِیْمِ فَاللہُ خَیْرٌ حَافِظًا وَّھُوَ اَرْحَمُ الرّٰحِمِیْنَ

سوال ہفتم بندہ اپنے مولیٰ کا مولیٰ ہوسکتا ہی یا نہین۔

جواب حق حق جواب الہامِ مطلق می فرماید اَلْمَوْلَاءُ مَوْلَاءٌ وَالْعَبْدُ عَبْدٌ فَلَنْ یَّکُوْنَ الْمَوْلٰی عَبْدًا وَّلَا عَبْدٌ مَوْلَاءً اے عزیز چہ پرسیدہ بندہ کجا مولیٰ کجا چنانچہ از قرآن شریف بشنو وَاللہُ مَوْلٰکُمْ وَھُوَ الْعَلِیْمُ الْخَبِیْرُ اگرچہ ہر دو در صورت یک جاست ولیکن شَتَّانَ مَا بَیْنَہُمَا چنانچہ

الہام مطلق بشنو صُوْرَةُ الْمَوْلَاءِ کَصُوْرَةِ الْعِبَادِ لِتَسْکِیْنِهِمْ فَهُوَ
مَالِكُ الْمُلْكِ بِقُدْرَتِهٖ وَاِرَادَتِهٖ مُخْتَارُ الْمُطْلَقِ لَا تَشُوْکُمْ
حَقِیْقَةُ الْحَالِ بِاَلْفَاظِ الظَّاهِرِیَّةِ وَاَفْعَالِهٖ لَوْ یَفْعَلُ وَیَنْطِقُ
مِثْلَکُمْ فَارْجِعُوْا اِلَی الْاَمْرِ لَعَلَّکُمْ تُفْلِحُوْنَ اے عزیز بندہ در پیش
مولاے کریم خود ہمیشہ بندہ است و در رسوم بندگی مدام پائندہ است چرا کہ
عبدیت از بندہ گاہے منفک نمی گردد چنانچہ الہام مطلق می فرماید مَنْ یَّبْلُغُ
بِالْبَلَاغَةِ بِرَحْمَةِ الشَّیْخِ وَجَعَلَ مَوْلَاهُ نَائِبَهٗ فَلَا یَنْفَکُّ
بِکُلِّ حَالَةِ عَبْدِیَّتِهٖ کہ در حقیقت بندہ فانی فی اللہ و باقی باللہ را میگویند
و نیز فخر بریں است کہ اِنِّیْ عَبْدُ اللّٰهِ وَعَبْدُهٗ وَرَسُوْلُهٗ پس ہر چند کہ بندہ
فَنَاءٌ فِی الْمَوْلٰی وَبَقَاءٌ بِالْمَوْلٰی گردد مگر مولی ہرگز نگردد کہ مولی بجائے خود مولیٰ است
و بندہ بجائے خود بندہ است چنانچہ از الہام مطلق ثابت است کہ اَلْمَوْلَاءُ مَوْلَاءٌ
وَالْعَبْدُ عَبْدٌ فَلَنْ یَّکُوْنَ الْمَوْلَاءُ عَبْدًا وَلَا عَبْدٌ مَوْلَاءً چنانچہ
صدیق اکبر رضی اللہ عنہ فنا فی المحمد و بقا بالمحمد گردید مگر محمد مصطفےٰ صلی اللہ علیہ و آلہ
وسلم نگردید و جز محمد صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم ہیچ در وے نبود چنانچہ وے رضی اللہ
عنہ خود را سراپا محمد نمود الحق حق نمود آنچہ بود محمد بود صدیق نبود و آنچہ نمود محمد نمود
صدیق نہ نمود پس اگرچہ ہمچنیں بود لیکن محمد بجائے خود محمد بود و صدیق بجائے خود
صدیق بود فَالْحَقُّ حَقٌّ وَالْعَبْدُ عَبْدٌ چنانچہ بزرگے می فرماید **بیت**

بندہ ہرگز خدا نشود بلکہ	جائے رسد کہ جز خدا نبود

چنانچہ الہام مطلق میفرماید لَا یُحْسَبُ وُجُوْدُ الْعَبْدِ فِی الْحِسَابِ
لِفَقْدِ وُجُوْدِهٖ مِلْكُ الْمَوْلَاءِ نیز قصہ محمود و ایاز بسے معروف و مشہور چنانچہ
محمود ایاز نگردید و ایاز محمود نشد اگرچہ محمود سراپا ایاز بود و ایاز سراپا محمود بود

ولیکن محمود بجائے خود محمود ماند و ایاز بجائے خود ایاز بماند در ہر دو ہیچ تغیّر و تبدّل
واقع نشد و نیز اگر کسے از بندگانِ مولا بسبب کج فہمی و بے عقلیِ خویش خود را مولا
و مولا را بندۂ خود از یقینِ واثق داند و ترکِ تعظیمِ مولیٰ از دل نماید و مولاے کریم
کہ ستّار العیوب و غفّار الذنوب است آنرا ستر می فرماید و خود را چنانکہ ہست بروے
اظہار نہ فرماید و او را در صحراے مَکَرُوْا وَمَکَرَ اللّٰہُ وَاللّٰہُ خَیْرُ الْمَاکِرِیْنَ
می رباید چنانچہ الہامِ مطلق می فرماید مَنْ یَمْکُرُ بِشَانِ الْہِہٖ اٰیَۃً فَیَمْکُرُ
بِہٖ شَانُ غِنَآءِ السُّبْحَانِ مثلِ آن بندہ چون خاریدنِ روستائی در تاریکی
شیر را بظنِّ گاؤ خود کہ ویرا عادت بود اتفاقاً روزے شیر گاؤ ویرا خوردہ در آخرِ وے
نشست روستائی حسبِ عادت خویش بتاریکیِ شب مثلِ گاؤ شیر را خاریدن آغازید
چنانچہ مولاناے روم می فرمایند مثنوی

دست می مالید بر اعضاے شیر	پشت و پہلو۔ گاہ بالا۔ گاہ زیر
گفت شیر ار روشنی افزون بدے	زہرہ اش بدریدے و دل خون شدے
این چنین گستاخ زان می خاردم	کو درین شب گاؤ می پنداردم
شیر با این فکر می زد خندہ فاش	از تشبّہہاے شیر ایمن مباش
اینچنین ظنِّ خسیسانہ بمن	مر شما را بود ننگانہ زمن
خائنین باللّٰہِ ظنَّ السَّوْءِ را	تا نہ برّم سر بود عین خطاء

الغرض بندہ مملوکِ مولا است نہ مالک اگر پیشِ مولا خود را پیدا کند احمق است
چنانچہ الہامِ مطلق می فرماید مَنْ یَفْعَلُ کَلَامَ التَّصَنُّعِ بِالرَّبِّ فَهُوَ مِنَ
الْحُمَقَاءِ حتیٰ کہ در ملکِ او چیزے نیست و وے خود نیز مملوکِ مولا است چنانچہ
الہامِ مطلق می فرماید اَلْعَبْدُ مِلْکُ الْمَوْلَاءِ وَمَا لِلْعَبْدِ مِلْکٌ فِی الدَّہْرِ
لَقَدْ کُلُّ شَیْءٍ مِلْکُہٗ و بس فَاللّٰہُ خَیْرٌ حَافِظًا وَّہُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِیْنَ

سوال ہشتم شیخ وارثِ مسندِ نبوت صاحبِ ارشاد کسی حالت مین مجبور یا کسی صورت مین فیض رسانیٔ مریدون سے باز رہ سکتا ہے یا نہین۔

الجواب حق حق حق جواب قرآن شریف می فرماید بَلِّغْ مَا اُنْزِلَ اِلَیْكَ مِنْ رَّبِّكَ فَاِنْ لَّمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهٗ فہم من فہم چنانچہ الہامِ مطلق نیز می فرماید اَلشَّیْخُ مُخْتَارٌ قَوِیٌّ قَادِرٌ غَالِبٌ عَلَی الْمُرِیْدِ وَمَثَلُهٗ کَالْمَوْلَاءِ وَالْعَبْدِ فَلَهٗ یَفْعَلُ مَا یَشَاءُ وَیَحْکُمُ مَا یُرِیْدُ پس اے عزیز بشنو شیخ در ہر حالت مختارِ مطلق قادر و غالب است یَفْعَلُ مَا یَشَاءُ وَیَحْکُمُ مَا یُرِیْدُ وَکُلَّ یَوْمٍ هُوَ فِیْ شَاْنٍ او ہر آن شانِ دیگر و ہر شان آن دیگر دارد چون بحرِ زخار دمے و لحظے ساکن نہ گردد چنانچہ بزرگے میفرماید بیت

تجلّی می کند ہر لحظہ بر دل	دلم را طرفہ حالے می نماید

چنانچہ قَلْبُ الْمُؤْمِنِیْنَ بَیْنَ الْاَصْبَعَیْنِ مِنْ اَصَابِعِ الرَّحْمٰنِ یُقَلِّبُ کَیْفَ یَشَاءُ ونیز وَلَهُ الْکِبْرِیَاءُ فِی السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَهُوَ الْعَزِیْزُ الْحَکِیْمُ پس ہر جا کہ کس است حرفے بس است و گرنہ پیش نادان صد دفتر چون خس است ونیز از مرآت شریف بشنو لَا شَكَّ مَنْ جَلَسَ بِاِذْنِ الْمَوْلٰی عَلَی الْبَابِ فَهُوَ مُخْتَارٌ اے عزیز باللّٰہ العظیم وَهُوَ عَلٰی کُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ ولیکن شیخ و پیر ہر یکے بظنِ اوست چنانچہ حدیث قدسی شاہد برین است اَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِیْ بِیْ چنانچہ الہامِ مطلق برین برہان است مَنْ یَظُنَّ خَیْرًا مِّنَ الرَّبِّ فَلَهُ الْخَیْرُ وَمَنْ یَظُنَّ السُّوْءَ فَلَهُ السُّوْءُ چنانچہ اگر کسے شیخ خود را مختار داند شیخِ او برائے او مختار است و اگر کسے شیخ خود را مجبور داند شیخ وے برائے وے مجبور است ہمچنین الہامِ مطلق می فرماید اَمْ شَیْخُکُمْ مَجْبُوْرٌ کَلَّا بَلْ مُخْتَارٌ عَظِیْمٌ

اَلَا لِلْمُخْتَارِ مُخْتَارٌ وَلِلْمَحْبُوْبِ مَحْبُوْبٌ بنگر کہ مُحَمَّدٌ رَسُوْلُ اللّٰہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بنظرِ صدیقِ اکبر رضی اللہ عنہ نبیِ مختار می نمود و در نظرِ ابوجہلِ لعین برعکس آن می نمود ہیہات ہیہات این چہ واقعہ بود کہ نمود اَلسَّعِیْدُ مَنْ سَعِدَ فِیْ بَطْنِ اُمِّہٖ وَالشَّقِیُّ مَنْ شَقِیَ فِیْ بَطْنِ اُمِّہٖ یعنی فَرِیْقٌ فِی الْجَنَّۃِ وَفَرِیْقٌ فِی السَّعِیْرِ واکشود پس این واضح است کہ شیخ مرآتِ جمالِ مطلق است ہر کسے چنانکہ ہست خود را در وے بہ بیند و اظہارِ حالِ خود چنانکہ بیند خود می نماید و از اوہامِ خویش الزام بر حضرتِ شیخ میکند فَالْحَقُّ بَرِیٌّ عَنِ الظَّنِّ چنانچہ نصِ مطلق بشنو اِنْ یَّتَّبِعُوْنَ اِلَّا الظَّنَّ وَاِنَّ الظَّنَّ لَا یُغْنِیْ مِنَ الْحَقِّ شَیْئًا چنانچہ ابلیسِ لعین از ظنِ خود خود را دید خدا را ندید مردود شد و آدم از خود خود را ندید خدا را دید مقبول شد چنانچہ بزرگے می فرماید مثنوی

دانکہ میراثِ بلیس است این نظر	تا تو می بینی عزیزان را بشر
پس ترا میراثِ آن سگ چون رسید	گر نہ فرزندِ بلیسی اے عنید

چنانچہ اِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ اِثْمٌ اے عزیز بیشک درین زمانہ بسیار این چنین مریدان ظاہر شدہ اند کہ خود را مختارِ مطلق و شیخ را مجبورِ محض می پندارند می گویند کہ مربی من حقیقت است و شیخِ ما در ظاہر برائے نام است و بعضے بظنِ خود بیقینِ واثق میدانند و میگویند کہ سیرِ سلوکِ شیخ و سیرِ سلوکِ من بزمانِ واحد گردیدہ است و بعضے از انہا می گویند کہ اکنون از حقیقت تکمیل و ترتیبِ شیخ بوساطتِ من می گردد چراکہ درین زمان صدورِ الہام و ارشاد از حقیقت بواسطۂ من است و قبل ازین ہیچ نبود نَعُوْذُ بِاللّٰہِ مِنْہَا فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰی عَلَی اللّٰہِ کَذِبًا اَوْ کَذَّبَ بِاٰیٰتِہٖ اِنَّہٗ لَا یُفْلِحُ الْمُجْرِمُوْنَ وَقَالَ النَّبِیُّ صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ سِتَّۃٌ لَعَنْتُہُمْ وَلَعَنَہُمُ اللّٰہُ تَعَالٰی وَکُلُّ نَبِیٍّ مُجَابُ الدَّعَوَاتِ۔ اَلزَّائِدُ فِیْ کِتَابِ اللّٰہِ۔ وَالْمُکَذِّبُ بِقَدَرِ اللّٰہِ

وَالْمُتَسَلِّطُ بِالْجَبَرُوْتِ لِيُعِزَّ مَنْ اَذَلَّهُ اللّٰهُ وَيُذِلَّ مَنْ اَعَزَّهُ اللّٰهُ
وَالْمُسْتَحِلُّ لِحَرَامِ اللّٰهِ تَعَالٰی ۔ وَالْمُسْتَحِلُّ مِنْ عِتْرَتِیْ مَا حَرَّمَ اللّٰهُ
وَالتَّارِکُ لِسُنَّتِیْ فَاِنَّ اللّٰهَ تَعَالٰی لَا یَنْظُرُ اِلَیْهِمْ یَوْمَ الْقِیٰمَةِ نَظَرَ
الرَّحْمَةِ وازمرآت شریف بشنو لَوْ رَأَیْتَ نُوْرَ الْجَمِیْلِ بِوَجْهِ الْخَیْرِ اَلَا
اَصْبِرْ عَلٰی اَصْلِیَّتِكَ وَعَبْدِیَّتِكَ وَلَا تَخْرُجْ عَنْ دَائِرَةِ الْعَبْدِیَّةِ
اِنَّهُ هُوَ دَائِرَةُ الْاَمْنِ بِحِفَاظَةِ الْحَافِظِ وَالْحِصَادُ الْخَیْرُ وَ
الْحَصِیْنُ الْمُحْکَمُ لِلْعِبَادِ ۔ چنانچہ الہام مطلق بشنو سَمَاعَةُ کَلَامِ الْحَقِیْقَةِ
وَمُشَاهَدَةُ الْاَنْوَارِ بِکُلِّ حَالَةٍ فِیْ قَبْضَةِ الشَّیْخِ وَمُنْحَصِرٌ بِاِذْنِهٖ
اَلَا بِلَا فَنَاءِ الْمُرِیْدِ لَیْسَ لَهٗ قَرَارٌ لِلَّذِیْ سَمِعَ ارچنانچہ بزرگے میفرماید بیت

نازنینی تو و لے در حدِ خویش		اللہ اللہ پا منہ ز اندازہ بیش

پس اگرچہ جوابات آن بدگمانان مجملاً گفتہ شد اکنون اے عزیز برائے تسکینِ خاطر
مفصلاً نیز بشنو ۔ آنانکہ شیخ را مجبور می دانند جواب ایشان الہام مطلق میفرماید
اَمْ شَیْخُکُمْ مَجْبُوْرٌ کَلَّا بَلْ مُخْتَارٌ عَظِیْمٌ اَلَا لِلْمُخْتَارِ مُخْتَارٌ
وَلِلْمَجْبُوْرِ مَجْبُوْرٌ وآنانکہ می گویند و می دانند کہ مربی من حقیقت است یعنی
بلا وساطتِ شیخ جواب ایشان از الہام مطلق بشنو اَلشَّیْخُ مُرَبِّیْ لِلْمُرِیْدِ
وَلَیْسَ مُرَبِّیْ غَیْرُهٗ چراکہ جملہ مریدان از شیرِ پستانِ ولایتِ حضرت شیخ
پرورش می یابند چنانچہ الہام مطلق می فرماید اَلْمُرِیْدُ کَالطِّفْلِ الرَّضِیْعِ
بِیَدِ الشَّیْخِ قَدْ حَیَاتُهٗ مِنْهُ وبلا حضرتِ شیخ در دو عالم دیگر کسے مربی و
حامیِ مرید نیست کہ دستِ او گیرد و شفقت نماید و بمقصودِ اصلی وے را رساند مگر
شیخ چنانچہ الہام مطلق بشنو لَا مُشْفِقَ فِی الْکَوْنَیْنِ غَیْرُ الشَّیْخِ وآنانکہ
می گویند و می دانند کہ سیرِ سلوکِ من و شیخ بزمانِ واحد گردیدہ است جوابِ ایشان

از مرآت شریف بشنو اَلْیَعْقُوْبُ وَالِدٌ وَالْیُوْسُفُ مَوْلُوْدٌ ـ لَا شَکَّ بِلَا تَوْلِیْدِ الْیَعْقُوْبِ وِلَادَۃُ الْیُوْسُفِ مُحَالٌ وَاِنْ کَانَ تَجَلِّی الْیُوْسُفِ بِلَا یَعْقُوْبَ فَعَلَیْکَ اٰفَاتٌ کَثِیْرَۃٌ وَمِنْ بَعْدِہٖ اَمِیْرٌ ودیگر جواب ایشان از الہام مطلق بشنو مُجَاھَدَۃُ الْمُرِیْدِ مَعَ الشَّیْخِ بِزَمَانِ الْوَاحِدِ مُحَالٌ کَمَا تَوْلِیْدُ الْاَوْلَادِ فِیْ صِغَارَۃِ الْعُمْرِ مُحَالٌ وآنانکہ می گویند ومی دانند کہ اکنون از حقیقت تکمیل وترتیب شیخ بوساطت من می گردد چراکہ صدورِ الہام وارشاد از حقیقت درین زمان بوجہ من است وقبل ازین ہیچ نبود جوابِ ایشان نیز از الہام مطلق بشنو تَعْلِیْمُ الشَّیْخِ بِوَجْہِ الْمُرِیْدِ مُحَالٌ قَدْ وُجُوْدُہٗ ظِلُّہٗ وَعِلْمُہٗ نُوْرُہٗ وَنُطْقُہٗ قُوَّتُہٗ وَحُسْنُہٗ حَالَتُہٗ فَاِنْ تَسْمَعْ کَلَامَ الرَّبِّ فَھُوَ سَمَاعَۃُ الشَّیْخِ پس اے عزیز از گوشِ حق نیوش نیز بشنو وآنانکہ فہمیدہ اند کہ قبل ازین ہیچ نبود باللہ العظیم کہ برائے شیخ قبل ازین وبعد ازین ہیچ نیست واین ہمہ برائے تست چراکہ شیخ الآن کما کان وکما کان الآن است کہ لِلّٰہِ الْاَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ چنانچہ در ولایتِ احمدی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم وساطتِ کسے نہ گنجد کہ لِیْ مَعَ اللّٰہِ وَقْتٌ لَا یَسْتَغْنِیْ فِیْہِ مَلَکٌ مُقَرَّبٌ وَلَا نَبِیٌّ مُرْسَلٌ شعر

خود بود کہ خود پیمبری کرد	در عشق پیام در نہ گنجد

وَاَنَا اَحْمَدُ بِلَا مِیْمٍ وَاَنَا عَرَبٌ بِلَا عَیْنٍ وَمَنْ رَاٰنِیْ فَقَدْ رَاَی الْحَقَّ وَغَیْرُ ذٰلِکَ زیراکہ اینجا ذات برائے ذات است ونہ برائے صفات چنانچہ عَرَفْتُ رَبِّیْ بِرَبِّیْ ہمین اشارت است ونیز الہام وارشاد وغیرہم بوساطتِ دیگرے در ولایتِ محمدی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم برائے اعتبارِ نبوت واصلاحِ امت و مخلوقِ ہیشردہ ہزار عالم کہ دران ظہورِ ذات مع الصفات است می گنجد تا خدائی

وبندگی آشکارہ گردد و از برکت فیضانِ آن عالم منور گردد ونیز انتظام وقیامِ عالم تا ابدالآباد درونق پذیر ماند چنانچہ الہامِ مطلق بشنو اَلْاِلْهَامُ وَالْاِلْقَاءُ وَرُؤْيَاءُ الْمُرِيدِينَ اِنَّمَا لِلشَّيْخِ كَمَشْوَرَةِ اَصْحَابِ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ وتعمیلِ آنہا بر اُمّت واجب و فرض است و نہ بر نبی وشیخ چنانچہ نصِ مطلق بشنو لَيْسَ لَكَ مِنَ الْاَمْرِ شَيْءٌ پس تعمیلِ الہام وارشاد وغیرہم برائے مریدان است نہ برائے شیخ چنانچہ الہامِ مطلق بشنو اَلتَّعْمِيلُ وَاجِبٌ عَلَى الْمُقَلِّدِ وَالْمُرِيدِ وَالْمُقْتَدِيْ وَالْعَبْدِ وَالنَّائِبِ وَالْمَغْلُوبِ وَالْغُلَامِ وَالْمَحْكُومِ لَا عَلَى الرَّبِّ وَالْمَوْلٰى وَالنَّبِيِّ وَالشَّيْخِ وَالْاُمِّ وَالْحَاكِمِ وَالْمُنِيبِ وَالْغَالِبِ وَالْاٰبِ وائے برحالِ ایشان کہ در مرآتِ جمالِ شیخ خود را چنان وچنین می بینند و از اوہامِ خویش الزام بر حضرتِ شیخ می نمایند باللّٰہ العظیم کہ ایشان از حقیقتِ شیخ ہیچ خبر ندارند افسوس کار برعکس گردیدہ گویا آن بدگمانان خود را شیخ وشیخ را چون مرید می پندارند چراکہ خود را مختارِ مطلق وشیخ را مجبورِ محض می شمارند یعنی خود را محبوب وشیخ را محب خود می شمارند وحالانکہ این ہردو صفاتِ شیخ اند وشیخ ازین ہردو صفاتِ خویش مریدان را پرورش می نماید بعضے را از محبوبیت وبعضے را از محبیت وبعضے را از ہردو پرورش می فرماید وہرگز بلاعطائے شیخ کسے را محبوبیت ومحبیت نمی رسد واگر کسے بلاعطائے شیخ دعوی کند باطل است چنانچہ الہامِ مطلق بشنو هُوَ صَلَاحٌ خَيْرٌ مَا كَانَ اِلَى الشَّيْخِ وَاِنْ كَانَ مِنَ الْمُرِيدِ مَا بِهٖ فَلَاحٌ چنانچہ از مثنوی معنوی شریف بشنو مثنوی

باز گویم من ادب را ہوش دار	خورد نبود این چنین ظن بر کبار
اینچنین بہتان منہ بر اہلِ حق	کین خیالِ تست برگردان ورق
این نباشد ور بود لے مرغ خاک	بحر قلزم را ز مردارے چہ باک

حوض با دریا اگر پهلو زند　　　خویش را از بیخِ هستی برکند
هست دون القلّتینِ حوضِ خورد　　　کش تواند قطرهٔ از کار برُد
آتش ابراهیم را نبود زیان　　　هر که نمرودیست گومی ترس ازان
این دلیلِ راه رهرو را بود　　　کو بهردم دربیابان گُم شود
واصلان را نیست جز چشم و چراغ　　　از دلیل وراه شان باشد فراغ
گر دلیلی گفت آن مردِ وصال　　　گفت بهرِ فهمِ اصحابِ جدال
بهرِ طفلِ نو پدر تی تی کند　　　گرچه عقلش هندسه گیتی کند
کم نگردد فضلِ استاد از علو　　　چون الف چیزے ندارد گوید او
پس همه خلقان چو طفلانِ ویند　　　لازم است آن پیر را در وقتِ پند
از پئِ تعلیمِ آن بسته دهن　　　از زبانِ خود برون باید شدن
در زبانِ او بباید آمدن　　　تا بیاموزد ز تو او علم و فن
هان وهان ترکِ حسد کن با جهان　　　ورنه ابلیسے شوی اندر جهان
کو اگر زهرے خورد شهدے شود　　　تو اگر شهدے خوری زهرے شود
کو بدل گشت و بدل شد کار او　　　لُطف گشت و نور شد هر نار او
چون پیمبر نیستی پس رو براه　　　تا رسی از چاه روزے تو بجاه
چون رعیت باش چون سلطان نهٔ　　　تنگ مرو چون مردِ کشتیبان نهٔ
چون نهٔ کامل دُکان تنها مگیر　　　دست خوش میباش تا گردی خمیر
چونکه آزادیت نامد بنده باش　　　هین مپوش اطلس برو در ژنده باش
چونکه تو گلخوار گشتی هر که او　　　وا کشد از گل ترا باشد عدو
چونکه کرد ابلیس خو با سروری　　　دید آدم را به تحقیر از خری
سروری چون شد دماغت را ندیم　　　هر که بشکست شود خصمِ قدیم

چون خلاف خوے تو گوید کسے — کینها خیزد ترا با او بسے
سروری زهراست جز آن روح را — کو بود تریاق لانی ز ابتدا
پس تو اے ناشستہ رو در چیستی — در نزاع و در حسد با کیستی
با دم شیرے تو بازی می کنی — با ملائک ترکتازی می کنی
بد چہ می گوئی تو خیرِ محض را — هین ترفعی کم شمر آن خفض را
بد چہ باشد مس محتاج اے مهان — شیخ کہ بود کیمیاے بیکران
مس اگر از کیمیا قابل نبد — کیمیا از مس هرگز مس نشد
بد چہ باشد سرکشِ آتش عمل — شیخ کہ بود عین دریاے ازل
بد چہ باشد ظالم و ظلمت فزاے — شیخ کہ بود عکس ز انوارِ خداے
بد چہ باشد آتشِ پر دود و سوز — شیخ آب کوثراست اندر تموز
در رخِ مہ عیب بینی می کنی — در بهشتے خار چینی می کنی
گر بهشت اندر روی تو خار جو — هیچ خارے آنجا نباشد غیرِ تو
می بپوشی آفتابے در گلے — رخنہ می جوئی ز بدرِ کاملے
آفتابے کو بتابد در جهان — بهر خفاشے کجا گردد نهان
عیبها از ردِّ پیران عیب شد — غیبها از رشکِ پیران غیب شد

هان اگر احیاناً شیخ کہ مختارِ مطلق است براے آموختن طریقِ نیستی و فنا و دیگر براے امتحانِ مریدان صورتِ معذوری و مجبوری اختیار فرماید هم بجاست چراکه اَلْحَرْبُ خَدْعَةٌ وَمَكَرُوْا وَمَكَرَ اللّٰهُ وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمَاكِرِيْنَ را محک نماید براے آنکه تا زرِ خالص پدید آید پس آن هر چہ کند بجاست حکم او حکمِ خداست يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ وَيَحْكُمُ مَا يُرِيْدُ هرگز مجبور و معذور نیست و نیز اکثر بزرگانِ دین برین رفته اند چنانکه اَلْمُخْلَصُوْنَ عَلٰى خَطَرٍ عَظِيْمٍ ○ و نیز عادت الله و سنت الله برین

چنانچہ از قرآن شریف بشنو وَاِذِ ابْتَلٰی اِبْرَاهِیْمَ رَبُّهٗ بِکَلِمَاتٍ فَاَتَمَّهُنَّ
قَالَ اِنِّیْ جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ اِمَامًا وامتحان برائے آنست کہ حوصلہ واستعداد
ہر یکے چنانکہ ہست وآنرا شیخ میداند واظہار آن برایشان می نماید کہ تا ہر کسے را
حوصلہ واستعداد خویش بخوبی ظاہر گردد چون روز قیامت کسے را ہیچ حجت یا
چون وچرا باقی نماند ومختاری شیخ ومجبوری خویش برآنہا چون آفتاب نیمروز
روشن گردد اَلْعَظَمَةُ لِلّٰهِ اَللّٰهُمَّ اَعُوْذُبِكَ مِنْكَ وامتحان برائے نیابت و
خلافت سنت اللہ است وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْدِیْلًا چراکہ خلافت و
نیابت شیخ جائے نشینی نبوت واقامت قوم وامت است وہر کس قابل آن و
ولایق آن نباشد وجود قابلیت بلا ظہور قبولیت حقیقی نبود وظہور قبولیت حقیقی کہ
آنرا داد حق نیز گویند بلا وجود قابلیت درین عالم مجاز محال است پس داد حق را
درین عالم قابلیت شرط است۔ وشرط قابلیت نیستی است وحصول وے منحصر است
بفضل اللہ تعالےٰ چنانچہ از قرآن شریف بشنو وَابْتَغُوْا مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ یعنی
بجوئید آنرا از فضل خدا ودرین جہان آن فضل مجسم وجود حضرت شیخ است کہ وَاذْکُرُوا
اللّٰهَ کَثِیْرًا لَّعَلَّکُمْ تُفْلِحُوْنَ یعنی مَنْ اَحَبَّ شَیْئًا فَاَکْثَرَ ذِکْرَهٗ تا شاید کہ
استیلائے ذکر بر ذاکر غالب آید وفنائے فی الشیخ روئے نماید وَذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ
یُؤْتِیْهِ مَنْ یَّشَآءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِیْمِ اے عزیز باللہ العظیم کہ
درین زمانہ مخصوص آن فضل اللہ مجسم حافظ دین محمد بلطافت علی احمد کہ قادر
بنعمائہ وصابر ببلوائہ وحافظ بولائہ کہ شیخ العالم والعالمین مرشد
عاشقان شطار وطالبان عیار امام الاوسط مہر الزمان محبوب الاعظم خلیفۃ اللہ
حضرت شیخی مولائی است رضی اللہ تعالیٰ عنہ چارۂ آن امروز بدست اوست شعر

اے قوم بحج رفتہ کجائید کجائید	محبوب بایں جاست بیائید بیائید

ابیات

چارۂ آن دل عطائے مبدئیست	داد حق را قابلیت شرط نیست
بلکہ شرطِ قابلیت دادِ اوست	داد لُب و قابلیت ہست پوست

بعضے جاہلان معنی مصرعِ مذکور بر عکس تعبیر می نمایند و گاہے ندیدہ اند و نشنیدہ اند
کہ حضرت مصنّف رحمۃ اللہ علیہ چہ خوش می فرمایند **بیت**

من چو لب گویم لبِ دریا بود	من چو لا گویم مراد الّا بود

ازین جہت در معنی مصرعِ مذکور قدرے اشارت لازم اُفتاد آرے داد بمعنی قبولیت
حقیقی و ازلی است و حق بمعنی شیخ و پیر کہ در ازل بود اکنون درینجا ظہور نمود یعنی
درین عالمِ مجاز مظہرِ تام خیر الانام صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم آمدہ لاجرم بر مسند وراثتِ وے
صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم جلوہ فرمود چنانچہ بزرگے می فرماید **فرد**

مصطفٰے را حق بدان و حق ببین	مصطفٰے حق بود ربّ العالمین

و مرادِ آن جاہلان از معنی مصرعِ مذکور نفی قابلیت است کہ درین عالم آن دادِ حق را
بلا وجودِ قابلیت میخواہند کہ تا اتباعِ شیخ لازم نیاید و این خیالِ محال است چراکہ
ہیچ شرط را بلا مشروط جزا حاصل نخواہد شد چنانچہ الہامِ مطلق بشنو لَا یَحْصُلُ لِلشَّرْطِ
جَزَاءٌ عِنْدَ مَشْرُوطٍ یعنی خود دادِ حق درین عالم قابلیت را شرط گردید چراکہ دادِ حق
اگر در ازل نبودے ہرگز درین عالم وجودِ قابلیت ظاہر نہ گردیدے و بلا وجودِ قابلیت
ظہورِ قبولیتِ ازلی کہ آن دادِ حق است محال است چنانکہ مراد از درخت ثمر است
چون خاتم النبیّین صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم و لیکن در مجاز شجر مقدّم بر ثمر است یعنی
وجودِ ہمہ انبیا علیہم الصّلوٰۃ والسلام مقدم چون شجر است تا ثمرۂ خاتم النّبیّین کہ
مقصودِ حقیقی بود پدید آید کہ در حقیقت او بر ہمہ مقدم بود چنانچہ اَوَّلُ مَا خَلَقَ
اللّٰہُ نُوْرِیْ وَاَنَا مِنْ نُوْرِ اللّٰہِ وَالْخَلْقُ کُلُّھُمْ مِنْ نُوْرِیْ وَکُنْتُ

نَبِیًّا وَّ آدَمُ بَیْنَ الْمَآءِ وَالطِّیْنِ شاہد برین است و نیز ظہورِ نبوّتِ حضرت
خاتم النبیین صلی اللہ علیہ وآلہ وسلّم بعد از چہل سال نیز اظہر است پس ہمچنین مدّتے
درین عالمِ مجاز تکمیلِ قابلیّتِ مرید چون شجر است تا ثمرِ مقدمِ ازلی و حقیقی کہ آن مفہومِ وہبیِ
دادِ حق است پدید آید کہ آن ہر دو چون جسم و جان لازم و ملزوم متقدّم و موخّر اند
یعنی ظہورِ قبولیتِ ازلی کہ آن دادِ حق است بلا وجودِ قابلیت درین عالم محال است
وجود و ظہورِ ہر دو بلا فنائے فی الشیخ محال محال است پس فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ
اِنْ کُنْتُمْ صَادِقِیْنَ چنانچہ از مرآت شریف اوصافِ صادقین بشنو مَنْ خَافَ
مِنْ خَشْیَةِ الْمَحْبُوْبِ الْاَعْظَمِ وَیُفَوِّضُ نَفْسَهٗ بِیَدِهٖ وَاعْتَصَمَ
بِالْاِخْلَاصِ عَلَیْهِ وَفَهِمَ قَوْلَهٗ حَقَّ الْیَقِیْنِ کَلَّا بَلْ عَیْنَ الْیَقِیْنِ
اِنَّهٗ مِنَ الصَّادِقِیْنَ پس چون شیخ صورتِ مجبوری و معذوری را اختیار
فرمود ہمہ را پُر حذر باید بود و سر بسجود باید نہاد و زبان بتضرع باید کشود چنانچہ
در مثنوی شریف می فرماید **مثنوی**

یا غیاث المستغیثین اہدنا	لا افتخار بالعلوم والغنا
ابتلایم می کنی آہ الغیاث	اے ذکور از ابتلایت چون اناث
تا یکے این ابتلا یارب مکن	مذہبے ام بخش و دہ مذہب مکن
نک سوارے می رود شاہِ عظیم	در کفِ طفلان چنین دُرِّ یتیم
دُرچہ دریاے نہان در قطرۂ	آفتابے مختفی اندر ذرّۂ
آفتابے خویش را ذرّہ نمود	اندک اندک روے خود را بر کشود
جملۂ ذرّات در وے محو شد	عالم از وے مست گشت و صحو شد
ہست اندر نقشِ این روباہ شیر	سوے این روباہ نباید شد دلیر
ہر کہ او در پیشِ این شیر نہان	بے ادب چون گرگ بکشاید دہان

زخم یابد ہمچو گرگ از دستِ شیر
پیشِ شیر ابلہ بود کو شد دلیر

لیک ہم رمزے بگویم با شما
بو کہ دریا بید و گردید آشنا

ہمچو آن روباہ کم اشکم کنید
پیشِ او روباہ بازی کم کنید

جملہ ما و من بہ پیشِ او نہید
مُلک مِلکِ اوست مِلک اورا دہید

چون فقیر آئید اندر راہ راست
شیر و صیدِ شیر خود آنِ شماست

زانکہ او پاک است و سبحان وصفِ او
بے نیاز است او ز مغز و نغز پوست

ہر شکار و ہر کراماتے کہ ہست
از برائے بندگانِ آن شہ ہست

آنکہ دولت آفرید و دو سراء
ملک و دولتہا چہ کار آید ورا

پیشِ سبحان بس نگہدارید دل
تا نہ گردید از گمانِ بد خجل

کو ببیند سرِّ فکر و جستجوے
ہمچو اندر شیرِ خالص تارِ موے

زانکہ او بے نقش و سادہ سینہ شد
نقشہائے غیب را آئینہ شد

مومنے او مومنی تو بے گمان
درمیانِ ہر دو ہست فرقِ بیکران

پس تَاَمَّلْ وَانْصِفْ هٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيْمٌ فَاللّٰهُ خَيْرٌ حَافِظًا وَّهُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِيْنَ۔

سوال نہم قدرتِ عطائے مُعطی و مختارِ مطلق بعد عطاء باقی رہتی ہے یا نہین۔

الجواب حق حق حق جواب الہامِ مطلق می فرماید مَثَلُ الشَّيْخِ كَمَثَلِ الْبَحْرِ وَمَثَلُ الْمُرِيْدِ كَمَثَلِ الْمُسْتَسْقِيْ فَمَنْ يَّسْتَسْقِيْ فَسَقٰى چنانچہ بزرگے می فرماید **بیت**

نہ حسنش آخرے دارد نہ سعدی را سخن پایان	بمیرد تشنہ مستسقی و دریا ہمچنان باقی

ونیز بزرگے می فرماید **مثنوی**

نیست بحرے کو کران دارد کہ تا	تیرہ گردد او ز مُرد ارِ شما
بحر را حداست و اندازہ بدان	شیخ و نورِ شیخ را نبود کران

اے عزیز باید فہمید کہ معطی و مختارِ مطلق بیچارہ مرید را جز حضرتِ شیخ دیگر نبود چرا کہ وارثِ وراثتِ محمدی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم شیخ است کہ اِنَّ الَّذِیْنَ یُبَایِعُوْنَکَ اِنَّمَا یُبَایِعُوْنَ اللّٰہَ یَدُ اللّٰہِ فَوْقَ اَیْدِیْھِمْ شانِ اوست چنانچہ الہامِ مطلق دربیانِ اوست اَلشَّیْخُ فِی الْحَقِیْقَۃِ بِصُوْرَتِ اللّٰہِ کَذَّبَلْ ھُوَ اللّٰہُ اَحَدٌ لَا غَیْرَہٗ واز قدرت ونعمتِ محمدی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بر ہمہ عالم و عالمین اعلانِ اوست یعنی وَاِنْ مِّنْ شَیْءٍ اِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُہٗ وَمَا نُنَزِّلُہٗ اِلَّا بِقَدَرٍ مَّعْلُوْمٍ ونیز وَمَا اَرْسَلْنٰکَ اِلَّا رَحْمَۃً لِّلْعَالَمِیْنَ اشتہار از رحمتِ بے پایانِ اوست کہ آن بے شک ابو الرحمت است کہ اِنَّ رَبِّیْ عَلٰی کُلِّ شَیْءٍ حَفِیْظٌ اخبار از آنِ اوست حافظِ قرآنِ اوست وصابر دو جہان اوست وقادر کون ومکان اوست معطی ومختارِ مطلق جز حافظ برحق نہ نیکو است کہ از لطافت علی احمد صابر وقادر رازق المرزوقین اوست کہ اَللّٰہُ لَطِیْفٌ بِعِبَادِہٖ یَرْزُقُ مَنْ یَّشَاءُ وَھُوَ الْقَوِیُّ الْعَزِیْزُ چنانچہ از ربوبیت لطیف بر انس و جان در الہامِ مطلق فرمانِ اوست کہ اَلشَّیْخُ قَادِرٌ وَّصَابِرٌ وَحَافِظٌ وَنَاصِرٌ وَرَحِیْمٌ وَکَرِیْمٌ وَمُعْطِیٌّ وَرَازِقُ الْمَرْزُوْقِیْنَ وگرنہ کرا مجال وقدرت بود کہ گرد خلوتِ عشاق گردد چنانچہ از مرآت شریف بشنو لَا یَقْتَدِرُوْنَ الْمَلٰئِکَۃُ عَلٰی خَلْوَۃِ الْعُشَّاقِ واللہ اعلم باللہ بیت

او جہانِ کامل است و مفرد است	نسخۂ کل وجود او را بدست

چنانچہ از قرآن شریف بشنو تَبَارَکَ الَّذِیْ بِیَدِہِ الْمُلْکُ وَھُوَ عَلٰی کُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ یَفْعَلُ مَا یَشَاءُ وَیَحْکُمُ مَا یُرِیْدُ از الہامِ مطلق نیز بشنو

اَلشَّیخُ مُختَارٌ بِالاِرَادَۃِ وَبِلَا غَفلَۃِ المُرِیدِ چنانچہ بزرگے میفرماید بیت

آنکہ جان بخشد اگر بکشد رواست	نائب است و دست او دست خداست

بِاللّٰہِ العَظِیمِ لَم یَتَغَیَّر ذَاتُہٗ وَلَا صِفَاتُہٗ وَلَا اَفعَالُہٗ بِحُدُوثِ الاَکوَانِ فَسُبحَانَ اللّٰہِ رَبِّ العَرشِ عَمَّا یَصِفُونَ بیت

کیست کافر غافل از ایمانِ شیخ	کیست مردہ بیخبر از جانِ شیخ

اے برادر ہر چہ ہست شیخ ہست وجز حضرت شیخ دیگر ہمہ ہیچ کہ حضرت شیخ معطی و مختارِ مطلق است پس قدرتِ عطاے او قبلِ عطاء و بعدِ عطاء نیز مطلق است ومقید نیست چنانکہ شیخ اَلآنَ کَمَا کَانَ وَکَمَا کَانَ اَلآنَ است بے شک قدرتِ عطاے او نیز ہمچنان است ہیچ تبدل و تغیر نپذیرد کہ صفت اوست چنانچہ از قرآن شریف بشنو لِلّٰہِ الاَمرُ مِن قَبلُ وَمِن بَعدُ آنچنانکہ بادشاہِ این عالم اگر کسے را سلطنتِ خویش عطاے فرماید و من بعد عطاے سلطنت قدرتِ عطاے سلطنتِ دیگر وے باقی نماند کہ در ملکِ وے جز یکے دیگر نبود بیچارہ عاجز گردید چراکہ قدرتِ عطاے وے مقید بود نہ مطلق ولیکن آن سلطانِ دارین کہ سلطنتِ وے لایزال و ملکِ وے بیحد و شمار است پس چرا در وے قدرتِ عطا بعد عطاے باقی نماند چنانچہ بزرگے می فرماید بیت

ہر آن ملکے کہ واپس می گذارم	دو صد ملکِ دگر در پیش دارم

کہ تصرفِ وے تَخَلَّقُوا بِاَخلَاقِ اللّٰہِ و او خود ذُو الفَضلِ العَظِیمِ کہ اِنَّ الفَضلَ بِیَدِ اللّٰہِ یُؤتِیہِ مَن یَّشَاءُ وَاللّٰہُ ذُو الفَضلِ العَظِیم بندگان را ہر چہ خواہد بہ بخشد ہرگز عطاے او غایت ندارد و نہایت نیارد چنانچہ از قرآن شریف بشنو وَاللّٰہُ یُعطِی مُلکَہٗ مَن یَّشَاءُ وَاللّٰہُ وَاسِعٌ عَلِیمٌ بلاشک وَھُوَ الوُجُودُ الخَیرُ المَحضُ لَا مَوجُودَ فِی الوُجُودِ اِلَّا ھُوَ

يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ وَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ وَاللّٰهُ غَالِبٌ عَلٰى اَمْرِهٖ وَ لٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ فَاللّٰهُ خَيْرٌ حَافِظًا وَّهُوَ اَرْحَمُ الرّٰحِمِيْنَ

سوال وہم اگر ارشادِ حقیقت اور ارشادِ پیرِ مجازین نوافق نہو تو واجب التعمیل کونسا ارشاد ہے۔

الجواب حق حق جواب الہام مطلق می فرماید الشَّیْخُ شَمْسٌ فِیْ سَمَاءِ النُّبُوَّۃِ وَالْوِلَایَۃِ مِمَّا یَاْمُرُکُمْ فَهُوَ الْحَقُّ وَلَا تُلْقُوْا فِیْ مِرْیَۃٍ چنانچہ بزرگے می فرماید **بیت**

آنکہ از حق یابد او وحی و خطاب		ہرچہ فرماید بود عینِ صواب	

پس اے عزیز بشنو چون شیخ مسند نشین و جانشینِ نبوی است صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم پس بلاشک ہر گفتار و ہر رفتار و ہر کردارِ شیخ بلا الہام و ارشادِ حق نیست چنانچہ از قرآن شریف بشنو مَا یَنْطِقُ عَنِ الْهَوٰی اِنْ هُوَ اِلَّا وَحْیٌ یُّوْحٰی واگرچہ وہم و فہم کسے آنرا در نیابد اما ہیچ حرکتِ شیخ خالی از الہام و ارشاد نیست چراکہ مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغٰی چنانچہ در مرآت شریف بنگر لَا یَصِلُ سِرٌّ مِنْ شَاْنِ الْهِدَایَۃِ غَیْرُ الْاِرْشَادِ اَمْ اَنْتُمْ لَا تَفْهَمُوْنَ وَلَا شَکَّ فِیْهِ کلامِ حقیقت را جز حضرتِ شیخ دیگر کسے ہرگز نفہمد چراکہ شیخ مجمع البحرین است یعنی صاحبِ مجاز و الحقیقت مابینِ مریدان است ازین جہت الہام مطلق مریدانِ شیخ را بتعجب می فرماید اَلَمْ تَعْلَمُوْا عَظَمَۃَ الْمَجَازِ فَوْقَ مِنَ الْحَقِیْقَۃِ لَا تَظُنُّوْا ظَنَّ السَّوْءِ قَدْ لَا یُشْرِفُ ذَرَّۃً بِلَا وَجْهٍ مختصر اینکہ هُوَ الْاَوَّلُ وَالْاٰخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِکُلِّ شَیْءٍ عَلِیْمٌ آنچہ کہ بطون است آن حقیقتِ پیرِ مجاز است و ہر آنچہ کہ ظہور است آن مجازِ پیرِ مجاز است الحق جز وجودے نہ کسے را بود و وجود است لَا فِی الظَّاهِرِ وَلَا فِی الْبَاطِنِ

وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ کہ علم الاولین والآخرین مراوراست پس آن شیخ وقت وجودِ واحد محمد الزمان بزبانِ خویش امام الاوسط حافظ دین محمد بلطافت علی احمد لَوْ لَائِهٖ اَحَدٌ وَبِلَوَائِهٖ اَحَدٌ وَبِنِعْمَائِهٖ اَحَدٌ اَحَدٌ اَحَدٌ چنانچہ الہامِ مطلق می فرماید اَلشَّیْخُ اَحَدٌ بِالظَّاهِرِ وَالْبَاطِنِ وَحْدَهٗ لَا شَرِیْكَ لَهٗ لَوْ كَانَ بِهٖ نُقْطَةُ الْبَشَرِیَّةِ اے عزیز باللہ العظیم وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارِ چنانچہ بشنو کہ الہامِ مطلق نیز ہمین می فرماید اَلْمَحْبُوْبُ الْاَعْظَمُ بِذَاتِهٖ وَاحِدٌ وَبِصِفَاتِهٖ وَاحِدٌ وَبِاَفْعَالِهٖ وَاحِدٌ وَبِتَصَرُّفَاتِهٖ وَاحِدٌ وَبِثُبُوْتِهٖ وَاحِدٌ فَلَا شَرِیْكَ لَهٗ وَمَنْ یُشْرِكُ فَرَدْنَاهُ وِعَاءَهٗ اِنَّ الْمُشْرِكِیْنَ نَجَسٌ چنانچہ بزرگے سیفرماید بیت

نے آسمان بُد نے زمین نے عرشِ رب العالمین		حق بود نورِ شمس دین باللہ چنینش دیدہ ام

دیگرے می فرماید فرد

	مارا کہ نقش روئے تو بنشستہ درضمیر		من بعد ہیچ نقش نیفتاد دلپذیر	

پس اینجا یکے از الہامِ مطلق بشنو دوہرہ

گر بنا اور سب کچھ جانے بھولا بنکر سب کی مانے
آپ بنا اور آپ کو مانے جس پر گذرے وہ ہی جانے
مکھ پر پردہ ڈال کر سب کا لینی بھید
ہم جان گئے پہچان گئے اس گھونگھٹ کا نر بھید

اے عزیز باللہ العظیم کہ در مجاز و حقیقت ارشاد کنندہ یکے است یکیست کہ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ ہمان شیخ است وبس چنانچہ الہامِ مطلق بشنو لَا تَظُنُّوْا فِیْ اِرْشَادِ الْحَقِیْقَةِ وَالْمَجَازِ تَعَدُّدًا لَقَدْ لَا مَوْجُوْدَ وَلَا وُجُوْدَ فِی الدَّارَیْنِ غَیْرُ الْوُجُوْدِ

الْوَاحِدِ فَكُلُّ اَفْعَالٍ وَاحِدٍ وَاحِدٌ اے عزیز امرِ شیخ از جملہ امور
درحقِ تو بہتر است چنانچہ الہامِ مطلق می فرماید اَمْرُ الشَّیْخِ خَیْرٌ مِنَ الْاُمُوْرِ
یعنی ہمہ امور مجازی و حقیقی براے تو در امرِ شیخ است کہ دستِ خود در دستِ وے
دادی پس تعمیلِ ارشادِ شیخِ مجاز بر تو واجب و فرض است ع

کہ خفتہ بودم بعین عشرت عدم سے کھینچا جگا کے ہم کو

پس واجب التعمیل ارشاد ارشادِ شیخِ مجاز است و بس چنانچہ الہامِ مطلق بشنو
اَقْوَالُ الشَّیْخِ لِلْمُرِیْدِ کَلَامُ الْحَقِّ وَ اَقْوَالُهٗ وَ اَفْعَالُهٗ عَلَیْهِمْ
وَاجِبُ التَّعْمِیْلِ وَ اَحْوَالُهٗ مُخْتَصَّةٌ بِفَضْلِهٖ یُؤْتِیْهِ مَنْ یَّشَاءُ
اگر از شیخِ مجاز قدرے اشارت بہر طرفے کہ مرید را مفہوم گردد باید کہ آن مرید بر اشارۂ
پیرِ مجاز تعمیلِ ارشاد نماید چنانچہ الہامِ مطلق می فرماید تَفَهَّمُوْا اِشَارَةَ الْمَوْلٰی
وَ اعْمَلُوْا عَلَیْهِ لَوْ تَکُوْنُ بِهَا تَکْلِیْفٌ شَدِیْدٌ زہے بختِ آن مریدکہ
ہر دم جویاے رضاے شیخ می باشد و در زیرِ قدمِ شیخ جان و جہان را نثار آرد
و خاک گرداند پس بلاشک باز بفرق عالم نشیند چنانچہ الہامِ مطلق می فرماید طَلَبُ
رِضَاءِ الْمَوْلٰی بِلَا وَجْهٍ مُزَیِّنُ مِحْرَابِ الْعِبَادَةِ وَ مُسَجِّلُ فَرْمَانِ
الْعَبْدِیَّةِ چنانچہ بزرگے می فرماید بیت

من نخواہم در جہان جز مہرِ پیر	پیر جویم پیر جویم پیسہ پیر

و مریدیکہ تعمیلِ ارشادِ شیخ نماید و بر الہام و ارشادِ خویش می نازد چون حقیقتِ شیخ
بروے تجلی فرماید او را از و رباید کہ لَیْسَ فِی الدَّارِ اِلَّا هُوَ آخر کار شرمندہ
و نادم گردد و گرنہ بنگر کہ در حقِ او الہامِ مطلق چنین می فرماید مَنْ یَّتَدَلَّ وَ لَمْ
یَقْبَلْ کَلَامَ الْمَحْبُوْبِ الْاَعْظَمِ فَهُوَ فِی الْخَسَارَةِ وَ حَسْرَةٌ عَلَیْهِ
بر مرید و طالب واجب و لازم است کہ ہر دم تعمیلِ ارشادِ شیخ از دل و جان نماید

و ذرّہ برخلافِ شیخ عمل نہ نماید کہ ہمچنین الہام مطلق می فرماید لَا تَعْزِمُوا خِلَافَ
الْمَحْبُوبِ الْاَعْظَمِ وَعَزْمُكُمْ مَا كَانَ بِهٖ اِذْنُهُ الْحَقُّ بر ہر کسے واجب
وفرض است کہ در فرمانِ شیخ ہیچ تاویلِ علمی وعقلی ننماید وبروے عاشقانہ
تعمیل کار فرماید چنانچہ الہام مطلق می فرماید لَا تُدْخِلُوا عُقُولَكُمْ فِي اَحْكَامِ
الشَّيْخِ لَابُدَّ عَلَيْكُمْ مَا يَاْمُرُ اِلَيْكُمْ فَتَعْمَلُوا تَعْمَلُوا تَعْمَلُوا پس تامّل
وَاَنْصِفْ هٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيْمٌ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ فَاللّٰهُ خَيْرٌ
حَافِظًا وَّهُوَ اَرْحَمُ الرّٰحِمِيْنَ ۝ وَصَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى خَيْرِ خَلْقِهٖ
سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّاٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعِيْنَ بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرّٰحِمِيْنَ

غرّۂ صابری

عرضداشت بندۂ حافظی بخدمتِ جملۂ حافظین

حق حق حق

بخدمتِ جملہ برادرانِ دینی بندۂ مسکین فقیر عاجز محمد عظمت علی صدیقی دیوبندی حافظی الاویسی
عفی اللہ عنہ عرض می نماید

کہ حَافِظُوْا عَلَى الصَّلَوٰتِ وَالصَّلٰوةِ الْوُسْطٰى یعنی اے برادرانِ من
از جان و دل بحفاظتِ صلوٰۃ دائم بکوشید مخصوص بحفاظتِ صلوٰۃ وسطی دائم کوشش
وسعی بسیار از جد وجہد نمائید وقدر او بدانید کہ خَيْرُ الْاُمُوْرِ اَوْسَطُهَا
شاید کہ فَلْيَاْتِكُمْ بِرِزْقٍ مِّنْهُ وَلْيَتَلَطَّفْ وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ اَحَدًا
اے عزیزانِ من چون حفاظتِ صلوٰۃِ وسطی دائم از دل وجان بکنید وہرگز نہ لغزید
بعدہٗ در حفاظتِ آن تا ابد الآباد امین ومحفوظ بمانید و در حمایتِ آن صلوٰۃ کہ وَ
الَّذِيْنَ هُمْ عَلٰى صَلَوٰتِهِمْ دَآئِمُوْنَ پیوستہ اَلصَّلٰوةُ مِعْرَاجُ الْمُؤْمِنِيْنَ

بخود بخوانید که اَلصَّلٰوۃُ اِتِّصَالٌ مَعَ الْحَقِّ ہمین است وَالْوُضُوْءُ اِنْفِصَالٌ عَنْ غَیْرِ الْحَقِّ ہمین است اے عزیزان من روحِ نماز نیست مگر مشاہدہ و دریں عالم بصورتِ بزرگانِ دین و پیشوایانِ اہلِ یقین مشاہدۂ حق است چنانچہ بزرگے میفرماید

مثنوی

ہر کہ خواہد ہم نشینی با خدا	او نشیند در حضورِ اولیا
اولیا مرآتِ نورِ مطلق اند	اولیا آئینۂ ذاتِ حق اند

و مخصوص بصورتِ شیخ خود برائے مریدان مشاہدۂ حق است کہ جملہ مشاہدات در وست چنانچہ حدیث قدسی بشنوید مَنْ رَّاٰنِیْ فَقَدْ رَاَ الْحَقَّ و نیز بزرگے میفرماید

بشنو از اخبارِ آن صدر الصدور	لا صلوٰۃ تم الا بالحضور

و حصول آن حضور بلا حضورِ شیخ العالم والعالمین امام الاوسط شیخ الثقلین مہدالزمان حافظِ کون و مکان حضرت محبوب الاعظم محب الحق خواجہ محمد محمود ابوالرحمت شیخی و مولائی بندگی حضرت حافظ شیخ محمد لطافت علی دیوبندی قادری الصابری الاویسی رضی اللہ تعالیٰ عنہ محال است چراکہ جملہ فیضانِ احمدی و محمدی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم موقوف باذنِ شریف و رضائے شریف اوست کہ بلا اذن و رضائے پاک او ہرگز کسے را در دنیا یا در آخرت چیزے نصیب نخواہد شد چنانچہ الہامِ مطلق بشنو

تَحْصُلُکُمْ نِعْمَۃُ اللّٰہِ بِاِذْنِ الْمَحْبُوْبِ الْاَعْظَمِ وَبِلَا رِضَائِہٖ وَاِذْنِہٖ لَا یَحْصُلُ فِی الدُّنْیَا وَالْاٰخِرَۃِ شَیْئٌ مِثْقَالُ ذَرَّۃٍ اَمْ لَیْسَ تَعْلَمُوْنَ

کہ او چون علی المرتضیٰ کرم اللہ وجہہ شیخ ما بندگان بابُ العلم است یُؤْتِیْہِ مَنْ یَّشَاءُ بِفَضْلِہٖ چنانچہ الہامِ مطلق بشنوید اَلشَّیْخُ بَابُ الْعِلْمِ فَیُوْخَذُ الْمُرِیْدُ مِنْ عِلْمِہٖ نَصِیْبًا وَعِلْمُہٗ بِلَا دَرْسِ الْکِتَابِ وَالْمَدْرَسَۃِ یُؤْتِیْہِ مَنْ یَّشَاءُ بِفَضْلِہٖ چون حضرت شیخی و مولائی جناب محبوب الاعظم صاحب

رضی اللہ عنہ شیخ ما است پس چرا بقرب او شاکر و ساجد نباشیم کہ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ وَاشْکُرُوْا لِیْ وَلَا تَکْفُرُوْنِ وارد است پس اے برادران من قُوْمُوْا لِلّٰہِ قَانِتِیْنَ کہ مدام از خمخانۂ حافظی شراب ناب قادری و صابری بلکہ قادری الصابری الاویسی از خود بیخود شدہ بنوشید و چندانکہ با حضرت شیخ قرب دارید بروے فخر کنید و بر قصید چنانکہ این بندۂ مسکین محمد عظمت صدیقی دیوبندی حافظی الاویسی رضی اللہ عنہ از فضل و کرم حافظ حقیقی و مجازی یعنی شیخی و مولائی بندگی حضرت حافظ محمد لطافت علی دیوبندی رضی اللہ عنہ بتاریخ چہاردہم ماہ ربیع الثانی درسن یکہزار دو صد ہشتاد و نہ ہجری النبوی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم خلافت و اجازت ظاہری و باطنی قادری و صابری وغیرہم بتمامہ مع دستار فضیلت و رخصت یافتہ مقرب شیخ گشتہ بعد بیت تا اللہ رسید ہمچنین الہام مطلق خبر میدہ بیت

زدرگاہ خدا حافظ ہمین است		خلیفہ اعظم دہم جانشینم

اکنون حسب الارشاد الہام مطلق بر قرب شیخ فخر می کند الہام مطلق بشنوید مَنْ فَخَرَ بِقُرْبَۃِ السُّلْطَانِ ذُوالْقَدْرِ وَالشَّانِ فَھُوَ حَاکِمٌ عَلٰی مُلْکِہٖ وَقَابِضٌ بِنِعْمَائِہٖ فَسْعَوْا لِقُرْبَتِ السُّلْطَانِ مُخْلِصًا فَتَکُوْنَنَّ مِنَ الْمُقَرَّبِیْنَ پس اے برادران من چون من بگوئید و بر قصید غزل

این دور دور دلربا من والہ و شیدا استم
خوش وقت باشد مرا من والہ و شیدا استم

حاضر شوید اے مطربان اندر حضور جانجان
وقت سماع و نغمہا من والہ و شیدا استم

رقصے کنید اے عاشقان دستے زنید آدلبران
کان شاہ جان اندر شما من والہ و شیدا استم

عیش و نشاط و خورمی اے عاشقان احمدی
بادا مبارک دائما من والہ و شیدا استم

بزم طرب ہم جام مے ساقی ما آن ماہ وش
ہم نغمہا و نغمزہا من والہ و شیدا استم

اے بادہ نوشان الصلا بزم طرب بزم طرب
ہم بادہ نوشی شد بپا من والہ و شیدا استم

ہم عاشقانِ عارفان ہم بیدلان و دلبران	مخمور و مستِ دلربا من والہ و شیدا استم
رند و فقیہہ و پارسا ہم زاہدِ تسبیح خوان	در بادہ نوشی مبتلا من والہ و شیدا استم
حُسنے تو داری دلربا آن فتنہ زلفے دوسرا	برہم مزن زلفِ دوتا من والہ و شیدا استم
جز تو ندیدم دلربا عاشق نواز و بو الوفا	ہیچون محمدؐ مصطفےٰ من والہ و شیدا استم

اندر طوافت عاشقان باعظمت نعرہ زنان
اَللّٰہُ خَیْرٌ حَافِظًا من والہ و شیدا استم

و نیز با صلاحِ برادران باہم یکدگر بکوشید چرا کہ اَلْمُؤْمِنُ مِرْاٰۃُ الْمُؤْمِنِ برائے ہمین است چنانچہ اِنَّمَا الْمُؤْمِنُوْنَ اِخْوَۃٌ فَاَصْلِحُوْا بَیْنَ اَخَوَیْکُمْ وَاتَّقُوا اللّٰہَ لَعَلَّکُمْ تُرْحَمُوْنَ کہ دران رضامندی جملہ پیرانِ عظام رضی اللہ عنہم است و مخصوص رضامندی حضرت محبوب الاعظم صاحب شیخی و مولائی است رضی اللہ تعالےٰ عنہ کہ اِنَّ اللّٰہَ یَاْمُرُکُمْ بِالْعَدْلِ وَالْاِحْسَانِ وَاِیْتَاۗءِ ذِی الْقُرْبٰی وَیَنْھٰی عَنِ الْفَحْشَاۗءِ وَالْمُنْکَرِ وَالْبَغْیِ یَعِظُکُمْ لَعَلَّکُمْ تَذَکَّرُوْنَ و ہمچنان از مرآتِ شریف نیز بشنوید یَا مَعْشَرَ الْعَجَاۗئِبِ وَالْغَرَاۗئِبِ بَیِّنُوْا حَسَنَاتِ الْاِخْوَانِ وَافْعَلُوْا عَلَیْھِمْ جُوْدًا طَیِّبًا فِیْ مَحَبَّۃِ الْمَحْبُوْبِیَّۃِ بِالْاِخْلَاصِ الْکَامِلِ اِنْ کُنْتُمْ مِنَ الْحَافِظِیْنَ فَاللّٰہُ خَیْرٌ حَافِظًا وَّھُوَ اَرْحَمُ الرّٰحِمِیْنَ ○ عاقبت محمود باد بالنبی و آلہ الامجاد و صلی اللہ علیٰ خیر خلقہ سیدنا محمد و آلہ و اصحابہ اجمعین برحمتک یا ارحم الراحمین

بِاٰکَیْمِنُّ

تقریظ از نتیجۂ فکر عالم باعمل فاضل اجل قدوۃ السالکین زبدۃ العارفین جناب مولوی سید حسن صاحب صابری قریشی علوی کلیامی پنجابی من مضافات راولپنڈی

بسم اللہ الرحمن الرحیم

سید کلام حمد ملک العلّام کہ ہجدہ ہزار عالم از ایجاد اوست - لم یلد و لم یولد
کہ آمد و رفت عدم و وجود بر ارشاد اوست ه

بامرش وجود از عدم نقش بست	کہ داند جز او کردن از نیست ہست
دگر رہ بکتم عدم در برد	وز انجا بصحرائے محشر برد

ظاہر یکہ بباطن نزدیک و بظاہر دور - و باطنیکہ در مجاز ستّار و در حقیقت مستور -
کسیکہ در جستجویش گم شد - چون قطرہ کہ بہ قلزم پیوست قلزم شد - سزاوار ثنا و ستائش -
و لائق حمد و نیائش است - امّا چون شلّ می پوید - و گنگ وار می گوید **ابیات**

توان در بلاغت بسحبان رسید	نہ در کنہ بیچون سُبحان رسید
کہ خاصان درین رہ فرس راندہ اند	بلا احصی از تگ فرو ماندہ اند

جَلَّ اَجلالُہٗ وَ عَمَّ اَفْضَالُہٗ و حسن نعوت نغت شہباز فضائے مشرقین و
مغربین چلّہ نشین قاب قوسین - اصل وجود فرع عالم - ستون سقف اولاد آدم - عنوان
صحیفۂ مقبولان - خاتمہ بالخیر رسولان **بیت**

امام رسل پیشوائے سبیل	امین خدا مہبط جبرئیل

قادریکہ پیش قدر ہمت او مقدور مقربان پست - صابریکہ بہ تمنائے بوئے صہبائے صبر او
صابران عالم مست دستگیر خطا کاران - شفیع گنہگاران **بیت**

شفیع الوریٰ خواجۂ بعث و نشر	امام الہدیٰ صدرِ دیوانِ حشر

صلی اللہ علیہ وآلہ واصحابہ واتباعہ وسلم - من بعد از جانبِ کاتبِ این قراضہ سعید حسن
شنیدن را مژدہ و دیدن را مبارک باد - کہ درین زمانِ ہمایون - واحیانِ میمون
یکہزار سیصد و سیزدہ از ہجری رسول الثقلین گذشتہ است - شاہدِ دلنواز - بصد خرام
از خانۂ بطون بصحنِ ظہور جلوہ گر شد - اعنی کتابِ فیض انتساب - مشعلِ گم گشتگانِ با
ضلالت - تازیانۂ خفتگانِ مناہمِ غفلت - مفتاحِ خزینۂ شریعت - کلیدِ گنجینۂ طریقت - کشـ
معضلاتِ حقیقت - حلِ معلقاتِ معرفت - جوابِ سوالاتِ شاملہ مسمیٰ بہ عشرۂ کاملہ المعـ
تحفۃ الحافظی کتابیست آئینۂ حق - کہ ہر کس را روے او چنانکہ ہست نماید -
ہدایت چنان کند کہ او را شاید - ہر سوالش جامعِ سوالاتِ معنی و صورت - ہر جوابش
کاشفِ رموزاتِ شریعت و حقیقت از زبانِ الہام بیان افصحِ فصحا - ابلغِ بلغا - افضـ
متبحرین - اکملِ کاملین - سرشارِ خمخانۂ توحید - مدہوشِ میخانۂ تجرید و تفرید - مظہرِ جمالِ
منبعِ افضالِ لا تناہی - قدوۃ الاولیا قطب الاتقیا شیخ الزمان سلطان الشیوخ بلـ

دریاب اگر تو در نیابی	تا چیز شوم درین خرابی

حضرتِ مخدومی و مکرمی عظمۃ الملۃ والدین - حضرت مولانا حاجی مولوی محمد عظمت
صاحب قادری الصابری الاویسی الصدیقی دیوبندی ادام اللہ فیوضاتہم علینا
وسلمہ اللہ ذکرہم بالخیر بینہا بزبانِ فارسی کسوتِ فیض پوشیدہ محبوبِ قلوبِ مقبـ
فضلِ حق گردید -

تمت

مئی سنہ ١٨٩٦ عیسوی

در مطبعِ اکبری آگرہ واقع محلہ نئی بستی باہتمام مجید الدین احمد زیورِ طبع